

Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам намозларининг

такбирдан саломгача худди кўриб турганингиздек бўлган
кайфияти

Муҳаммад Носириддин ал-Албоний

Ислом Нури

www.islamnuri.com

БИСМИЛЛАҲИР РОҲМАНИР РОҲИМ

МУҚАДДИМА

Бандаларига намозни фарз қилиб, уни чиройли ва тўқис адо этишларига буюрган, нажот ва муваффақиятни уни хушў билан адо этишга боғлиқ қилган, уни иймон билан куфр ўртасини ажратиб турувчи ва фаҳшу мункар ишлардан тўсувчи қилган Аллоҳга ҳамду санолар бўлсин.

﴿وَأَنزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ﴾

«Сизга эса одамларга нозил қилинган нарсаларни (яъни, шариат аҳкомларини) баён қилиб беришингиз учун... бу эслатмани - Қуръонни нозил қилдик»¹ деган илоҳий хитоб ила хитобланган, сўнгра ўзларига юклатилган бу вазифани ҳаққи-рост адо этган улуғ пайғамбаримиз Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва салламга салавоту саломлар бўлсинки, намоз у зотнинг одамларга сўзу амалда баён қилиб берган энг улуғ ишларидан бўлди. Ҳатто, бир марта минбар устида намоз ўқидилар ва:

«إِنَّمَا صَنَعْتُ هَذَا لِتَأْتُمُوا بِي وَلِتَعَلَّمُوا صَلَاتِي»

«Менга эргашишларингиз ва намозимни ўрганишларингиз учунгина шундай қилдим»² дедилар, намозда у зотга эргашишимизни вожиб қилиб:

«صَلُّوا كَمَا رَأَيْتُمُونِي أُصَلِّي»

«Менинг намоз ўқиганимни кўрганингиздек намоз ўқинглар»³ деб буюрдилар. У зот ўқиганларидек намоз ўқиган кишини Аллоҳ жаннатга киритишга ваъда берганини хушхабар бериб, марҳамат қилдилар:

«خَمْسُ صَلَوَاتٍ افْتَرَضَهُنَّ اللَّهُ تَعَالَى مِنْ أَحْسَنَ وَضُوءَهُنَّ وَصَلَاَهُنَّ لَوْقَتِهِنَّ وَأَتَمَّ رُكُوعَهُنَّ وَ سُجُودَهُنَّ وَخُشُوعَهُنَّ كَانَ لَهُ عَلَى اللَّهِ عَهْدٌ أَنْ يَغْفِرَ لَهُ وَمَنْ لَمْ يَفْعَلْ فَلَيْسَ لَهُ عَلَى اللَّهِ عَهْدٌ إِنْ شَاءَ غَفَرَ لَهُ وَإِنْ شَاءَ عَذَّبَهُ (رواه أبو داود).»

«Аллоҳ таоло беш маҳал намоз ўқишни фарз қилди. Ким бу намозларга мукамал таҳорат қилиб, уларни ўз вақтида адо этса, рукуъ-саждадарини ва хушўсини комил қилса, уни кечиришни Аллоҳ Ўз зиммасига аҳд қилиб олди. Ким бундай қилмаса, уни кечиришни Аллоҳ Ўз зиммасига аҳд қилиб олмади - хоҳласа кечиради, хоҳласа азоблайди».⁴

Бизга пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ибодатлари, сўз ва амалларини накл қилган, уни ўзлари учун намуна ва йўл қилиб олган у зотнинг аҳли-оилалари ва саҳобаларига ҳамда улар ортидан эргашган ва то қиёматгача уларнинг йўлларидан юрадиган кишиларга ҳам салавоту саломлар бўлсин.

Маълумки, Исломда намознинг ўзига хос ўрни ва алоҳида эътибори бор, уни барпо қилган ва тўқис адо этган кишиларга улкан ажру мукофотлар мавжуд ва кишининг намози пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг намозларига қай даражада яқин ё узоқ бўлганига қараб ушбу ажру мукофотлар зиёда ё камроқ бўлади. Зеро, Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам шу маънога ишора қилиб, марҳамат қилганлар:

¹ «Наҳл»: 44.

² Бухорий ва Муслим ривояти.

³ Бухорий ва Аҳмад ривояти.

⁴ Абу Довуд ривояти.

«إِنَّ الْعَبْدَ لَيُصَلِّي الصَّلَاةَ مَا يُكْتَبُ لَهُ مِنْهَا إِلَّا عَشْرَهَا تُسَعِّهَا ثَمَنُهَا سَبْعُهَا سُدُسُهَا خُمُسُهَا رُبْعُهَا ثَلَاثُهَا نِصْفُهَا.»

«Бир банда намоз ўқийди, унга намозидан фақатгина ўндан бири, тўққиздан бири, саккиздан бири, еттидан бири, олтидан бири, бешдан бири, тўртдан бири, учдан бири ёки ярми ёзилади.»¹

Шундай экан, намозларимиз тўла-тўқис адо этилган бўлиши учун биз Росулulloх соллаллоху алайҳи ва салламнинг намозлари қандай бўлганини ўрганмоғимиз, ундаги фарзу вожиблар, одобу кўринишлар, дуою зикрларни билмоғимиз, сўнгра уларни амалий равишда ўз намозларимизда татбиқ этмоғимиз лозим бўлади. Шундагина намозимиз бизни фахшу мункарлардан тўсувчи бўлишини ва бизлар учун ундан ажру савоблар келишини умид қилсак бўлади.

Бироқ, мазкур санаб ўтилганларни батафсил билиш кўпчилик намозхонларга, ҳатто муайян мазҳабга боғланиб қолган кўпгина олимларга ҳам муяссар бўлавермайди. Зеро, ҳадисшунос олимлар яхши биладиларки, ҳар бир мазҳабда бошқа мазҳабларда бўлмаган айрим суннатлар (ҳадислар) бор. Шунингдек барча мазҳабларда Росулulloх соллаллоху алайҳи ва салламга нисбатланиши тўғри бўлмайдиган айрим сўз ва амаллар ҳам йўқ эмас. Бу нарса кўпроқ мутааххир(кейинги даврдаги)ларнинг китобларида учрайди.² Шунинг учун ҳадис уламолари баъзи машҳур фикҳ китобларида келган ҳадисларнинг саҳиҳ, заиф ёки мавзуъ эканини баён қилиб берувчи таҳриж китоблари ёзганлар. Шайх Абдулқодир ибн Муҳаммад ал-Қураший ал-Ҳанафийнинг «Ал-иноя бимаърифати аҳодисил-ҳидоя», «Ат-туруқ вал-васоил фий таҳрижи аҳодиси хулосатид-далоил», Ҳофиз Аз-Зайлаийнинг «Насбур-роя лиаҳодисил-ҳидоя», Ҳофиз Ибн Ҳажар ал-Асқалонийнинг «Дироя», «Талхисул-хабир фий таҳрижи аҳодис ар-рофиил-кабир» асарлари шулар жумласидандир.

КИТОБНИНГ ЁЗИЛИШ САБАБИ

Ушбу мавзуни тўла қамраб олган бирор китобдан воқиф бўлмагач, ибодатларида пайғамбарлари соллаллоху алайҳи ва салламнинг йўлига эргашишни мақсад қилган мусулмон биродарларим учун Набий соллаллоху алайҳи ва саллам намозларининг такбирдан саломгача бўлган кайфиятини имкон қадар тўлароқ қамраб олувчи, у зотнинг юқорида ўтган **«Менинг намоз ўқиганимни кўрганнгиздек намоз ўқинглар»** ҳадисидаги фармонларини рўёбга чиқаришларига ёрдам берувчи бир китоб ёзишни мақсад қилдим ва турли ҳадис китоблардан ушбу мавзуга тааллуқли ҳадисларни текшириш ва жамлашга бел боғладим. Ушбу китоб мана шу ҳаракатларнинг самараси ўлароқ вужудга келди. Унда мен – хоҳ намознинг ҳайъат-кўринишлари хусусида бўлсин, хоҳ ундаги зикру дуолар борасида бўлсин, хоҳ фазилятлар ё бошқа нарсалар ҳақида бўлсин – фақат санади собит (яъни саҳиҳ ва ҳасан) бўлган ҳадисларнигина келтиришни, санадида мажҳуллик бўлган ёки заиф ҳадислардан бутунлай воз кечишни ўзимга шарт қилдим.

¹ Ибн Муборак «Зухд» асарида, Абу Довуд ва Насоий ривоятлари.

² Абул Ҳасанот ал-Лакнавий «Ан-нофеъул-кабир лиман ютолиъул-жомиъас-сағир» китобида ҳанафий фикҳига доир китобларнинг даражаларини ва улардан қайсилари эътимодли, қайсилари эътимодсиз эканини санаб ўтгач, шундай дейди: «Биз санаб ўтган китоблар тартиби фикҳий масалаларга кўра бўлиб, уларда келтирилган ҳадислар даражаси бу тартибга кирмайди. Чунки, улуғ фуқаҳолар ҳам эътимод қиладиган қанча эътимодли китоблар, хусусан фатво китоблари борки, мавзуъ (тўқима) ҳадислар билан тўлиб-тошган. Чуқур текширишларимиздан сўнг уларнинг соҳиблари гарчи комил зотлардан бўлсалар-да, ҳадислар нақл қилишда мутасоҳил (бўш) кишилардан экани маълум бўлди.»

Мен (Албоний) айтаман: Ана шундай мавзуъ, балки ботил ҳадислардан бири баъзи катта китобларда келган «Ким фарз намозлар қазосини Рамазон ойининг охирги жума куни ўтаб қўйса, бу унинг умридаги етмиш йиллик қазолари ўрнини тўлдиради» ҳадисидир. Ал-Лакнавий раҳимахуллох «Ал-осорул марфуъа фил-ахборил мавзуъа» асарида мазкур ҳадисни келтириб, «Алий Ал-Қорий ўзининг «Мавзуъот»ида буни қатъан ботил деган, чунки бу гап “Ҳеч бир ибодат бир неча йиллик ибодатлар қазосини ўтай олмайди” деган ижмоъга хилофдир» дейди.

Китобни «*Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам* намозларининг такбирдан саломгача худди кўриб турганингиздек бўлган кайфияти» деб номладим.

Аллоҳ таолодан уни холис Ўзи учун қилишини ва у билан мўмин биродарларимга манфаат етказишини сўрайман. У дуоларни эшитувчи ва ижобат қилувчи зотдир.

КИТОБНИНГ УСЛУБИ

Китобнинг мавзуси Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг намоз ўқишдаги йўлларини баён қилиб бериш бўлганидан мен муайян бир мазҳабга боғланмасликни, қадимги ва кейинги муҳаддис уламолар қилганларидек Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан собит бўлган суннатларнигина келтиришни муносиб кўрдим. Шу боис бу китоб ҳадис китоблари ва турли мазҳабларнинг фикхий китоблари ичидан мавзуга алоқали бўлган саҳиҳ ҳадисларни териб олувчи ва барчасини ўз ичига жамловчи бир китоб бўлажак, иншааллоҳ.

Ушбу услубни ўзим учун қабул қилар эканман, бу барча тоифа ва мазҳаб аҳллари хам рози қилавермаслигини, улар ичидан менга нисбатан таъна тошлари ва маломат ўқларини отувчи кишилар бўлишини ҳам яхши биламан. Бироқ, нима ҳам қилардик. Ҳаммани бирдек рози қилиш имконсиз бир иш экан. Зотан, Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам марҳамат қиладилар:

«مَنْ أَرْضَى النَّاسَ بِسَخَطِ اللَّهِ وَكَلَّهَ اللَّهُ إِلَى النَّاسِ»

«Ким Аллоҳни зааблантириб одамларни рози қилса, Аллоҳ уни одамларга топшириб қўяди.»¹

Шоир айтганидек:

Таънагўйнинг сўзидан қутулмоғим кўп душвор,

Гарчи маконим эрур тоғ бағрида пинҳон ғор.

Одамларнинг тилидан ким ҳам қолур саломат?!

Йиртқичга ем бўлсанг ҳам, ортдан қолмас маломат.

Аллоҳ таоло мўминларга буюрган ва пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам баён қилиб берган энг тўғри йўл шу эканига иймоним комил экани мен учун кифоя. Саҳобалар, тобиинлар ва улардан кейинги улуғ зотлар, жумладан машҳур тўрт мазҳаб имомлари шу йўлни тутганлар ва барчалари суннатни маҳкам тутишга, унга қайтишга ва суннатга зид бўлган ҳар қандай сўзни – уни айтувчи ҳар қанча улуғ шахс бўлса ҳам – тарк қилишга иттифоқ қилганлар. Зотан, Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг шаънлари барчадан улуғ ва у зотнинг йўллари энг тўғри йўлдир.

Шу боис ушбу китобни ёзиш асносида мен ҳам ўша улуғ зотларнинг тутумларини тутдим, изларидан эргашдим, уларнинг: «Гарчи бизнинг сўзларимизга хилоф бўлса-да, суннатга эргашиш деган кўрсатмаларига амал қилдим, суннатни қўйиб бошқалар сўзига кўр-кўрона эргашишдан воз кечиш йўлини тутдим. Аллоҳ у зотларнинг барчаларини улуғ мукофотлар билан мукофотласин.

МАЗҲАБ БОШЛИҚЛАРИНИНГ ҲАДИСГА ЭРГАШИШ ВА УЛАРНИНГ ҲАДИСГА ЗИД СЎЗЛАРИНИ ТАРК ҚИЛИШ ҲАҚИДАГИ СЎЗЛАРИ

Шу ўринда мазҳаб имомларининг бу борадаги баъзи сўзларини келтириб ўтиш фойдадан холи бўлмаса керак. Уларнинг мазҳабларига эргашган кишилар бу сўзлардан панд-насихат ва эслатма олсалар ажабмас.

1. АБУ ҲАНИФА РОҲИМАҲУЛЛОҲ:

¹ Термизий, Кузобий, Ибн Бишрон ва бошқалар ривояти.

Имомларнинг аввали Абу Ҳанифа Нўъмон ибн Собит роҳимаҳуллоҳ бўлиб, у зот тарафидан бир неча сўз ва иборалар ривоят қилинганки, уларнинг бари битта нарсани – ҳадисга амал қилиш вожиблиги ва имомларнинг ҳадисга зид сўзларини тарк қилиш лозимлигини ифодалайди:

«إِذَا صَحَّ الْحَدِيثُ فَهُوَ مَذْهَبِي»

1- «Агар ҳадис саҳиҳ бўлса, шу менинг мазҳабимдир.»¹

«لَا يَحِلُّ لِأَحَدٍ أَنْ يَأْخُذَ بِقَوْلِنَا مَا لَمْ يَعْلَمْ مِنْ أَيْنَ أَخَذْنَاهُ»

2- «Қаердан олганимизни билмасдан туриб бизнинг сўзимизни олиш ҳеч кимга дуруст эмасдир.»²

Бир ривоятда шундай деганлар:

«حَرَامٌ عَلَى مَنْ لَمْ يَعْرِفْ دَلِيلِي أَنْ يُفْتِيَ بِكَلامِي»

«Далилимни билмаган кишининг менинг сўзим билан фатво бериши ҳаромдир.»

Бир ривоятда шундай деб қўшиб ҳам қўйганлар:

«فَإِنَّا بَشَرٌ نَقُولُ الْقَوْلَ الْيَوْمَ وَ نَرْجِعُ عَنْهُ غَدًا»

«Биз ҳам инсонмиз, бугун бир сўзни айтамыз ва (мумкинки) эртага ундан қайтамыз.»

Бошқа бир ривоятда айтганлар:

«وَيَحْكُ يَا يَعْقُوبُ! (هو أبو يوسف) لَا تَكْتُبْ كُلَّ مَا تَسْمَعُ مِنِّي، فَإِنِّي قَدْ أَرَى الرَّأْيَ الْيَوْمَ وَأَتْرُكُهُ غَدًا، وَأَرَى الرَّأْيَ غَدًا وَأَتْرُكُهُ بَعْدَ غَدٍ»

«Ҳолинга вой бўлсин эй Яъқуб (яъни, Абу Юсуф), мендан эшитган ҳар бир сўзни ёзаверма. Чунки мен бугун бир фикрни ихтиёр этсам, (мумкинки) эртага уни тарк қиламан. Эртага бир фикрни ихтиёр этсам, (мумкинки) индинга уни тарк қиламан.»³

¹ Ибн Обидийн «Ҳошия»да (1\63) ва «Расмул муфтий» рисоласида, Шайх Солиҳ ал-Фуланий «Ийқозул ҳимам»да (62-бет) ва бошқалар ривоят қилишган. Ибн Обидийн Ибн аш-Шихнанинг «Шарҳул ҳидоя» китобидан қуйидагиларни нақл қилади: «Агар ҳадис саҳиҳ бўлса ва у мазҳабнинг зиддига бўлса, ҳадисга амал қилинади ва бу имом Абу Ҳанифанинг мазҳаби саналади, у зотнинг мазҳабидаги киши ушбу ҳадисга амал қилиш билан ханафийликдан чиқиб қолмайди. Зеро, имомнинг ўзлари: «Агар ҳадис саҳиҳ бўлса, шу менинг мазҳабимдир» деганлар. Бу сўзни имом Ибн Абдулбар имом Абу Ҳанифадан ва бошқа имомлардан ривоят қилган.»

² Ибн Абдулбар «Ал-интиқо фий фазоилис-саласатил-аимматил-фуқаҳо» китобида (145-бет), Ибнул Қоййим «Иъломул-муваққиъийн»да (2\309), Ибн Обидийн «Ал-баҳрур-роик»қа битган «Ҳошия»сида (6\293) ва «Расмул-муфтий»да (29 ва 32-бетлар), Шаъроний «Мезон»да (1\55) ривоят қилган.

Мен (Албоний) айтаман: Далиллари билмаган ҳолда уларнинг сўзларини ушлаган киши ҳақида шундай деган бўлсалар, далил уларнинг сўзларига қаршилигини билатуриб, далилга қарши фатво берадиган киши ҳақида нима деган бўлар эканлар?!!

³ Чунки, имом Абу Ҳанифа ўз сўзларини кўпинча қиёс асосига қуради, ундан кўра кучлироқ қиёс чиқиб қолса ёки Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳадислари у зотга етса, ўшани олиб, аввалги сўзларини тарк қилардилар.

Шаъроний «Мезон»да (1\62) шундай ёзади: «Имом Абу Ҳанифа ҳақларидаги бизнинг эътиқодимиз ва ҳар бир инсофли кишининг эътиқоди шуки, фаразан у зот шариат (илмлари) девон қилинган ва ҳофизлар шаҳар-қишлоқларни кезиб, (ҳадисларни) жамлаганларидан сўнг яшаган бўлганларида ва ушбу (ҳадис)лар у зотнинг қўлларида бўлганида эди, албатта уларни олган ва қиёс қилган барча қиёсларини тарк қилган бўлар эдилар ва у зотнинг мазҳабларида ҳам қиёс бошқа мазҳаблардаги каби озроқ бўлган бўлар эди. Бирок, шариат далиллари у зотнинг асрида тобиинлар ва тобиут-тобиинлар орасида шаҳар-қишлоқлар ва сахрою водийлар ичра тарқоқ ҳолда бўлгани боис, қиёс қилган масалаларида нас (ҳадис) топилмагани сабабли зарурат юзасидан у зот

«إِذَا قُلْتُ قَوْلًا يُخَالِفُ كِتَابَ اللَّهِ تَعَالَى وَخَبَرَ الرَّسُولِ ﷺ فَاتْرُكُوا قَوْلِي.»

3- «Агар мен Аллоҳ таолонинг китобига ва Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳадисларига муҳолиф бирор сўз айтган бўлсам, менинг бу сўзимни тарк қилинглар!»¹

2. МОЛИК ИБН АНАС РОҲИМАҲУЛЛОҲ:

Имом Молик ибн Анас роҳимаҳуллоҳ айтганлар:

«إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ أُحْطِئُ وَأُصِيبُ، فَانظُرُوا فِي رَأْيِي فَكُلُّ مَا وَافَقَ الْكِتَابَ وَالسُّنَّةَ فَخُذُوهُ، وَكُلُّ مَا لَمْ يُوَافِقِ الْكِتَابَ وَالسُّنَّةَ فَاتْرُكُوهُ.»

1- «Мен ҳам бир инсонман. Тўғри ҳам айтаман, хатога ҳам йўл қўйяман. Шундай экан, менинг раъйимни текшириб боқингиз ва улардан китобу суннатга мувофиқ келган ҳар бир нарсани қабул қилингиз, қай бир фикрим китобу суннатга тўғри келмаса, уни тарк қилингиз!»²

«لَيْسَ أَحَدٌ بَعْدَ النَّبِيِّ ﷺ إِلَّا وَيُؤْخَذُ مِنْ قَوْلِهِ وَيُتْرَكُ، إِلَّا النَّبِيُّ ﷺ.»

2- «Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва салламдан сўнг у зотдан бошқа ҳар қандай инсоннинг сўзи қабул қилиниши ҳам, тарк қилиниши ҳам мумкин.»³

мазҳабларида бошқа имомларга нисбатан қиёс кўп бўлган эди. Кейинги имомлар асри эса ҳофизлар ҳадисларни талаб қилиш ва жамлашга бел боғлаган, бу мақсадда шаҳар ва қишлоқларга сафарлар қилишиб, уларни китоблар шаклига келтиришга улгуришган давр эди. Уларнинг мазҳабларида имом Абу Ҳанифа мазҳабларига нисбатан қиёснинг кам экани сабаби шу эди.»

Таққослаш учун эслатма: Имом Абу Ҳанифа роҳимаҳуллоҳ 80-150 ҳижрий йилларда яшаб ўтган бўлсалар, қолган уч мазҳаб имомлари - Имом Шофеъий роҳимаҳуллоҳ 150-204 ҳижрий йилларда, имом Молик роҳимаҳуллоҳ 93-179 ҳижрий йилларда, имом Аҳмад роҳимаҳуллоҳ 164-241 ҳижрий йилларда яшаб ўтганлар. Машҳур муҳаддис уламолардан имом Бухорий роҳимаҳуллоҳ 194-256 ҳижрий йилларда, имом Муслим роҳимаҳуллоҳ 204-261 ҳижрий йилларда, имом Термизий роҳимаҳуллоҳ 209-279 ҳижрий йилларда яшаб ўтганлар. (Тарж.)

Мен (Албоний) айтаман: Баъзи ўринларда Абу Ҳанифа роҳимаҳуллоҳнинг саҳиҳ ҳадисларга қасдсиз ва беғараз муҳолиф бўлганлари борасидаги узрлари шундай бўлса – бу эса шубҳасиз, мақбул узрдир, зеро Аллоҳ ҳеч бир жонга тоқатидан ташқари нарсани юклагас – у зот ҳақларида айрим жоҳил кимсалардан содир бўлаётгани каби таъна-маломат сўзларини айтиш асло дуруст бўлмайди, балки у зотга нисбатан одоб сақламоқ лозимдир. Чунки у зот ушбу диннинг сақланиб қолишига ва унинг фаръ (шоҳ)лари бизларгача етиб келишига сабаб бўлган улуғ имомлардан биридирлар ва ҳар қандай ҳолатда ҳам, тўғри топган бўлсалар ҳам, хато қилган бўлсалар ҳам ижтиҳодлари боис ажрга эга бўлгандирлар. Бироқ, шу билан бирга у зотга эргашган кишилар у зотнинг саҳиҳ ҳадисга зид сўзларига тиш-тирноқлари билан ёпишиб олишлари ҳам дуруст эмасдир, зеро бундай қилиш юқоридаги сўзларига қараганда ҳам у зотнинг мазҳабларидан эмасдир.

¹ Ал-Фуланый «Ийкоз»да (50-бет) келтирган.

Аш-Шаъроний «Мезон»да (1\26) шундай ёзади: «Агар сиз: «Имомим (мазҳаб бошлиғи)нинг вафотидан сўнг саҳиҳлиги маълум бўлган ва имомим олмаган ҳадисларни нима қиламан?», десангиз, жавоб шуки, сиз ўша ҳадисларга амал қилишингиз лозим. Чунки, имомингиз ўша ҳадисларга эга бўлганида ва улар унинг наздида саҳиҳ бўлганида, сизни уларга амал қилишга буюрган бўлар эди, албатта. Чунки барча имомлар шариат қўлида тобеъдирлар. Ким у ҳадисларга амал қилса, шубҳасиз, яхшиликни қўшқўллаб тутган бўлади. Кимки: «Мен фақат имомим олган ҳадисларгагина амал қиламан» деса, у кўп яхшиликдан маҳрум бўлибди. Ҳолбуки, бу кишилар имомлари ўтиб кетганидан сўнг саҳиҳлиги маълум бўлган ҳар бир ҳадисга ўша имомларнинг ўз васиятларига кўра амал қилишлари лозим эди. Чунки, бизнинг у имомлар борасидаги эътиқодимиз шуки, агар улар яшаган даврда мазкур ҳадисларнинг саҳиҳлиги маълум бўлса эди, албатта уларни қабул қилган ва уларга амал қилган ҳамда қиёс қилган қиёсларини ва айтган сўзларини тарк қилган бўлур эдилар.»

² Ибн Абдулбар «Жомеъ»да (2\32), Ибн Ҳазм «Усулул-аҳком»да (6\149) келтирган.

³ Ибн Абдулҳодий «Иршодус-солик»да (1\227), Ибн Абдулбар «Жомеъ»да (2\91), Ибн Ҳазм «Усулул-аҳком»да (6\145) келтирган.

3- Ибн Вахб айтади: «Имом Молик таҳоратда оёқ бармоқлари орасига қўл киритиб ювиш ҳақида сўралганида: «Бу нарса шарт эмас», деб жавоб берганларини эшитдим ва одамлар сийраклашгач, унга: «Менда бу ҳақда бир ҳадис бор», дедим.

«Қандай ҳадис?» деб сўрадилар.

Мен айтдим: «Бизга Лайс ибн Саъд, Ибн Луҳайъа ва Амр ибн Ҳорислар Язид ибн Амр ал-Маъофирийдан, у Абу Абдурраҳмон ал-Ҳаблийдан, у Муставрид ибн Шаддод ал-Қурашийдан ривоят қилдиларки, у деди: Мен Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам оёқ бармоқлари орасини бармоқлари билан ишқалаб юваётганини кўрганман.»

Имом Молик дедилар: «Бу ҳадис ҳасан экан, уни мен энди эшитиб турибман.»

Сўнг қачон шу ҳақда сўралсалар, бармоқлар орасини ишқалаб ювишга буюрганларини эшитдим.»¹

3. ШОФЕЪИЙ РОҲИМАҲУЛЛОҲ:

Имом Шофеъий роҳимаҳуллоҳдан бу борада кўп ва хўп нақллар борки, куйида улардан айримларини келтирамиз:

«مَا مِنْ أَحَدٍ إِلَّا وَتَذَهَبُ عَلَيْهِ سُنَّةُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَتَعَزُّبُ عَنْهُ، فَمَهْمَا قُلْتُ مِنْ قَوْلٍ أَوْ أَصَلْتُ مِنْ أَصْلٍ، فِيهِ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ خِلَافٌ مَا قُلْتُ، فَالْقَوْلُ مَا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، وَهُوَ قَوْلِي.»

1- «Ким бўлишидан қатъий назар, унга Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳадислари етиб борган бўлиши ҳам, бормаган бўлиши ҳам мумкин. Шундай экан, мен қандай бир сўзни айтган ёки қандай бир асосни барпо қилган бўлмай, бу хусусда менинг сўзимга зид Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг бирор ҳадислари бор бўлса, Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг сўзлари сўздир ва у менинг ҳам сўзимдир.»²

«أَجْمَعَ الْمُسْلِمُونَ عَلَى أَنَّ مَنْ اسْتَبَانَ لَهُ سُنَّةُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ لَمْ يَحِلَّ لَهُ أَنْ يَدْعَاهَا لِقَوْلِ أَحَدٍ.»

2- «Мусулмонлар ижмоъ (иттифок) қилганларки, кимга Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан бирор ҳадис маълум бўлса, бирор кимсанинг сўзини деб у ҳадисни тарк этиши мумкин эмасдир.»³

«إِذَا وَجَدْتُمْ فِي كِتَابِي خِلَافُ سُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقُولُوا بِسُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، وَدَعُوا مَا قُلْتُ. (وفي رواية: فَاتَّبِعُوهَا وَلَا تَلْتَفِتُوا إِلَى قَوْلِ أَحَدٍ.)»

3- «Менинг китобимда Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳадисларига хилоф сўзни топсангиз, Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг сўзларини сўзлангиз ва менинг сўзимни тарк қилингиз! (Бир ривоятда:) Унга эргашингиз ва ҳеч кимнинг сўзига парво қилмангиз!»⁴

«إِذَا صَحَّ الْحَدِيثُ فَهُوَ مَذْهَبِي.»

4- «Агар ҳадис саҳиҳ бўлса, шу менинг мазҳабимдир.»⁵

¹ Ибн Абий Ҳотимнинг «Жарҳ ва таъдил»и муқаддимаси, 31, 32-бетлар.

² Ҳоким ривоят қилган, шунингдек Ибн Асокирнинг «Тарихуд-Димашқ»ида, «Иъломул-муваккиъийн»да ва «Ийқоз»да келтирилган.

³ Ибнул Қоййим (2\361) ва Ал-Фуланый (68-бет.)

⁴ Ал-Ҳаравий «Заммул-калом»да, Ал-Хатиб «Ал-ихтижож биш-Шофеъий»да, Ан-Нававий «Ал-мажмуъ»да, Ибн Асокир, Ибнул Қоййим ва Ал-Фуланый ривоят қилганлар.

⁵ Ан-Нававий «Ал-мажмуъ»да, Аш-Шаъроний (1\57) ва Ал-Фуланый (107- бет) ривоят қилганлар.

«كُلُّ مَسْأَلَةٍ صَحَّ فِيهَا الْخَبَرُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ عِنْدَ أَهْلِ الثَّقَلِ بِخِلَافِ مَا قُلْتُ، فَأَنَا رَاجِعٌ عَنْهَا فِي حَيَاتِي وَبَعْدَ مَوْتِي.»

5- «Нақл аҳллари (муҳаддислар) ҳузурида Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламдан менинг сўзимга зид бўлган саҳиҳ хабар бор ҳар қандай масалада мен - ҳоҳ ҳаётлигимда, ҳоҳ вафотимдан сўнг бўлсин, - у сўзимдан қайтурман.»¹

«كُلُّ حَدِيثٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ فَهُوَ قَوْلِي، وَإِنْ لَمْ تَسْمَعُوهُ مِنِّي.»

6- «Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳар бир ҳадислари – гарчи уни менидан эшитмаган бўлсангиз-да - менинг ҳам сўзимдир.»²

4. АХМАД ИБН ХАНБАЛ РОҲИМАҲУЛЛОҲ:

«لَا تُقْلِدُنِي وَلَا تُقْلِدْ مَالِكًا وَلَا الشَّافِعِيَّ وَلَا الْأَوْزَاعِيَّ وَلَا الثَّوْرِيَّ، وَخُذْ مِنْ حَيْثُ أَخَذُوا.»

1- «Менга тақлид қилма, Моликка ҳам, Шофеъийга ҳам, Авзоъийга ҳам, Саврийга ҳам тақлид қилма, балки улар олган жойдан ол!»³

وفي رواية: «لَا تُقْلِدْ دِينَكَ أَحَدًا مِنْ هَؤُلَاءِ، مَا جَاءَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ وَأَصْحَابِهِ فَخُذْ بِهِ، ثُمَّ التَّابِعِينَ بَعْدَ الرَّجُلِ فِيهِ مُخَيَّرٌ.»

Бир ривоятда: «Динингда улардан бирортасига тақлид қилма, Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам ва асҳобларидан келган нарсани ол, сўнгра киши тобиъийлар ортидан (эргашиш борасида) ихтиёрлидир...»

«وقال مرة: الْإِتِّبَاعُ أَنْ يَتَّبَعَ الرَّجُلُ مَا جَاءَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ وَعَنْ أَصْحَابِهِ، ثُمَّ هُوَ مِنْ بَعْدِ التَّابِعِينَ مُخَيَّرٌ.»

Бир ривояда: «Эргашиш – киши Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва салламдан ва асҳобларидан келган нарсага эргашишлигидир. Сўнгра у тобиъийлар ортидан (эргашиш борасида) ихтиёрлидир.»⁴

«رَأْيُ الْأَوْزَاعِي، وَرَأْيُ مَالِكٍ، وَرَأْيُ أَبِي حَنِيفَةَ كُلُّهُ رَأْيٌ، وَهُوَ عِنْدِي سَوَاءٌ، وَإِنَّمَا الْحُجَّةُ فِي الْآثَارِ.»

2- «Авзоъийнинг раъйи, Моликнинг раъйи, Абу Ҳанифанинг раъйи – барчаси раъйдир. Булар ҳаммаси менинг олдимда тенгдир. Ҳужжат эса фақат осор (ҳадислар)дадир.»⁵

«مَنْ رَدَّ حَدِيثَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَهُوَ عَلَى شَفَا هَلَكَةٍ.»

3- «Ким Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ҳадисини рад этса, у ҳалокат ёқасидадир.»⁶

Юқорида келтирилганлар мазҳаб бошликлари бўлмиш улуғ имомлар роҳимаҳумуллоҳларнинг ҳадисни маҳкам ушлашга бўлган буйруқлари ва уларга кўр-кўрона

¹ Абу Нуъайм (9\107), Ҳаравий (47\1), Ибнул Қоййим «Иъломул муваққиъийн»да (2\363) ва Ал-Фуланий (104-бет) ривоятлари.

² Ибн Абий Ҳотим, «Ал-одоб» (93-94-бетлар).

³ Ибнул Қоййим, «Иъломул муваққиъийн» (2\363), Ал-Фуланий, «Ийқоз» (113-бет).

⁴ Абу Довуд, «Масоилул имом Аҳмад» (276, 277-бетлар.)

⁵ Ибн Абдулбар, «Ал-жомеъ» (2\149).

⁶ Ибнул Жавзий, «Ал-манокиб» (182-бет).

тақлид қилишдан қайтарган сўзлари эди. Мазкур сўзлар таъвил ва мунозарага ўрин қолдирмайдиган даражада очиқ-равшан экани кўриниб турибди. Уларга кўра, кимки, суннатда собит бўлган нарсани – гарчи, имомларнинг айрим сўзларига хилоф келса-да – маҳкам тутса, уларнинг мазҳабларига айри тушган ва уларнинг йўлларида чикқан бўлмайди. Балки, у уларга эргашган ва «ал-урватул-вусқо» (мустаҳкам тутқич)ни маҳкам тутган бўлади. Аксинча, имомларнинг сўзларига муҳолиф келгани боис саҳиҳ суннатни тарк этган киши бу иши билан уларга итоатсизлик ва уларнинг юқорида ўтган сўзларига хилоф иш қилган бўлади. Аллоҳ таоло айтадики:

﴿فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾

«Йўқ, Раббингизга қасамки, то улар ўз ўрталарида чикқан келишмовчиликларда сизни ҳакам қилмагунларича ва сўнг сиз чиқарган ҳукмдан дилларида ҳеч қандай танглик топмагунларича ва тўла бўйсунмагунларича асло мўмин бўла олмайдилар.»¹

﴿فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ أَن تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾

«(Пайғамбарнинг) амрига хилоф иш қиладиган кимсалар ўзларига бирон фитна-қулфат етиб қолишдан ёки аламли азоб етиб қолишидан ҳазир бўлсинлар!»²

ТОБЕЪЛАРНИНГ СУННАТГА ЭРГАШИБ, ИМОМЛАРИНИНГ АЙРИМ СЎЗЛАРИНИ ТАРК ҚИЛГАНЛАРИ

Шу сабабдан ҳам аввалги имомларнинг тобеълари бўлмиш уламолар ўз имомларининг барча сўзларини ҳам олишавермас, балки улардан айримларини суннатга муҳолиф келгани сабабли тарк қилишар эди. Ҳатто, имом Муҳаммад ибн Ҳасан ва имом Абу Юсуф роҳимаҳумаллоҳ устозлари Абу Ҳанифа роҳимаҳуллоҳга мазҳабнинг тахминан учдан бирида хилоф қилганлар.³ Имом Шофеъий роҳимаҳуллоҳнинг тобеъларидан имом Музаний ва бошқалар ҳақида ҳам шундай дейиш мумкин. Бу ҳақда кўплаб мисоллар келтириш мумкин бўлгани ҳолда биз икки мисол билан чекланамиз:

1) Имом Муҳаммад “Муваддо” асарида (158-бет) айтади: *«Муҳаммад деди: Абу Ҳанифа роҳимаҳуллоҳ истисқо (ёмғир тилаш) учун намоз ўқиш йўқ, дер эдилар. Биз айтамызки, имом одамлар билан икки рақъат намоз ўқийди, сўнг дуо қилади ва ридосини айлантиради.»*

2) Имом Муҳаммаднинг соҳибларидан ва имом Абу Юсуфнинг мулозимларидан бўлган Исом ибн Юсуф ал-Балхий «кўпинча имом Абу Ҳанифа роҳимаҳуллоҳнинг далилини билмагани боис у зотнинг хилофича фатво берар, бошқа имомнинг далили зоҳир бўлса ўша билан фатво берар эди.»⁴ Ва шу боис мутавотир ҳадисда келганидек «рукуъга боришда ва ундан қайтишда кўллари кўтарар эди,⁵ ҳар учала имоми бунинг хилофини айтганлиги уни мазкур ҳадисга амал қилишдан тўсмас эди.

¹ «Нисо» сураси, 65-оят.

² «Нур» сураси, 63-оят.

³ Ибн Обидийн, «Ҳошия» (1\62).

⁴ «Ал-Баҳрур-роик» (6\93) ва «Расмул-муфтий» (1\28).

⁵ Абдулҳай ал-Лакнавий «Ал-фавоидул баҳийя фий тарожимил ханафийя»да (116-бет) келтириб, сўнг шундай изоҳ беради: «Шундан Макхул Абу Ҳанифадан ривоят қилгани айтилган: «Ким намозда кўллари кўтарса, унинг намози бузилади» деган сўзнинг ботил экани маълум бўлади. Зеро, Исом ибн Юсуф Абу Юсуфнинг мулозимларидан бўлиб, намозда кўллари кўтарар эди. Агар бу ривоятнинг асоси бўлганида, Абу Юсуф ва Исом буни билган бўлар эдилар. Яна шу ҳам маълум бўладики, ханафий мазҳабидаги киши агар бирор масалада бошқанинг далили кучли бўлгани учун имомининг фикрини тарк этса, бу билан у мазҳабига тақлид қилишдан чикқан бўлмайди, балки бу кўр-кўрона тақлидни тарк этиш кўринишидаги айни тақлиддир. Кўрамизки, Исом ибн Юсуф Абу Ҳанифанинг кўл кўтармаслик ҳақидаги йўллари тарк қилгани ҳолда ханафий уламолар сафида саналади... Замонамиз жоҳилларидан арз-додимиз Аллоҳгаки, бирор масалада кучли

Ҳар бир мусулмон киши тўртала мазҳаб имомлари ва бошқа уламоларнинг тавсияларига кўра айти шундоқ сифат эгаси бўлмоғи лозим бўлади.

далилга эга бўлгани боис имомига тақлидни тарк этган одамни айблаб, муқаллидлар жамоасидан чиқариб юбордилар. Авомдан ажабланмаса ҳам бўлади, бироқ олимлик даъвосидаги кимсалардан таажжуб!!»

ШУБҲАЛАР ВА ЖАВОБЛАР

1. Савол: Баъзилар айтади: Динимиз ишларида пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи ва саллам йўлланмаларига қайтиш вожиб эканида шубҳа йўқ, айниқса намоз каби соф ибодатга тааллуқли ишларда фикр ва ижтиҳодга асло ўрин йўқ. Чунки булар тавқифий ишлардир. Лекин биз машойихлардан кўпларини биламизки, ихтилофга рози бўладилар ва буни умматга бўлган бир енгиллик деб баҳолайдилар. Фикрларига далил сифатида:

«اِخْتِلَافُ أُمَّتِي رَحْمَةٌ»

«Умматимнинг ихтилофи (улар учун) раҳматдир» хадисини келтирадилар. Ушбу ҳадис сиз чақираётган манҳажга зид эмасми, сиз бунга нима дейсиз?

Жавоб: Ушбу саволга жавобимиз икки тарафлама:

Биринчидан, бу ҳадис саҳиҳ эмас, аксинча, ҳеч қандай асоси йўқ бўлган ботил бир сўздир. Аллома ас-Субкий айтадилар:

«Бу ҳақда на саҳиҳ, на заиф, на тўқима бўлсин, бирор санаддан воқиф бўлмадим.»

Мен айтаман:

«اِخْتِلَافُ أَصْحَابِي لَكُمْ رَحْمَةٌ»

«Саҳобаларимнинг ихтилофи сизлар учун раҳматдир» ҳамда

«أَصْحَابِي كَالنَّجْمِ، فَبِأَيِّهِمْ أَقْتَدَيْتُمْ اهْتَدَيْتُمْ»

«Саҳобаларим юлдузларга ўхшайди. Қай бирига эргашманг, албатта ҳидоятга эришасиз» деган лафзлар билан ривоят қилинган сўзлар бор бўлиб, ҳар иккиси саҳиҳ эмас. Биринчиси жуда ҳам заиф, иккинчиси эса мавзуъ – тўқима ҳадисдир. Бу ҳақда мен «Заиф ва мавзуъ ҳадислар силсиласи»да (58,59,61- рақамлар билан) таҳқиқотимни эълон қилганман.

Иккинчидан, мазкур ҳадис заиф эканидан ташқари, Қуръони Каримга ҳам зиддир. Зеро, Қуръонда динда ихтилоф қилишдан қайтарувчи ва иттифоқликка буюрувчи кўпдан-кўп оятлар ворид бўлган. Мисол учун:

﴿وَلَا تَنَازَعُوا فَعَفَا غُيُوبُكُمْ وَتَذَهَبَ رِيحُكُمْ﴾

«Талашиб-тортишмангизки, у ҳолда суғлашиб, куч-қувватингиз кетур.»¹

﴿وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ مِنَ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيعًا كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ﴾

«Мушриклардан бўлманглар! Улар (яъни мушриклар) динларини бўлиб, фирка-фирка бўлиб олгандирлар. Ҳар бир фирка ўз олдиларидаги нарсани билан хурсанддирлар.»²

﴿وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ إِلَّا مَن رَّحِمَ رَبُّكَ﴾

«Улар мудом ихтилоф қилурлар. Магар Раббингиз раҳм қилган кишиларгина (ҳақ йўлда иттифоқ бўлиб яшарлар.)»³

¹ «Анфол» сураси, 46-оят.

² «Рум» сураси, 31,32-оятлар.

³ «Худ» сураси, 118,119-оятлар.

Раббингиз раҳм қилган кишиларгина ихтилоф қилмасалар, демак фақат ботил аҳллари ихтилофга берилар эканлар. Шундай экан, қандай қилиб ихтилоф раҳмат бўлиши мумкин?!

Хулоса шуки, мазкур ҳадис санад жиҳатидан ҳам, матн жиҳатидан ҳам саҳиҳ эмас. Шундай бўлгач, китобу суннатга имомлар буюрганидек амал қилиш йўлидан тўсиш учун уни восита қилиб олиш асло жоиз эмас.

2. Савол: Баъзилар айтади: Динда ихтилоф қилишдан қайтарилган бўлса, у ҳолда саҳобаларнинг ва улардан кейинги имомларнинг ихтилофлари ҳақида нима дейсиз? Уларнинг ихтилофлари билан кейинги даврдагиларнинг ихтилофлари ўртасида нима фарқ бор?

Жавоб: Бу ихтилофлар ўртасида жуда катта фарқ бор ва бу фарқ икки нарсада – уларнинг келиб чиқиш сабаблари ва қолдирган асоратларида кўринади.

Саҳобаларнинг ихтилофларига келсак, улар зарурат юзасидан ва уларнинг тушунчаларидаги табиий фарқлардан келиб чиққан ҳамда улар тарафидан қасдсиз ҳолда ўртага чиққан ихтилофлар эди. Бунга қўшимча равишда, уларнинг даврида юз берган ва ихтилофларига сабаб бўлган, кейинги даврларга келиб барҳам топган ишлар ҳам борки, бундай пайтда ихтилофдан батамом халос бўлиш имконсиз бир иш эди.¹

Муқаллидлар ўртасида келиб чиққан ихтилофлар эса, аксарият ҳолларда ҳеч бир узрсииз ихтилофлардир. Чунки, кўпинча улардан бировига Китобу Суннатдан бўлган, бироқ унинг мазҳабидан бошқа мазҳаб фикрини қувватловчи далил-ҳужжат маълум бўлади-ю, бироқ мазҳабига ҳилоф келгани учун ундан воз кечади. Гўёки, унинг наздида мазҳаб асл-асосдек ёки Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва саллам олиб келган дин унинг мазҳабигагина чекланган ва бошқа мазҳаб алоҳида, мансух бир диндек.

Бошқа баъзилар эса, аксинча, бу мазҳабларни турли шариатлардек кўриб, мусулмон киши уларнинг ҳар биридан ўзи хоҳлаганини олиши ва хоҳлаганини тарк қилиши мумкин, чунки у ҳам шариат, бу ҳам шариат, деб ҳисоблашади. Улар ҳам, булар ҳам ўзларининг ихтилоф узра қолаверишларига юқорида айтганимиз тўқима ҳадисни - «Умматининг ихтилофи раҳматдир»ни ҳужжат қилишади...

...Хулоса шуки, ихтилоф умуман яхши нарса ҳам, раҳмат ҳам эмас. Бироқ, улар ичидан инсон учун айб саналадиганлари бор – айрим мутаассиб кишиларнинг ихтилофлари каби – ва айб-маломат қилинмайдиганлари бор – саҳобалар ва уларга эргашган имомларнинг ихтилофлари каби. Зеро, саҳобалар ихтилофга мажбур бўлганлар, ўзлари ихтилофни инкор қилишар ва имкони борича ундан қочишга ҳаракат қилишар эди. Муқаллидлар эса, ихтилофдан қутулишга имконлари бўла туриб иттифоққа келишмайди ва унга ҳаракат ҳам қилишмайди, аксинча ихтилофга рози бўлишади.

Бу сабаб жиҳатидан бўлган фарқ эди.

Аммо, асорат жиҳатидан бўлган фарққа келсак, саҳобалар розияллооҳу анҳум фаръий масалаларда айрим ихтилофларга борган бўлсалар-да, бирлик-ҳамжиҳатлик кўринишларини сақлаб қолишга қаттиқ эътибор беришар, ҳамжиҳатликни парчалаб юборадиган ва сафларни бўлиб ташлайдиган ишлардан мутлақо узоқда эдилар. Масалан, улардан баъзилари намозда «Бисмиллоҳ»ни жаҳрий айтишни машруъ деб кўрсалар, баъзилари машруъ деб кўрмас, баъзилари қўлларни кўтаришни (рафъул ядайн) мустаҳаб санасалар, баъзилари бундай санамас, баъзилари аёл кишига қўл теккизиш таҳоратни синдиришини айтсалар, баъзилари синдирмаслигини айтишар, бироқ, шундай бўлса-да, барчалари битта имом ортида намоз ўқийверишар, улардан бирортаси мазҳабий ихтилоф туфайли битта имом ортида намоз ўқишдан четланишмас эди.

¹ Ибн Ҳазмининг «Ал-ихком фий усулил аҳком» ва Ад-Дехлавийнинг «Хужжатуллоҳил-болиға» асарларидан мавзуга доир кенгрок маълумотлар олишингиз мумкин.

Муқаллидларнинг ихтилофлари бундан тамоман фаркли бўлиб, уларнинг асоратидан мусулмонлар ҳатто иймондан кейинги энг катта рукн бўлмиш намозда бўлиниб кетдилар. Улар ўзга мазҳабда бўлган имомнинг намози ботил ёки ҳеч бўлмаса макруҳ деган эътиқод билан бир имом ортида намоз ўқишдан бош тортиш даражасига етдилар. Биз бундай ҳолатларга ўзимиз гувоҳ бўлдик, қулоқларимиз билан эшитиб, кўзларимиз билан кўрдик. Баъзи мазҳабларнинг машҳур китобларида бу ҳақда очикдан-очик айтиб ҳам қўйилган. Бунинг натижаси ўлароқ, айрим Жомеъ масжидларида тўртта меҳроб борлигига, уларда тўртта имом бирин-кетин намоз ўқишига ва бир имом намоз ўқиётганида бир қанча одамлар ўз имомларини кутиб намоз ўқимай туришганига гувоҳ бўлинади.

Баъзи муқаллидларда ихтилоф бундан-да кучайиб, ҳатто улар ҳанафий эркак билан шофеъийя аёл ўртасида никоҳланишни ман қилиш даражасига етиб боришди. Кейинроқ, айрим ҳанафий уламолари тарафидан ҳанафий эркакнинг шофеъийя аёлга уйланишига ижозат берувчи фатво ҳам чиқди. Ва бунга «шофеъийя аёл аҳли китоблар манзилатида кўрилади» деган иллат – сабаб кўрсатилди.¹ Демак, бундан келиб чиқадики, улар наздида бунинг акси – яъни, шофеъий мазҳабидаги кишининг ҳанафий мазҳабидаги аёлга уйланиши мумкин эмас, худди аҳли китоб эркакнинг муслима аёлга уйланиши мумкин бўлмаганидек.

Кўплаб келтириш мумкин бўлган бу каби мисоллардан оқил одам кейинги асрлардагиларнинг ихтилофлари ва ихтилоф устидаги ўжарликлари қандай ёмон оқибатларга олиб келганини пайқаб олиши унча қийин эмас. Ҳолбуки, салафларнинг ихтилофлари тамомила бошқача бўлиб, улар уммат учун бирор ёмон оқибат олиб келмаган эди. Шу боис динда бўлинишдан ман қилувчи оятлар мазмуни уларнинг эмас, балки кейингиларнинг ихтилофларини қамраб олган десак хато бўлмайди.

Кошки, мазкур ихтилофларининг зарари уларнинг ёлғиз ўзларигагина чекланиб қолиб, ушбу умматдан ташқарига ўтмаганида, у ҳолда кулфат бир оз енгилроқ бўлар эди. Бироқ, афсуски, ихтилофлар таъсири мусулмон бўлмаган юртлар аҳлига ҳам ўтиб, уларнинг Аллоҳнинг ҳақ динига гуруҳ-гуруҳ бўлиб киришлари йўлига тўғаноқ ҳам бўлди.

Устоз Муҳаммад Ғаззолийнинг «ظلام من الغرب» (Ғарбдан келган зулмат) китобида қуйидаги сатрларни ўқиш мумкин:

«Америкадаги Бренстон университетида ўтказилган конференцияда қатнашувчилардан бири шундай саволни ўртага ташлади: «Мусулмонлар ўзлари даъват қилаётган Исломнинг аниқ чек-чегарасини биладиларми ўзи? Улар оламга қайси таълимотларни тақдим этишмоқчи? Суннийлар тушунчасидаги таълимотларними ёки шийъалар тушунчасидаги таълимотларними? Қолаверса, суннийлар ҳам, шийъалар ҳам ўзаро ички ихтилофлардан холи эмаслар. Айни бир масала устида баъзилари маълум маънода прогрессив фикрласалар, баъзилари эскича ва қолоқ фикр юритишади! Хуллас, Исломга даъват қилувчиларнинг ўзлари боши берк кўчада-ку, бошқаларни нимага чақиришмоқчи?!»

Аллома Муҳаммад Султон ал-Маъсумий роҳимахуллоҳнинг «Япония мусулмонларига Султоннинг ҳадяси» рисоласи муқаддимасида шундай дейилади:

«Менга Япониянинг Токио ва Осака шаҳри мусулмонларидан шундай мазмунда савол келди:

Ислом динининг ҳақиқати нима? Мазҳабнинг маъноси нима? Ислом динига мушарраф бўлишни истаган киши албатта тўрт мазҳабдан бирида бўлиши шартми? Бу саволни беришимизнинг сабаби – Япония зиёлиларидан бир неча нафари Ислом динига кириш ва иймон неъматига мушарраф бўлиш истагида бўлиб, бу истакларини Токиодаги «Мусулмонлар жамияти»га билдиришганда асли келиб чиқиши Ҳинд аҳлидан бўлган бир жамоа: «Улар имом Абу Ҳанифа мазҳабини ихтиёр этишлари лозим, чунки у зот умматнинг

¹ «Ал-баҳрур-роик» китобига қаралсин.

шамчироғидирлар» десалар, Индонезиядан бўлган жамоа: «Шофеъий мазҳабини ихтиёр этишлари лозим» деб туриб олишди. Бу сўзлар японларни хайрон қолдирди ва уларнинг қасду-қарорларида иккиланиш пайдо бўлди, мазҳаблар масаласи уларнинг Исломига қиришларига тўғанок бўлди.»

3. Савол: Баъзилар даъво қиладики, сизлар чақираётган нарса – яъни суннатга (ҳадисга) эргашиш ва имомларнинг суннатга муҳолиф сўзларини қабул қилмаслик дегани – уларнинг сўзларини олишни, ижтиҳод ва раъйларидан истифода этишни мутлақо тарқ қилиш маъносини англатади!

Жавоб: Бу даъво ҳақиқатдан жуда йироқ ва ботил бир даъводир. Зотан, юқоридаги сўзларимиздан ҳам бу нарса англашилган бўлса керак. Аксинча, биз даъват қилаётган нарса – замонимиз фуқаҳолари қилаётганидек, шахсий ҳолатлар, никоҳ-талоқ ва бошқа масалаларда ҳақ-ноҳақ ўртасини ажратишда китобу суннатга қайтиш ўрнига ҳукмларни мазҳаблар асосига қуришдан, мазҳабларни гўё дин сифатида қабул қилишдан, баҳс-мунозара ўринларида ва фавқуллоҳда ҳолларда янги ҳукмлар чиқаришда уларни китобу суннат ўрнига қўйишдан қайтариш, холос!

Аммо, китобу суннатда очиқ ҳужжат келмаган ёки изоҳталаб бўлган ихтилофли масалаларда у улуғ имомларнинг сўзларига мурожаат қилишдан, улардан истифода этишдан ва ёрдам олишдан биз ҳеч қачон қайтарган эмасмиз, аксинча, биз бунга буюрамиз ва тарғиб қилиб келамиз. Зеро, китобу суннат билан ҳидоятланиш йўлини тутган киши учун бундан кўп манфаатлар ҳосил бўлишидан умидвормиз...

4. Савол: Баъзи муқаллидларда уларни мазҳабларига ҳилоф бўлган суннат(ҳадис)га эргашишдан тўсувчи бир гумон борки, у уларнинг «суннатга эргашиш мазҳаб соҳибини хатокор санашни лозим қилади, хатокор санаш дегани эса имомга таън етказиш (айблаш) маъносини англатади, оддий бир мусулмонга таън етказиш мумкин эмас-ку, қандай қилиб улуғ имом шаънига мумкин бўлсин» деган гумонларидир.

Жавоб: Бу асосиз ва суннатни (ҳадис илмини) яхши билмасликдан келиб чиққан бир гумондир. Йўқса, оқил мусулмон қандай қилиб бу каби сўзни айтиши мумкин, ҳолбуки, Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам:

«إِذَا حَكَمَ الْحَاكِمُ فَاجْتَهَدَ ثُمَّ أَصَابَ فَلَهُ أَجْرَانِ وَإِذَا حَكَمَ فَاجْتَهَدَ ثُمَّ أَخْطَأَ فَلَهُ أَجْرٌ» (البخاري ومسلم)

«Агар ҳоким ҳукм қилса ва ижтиҳод қилиб, тўғри топса, унга икки ажр-савоб бордир. Агар ҳукм қилса ва ижтиҳод қилиб, хато қилса, унга бир ажр-савоб бордир»¹, деган бўлсалар?!!

Ушбу ҳадис очиқ далолат қиладики, бир одам: «Фалончи олим хато қилган» деса, бу шаръий истилоҳда «Фалончи олим битта ажрга эга бўлган» деган маънони билдиради. Шундай экан, ўша фалончи уни хатокор санаган одамнинг фикрида бир ажрга эга бўлган бўлса, уни хатокор санашидан қандай қилиб унга таън етказиш маъноси тушунилиши мумкин?!

Бундай гумонга борган одамнинг ўзи мусулмонлар шаънига, бўлиб ҳам улардан оддий бир шахсга эмас, балки саҳобалар, тобиийлар ва мужтаҳид имомлар шаънига таън етказган бўлади. Чунки, у улуғ зотлар баъзан бир-бирларининг ишларини хато санаганликлари, баъзилари баъзиларининг сўзларини рад этганликлари маълум. Бирорта оқил одам: «Улар бир-бирларининг шаънига таън етказишган эди», деб айтадимиз, ахир?! Балки, саҳиҳ ҳадисда келишича, Абу Бакр розияллоҳу анҳу бировнинг тушини таъбир қилганларида Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам унинг сўзларини хато санаб: «Бир қисмини тўғри топибсиз,

¹ Бухорий ва Муслим.

бир қисмини хато айтибсиз» деганлар.¹ Бу сўзлари билан у зот Абу Бакр розияллоху анху шаънларига таън етказган бўладиларми?!

Бу хил гумон ўз эгаларини уларнинг мазҳабларига муҳолиф бўлган суннатга эргашишдан тўсиб қўяди. Чунки, бундай суннатга эргашиш уларнинг наздида имомнинг шаънига таън етказиш саналади. Аммо, суннатга ҳилоф бўлса-да, имомнинг сўзини қабул қилиш уни эҳтиром қилиш маъносини англатади. Шу боис улар ўз гумонларича имомга таън етказишдан қочиш мақсадида унинг сўзларини маҳкам ушлаб тураверадилар.

Бу ишлари билан улар ўзлари билмаган ҳолда қочган нарсаларидан кўра ҳам ёмонроқ нарсага тушиб қоладилар. Яъни, уларга биров: «Агар эргашишлик эргашилаётган шахсни эҳтиром қилишга далолат қилса, унга муҳолиф бўлиш эса унинг шаънига таън етказишни англатса, у ҳолда сизлар қандай қилиб пайғамбар соллаллоху алайҳи ва салламнинг суннатларига муҳолиф бўлишни ва маъсум бўлмаган, эргашмаслик куфр саналмайдиган оддий бир инсон бўлмиш имомнинг сўзини деб суннатни тарк қилишни ўзингизга жоиз санайсизлар?! Агар сизнингча, имомга муҳолафат қилиш унга нисбатан таън етказиш маъносини англатса, Росулulloх соллаллоху алайҳи ва салламга муҳолиф бўлиш у зот шаънларига таън етказиш, балки айни куфр эмасми?!» деса, унга жавоб айтишга қодир бўлишмас, нари борса: «Биз мазҳаб имомига ишонганимиз учун суннатни тарк қиламиз, чунки у суннатни биздан кўра яхшироқ билади», деган бўлишарди.

Бу сўзларига ҳам бир неча жавобларимиз бўлгани ҳолда гапни узайтмаслик мақсадида фақат биттаси билан кифояланмоқчиман:

Суннатни сиздан кўра яхшироқ билувчи киши ёлғиз мазҳабингиз имомигина эмас, балки суннатни сиздан яхшироқ билувчи ундан бошқа-да ўнлаб ва юзлаб имомлар ҳам бор. Агар бирор саҳиҳ суннат мазҳабингиз ҳилофига келган ва уни мазкур имомлардан бирорталари олган бўлса, у ҳолда ўша суннатни олиш сизга ҳам вожиб бўлади. Сизнинг юқоридаги сўзингиз бу ерда ўтмай қолади. Чунки, рақибингиз сизга айтиши мумкинки: «Биз бу суннатни уни олган имомга ишонганимиз учун олдик, суннатни олган имомга эргашиш унга муҳолиф бўлган имомга эргашишдан кўра лойикрок.»

Шу боис мен айта оламанки:

Бизнинг бу китобимиз пайғамбар соллаллоху алайҳи ва салламнинг қандай намоз ўқиганлари ҳақида собит бўлган (яъни, саҳиҳ ва ҳасан) ҳадисларни қамраб олгани боис энди уларга амал қилмасликка ҳеч кимда узр қолмайди. Унда келтирилган айрим ҳадисларни мазҳаб имомларидан бирорталари олмаган бўлсалар, улар маъзур ва битта ажр билан маъжурдирлар. Зеро, улар учун бу ҳадиснинг саҳиҳлиги аниқ маълум бўлмаган ёки бу ҳадис уларга умуман етиб келмаган бўлиши мумкин. Аммо кейингилар имомлари ўтиб кетгандан кейин собит бўлган ҳадисларни тарк қилган ҳолда, имомларининг уларга зид сўзларига эргашишлари тўғри бўлмайди.

Аллоҳ аза ва жалла айтади:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ وَأَنَّهُ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ﴾

«Эй мўминлар, Аллоҳ ва Унинг пайғамбари сизларни абадий ҳаёт берадиган нарсага даъват қилар экан, уни қабул қилинглари ва билинглари, шубҳасиз, Аллоҳ ҳар бир киши билан унинг қалби ўртасини тўсиб қўюр ва шубҳасиз, Унинг ҳузурига тўпланурсизлар.»²

¹ Бухорий ва Муслим.

² «Анфол» сураси, 24-оят.

Аллоҳ ҳақни сўзлагувчи ва ҳаққа йўллагувчидир. У нақадар яхши дўст ва нақадар яхши мададкордир.

Ва соллаллоҳу ала Муҳаммадин ва ала алиҳи ва соҳбиҳи ва саллам. Валҳамду лиллаҳи роббил аламин.

Муҳаммад Носируддин ал-Албоний

ПАЙҒАМБАРИМИЗ НАМОЗЛАРИНИНГ СИФАТИ

КАЪБАГА ЮЗЛАНИШ

Росулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам намоз ўқиш учун турсалар, фарзда ҳам, нафлда ҳам Каъбага юзланар ва бошқаларни ҳам шунга буюрар эдилар. Намозини нуқсонли қилган кишига¹ хитобан:

«إِذَا قُمْتَ إِلَى الصَّلَاةِ فَاسْبِغِ الوُضُوءَ ثُمَّ اسْتَقْبِلِ الْقِبْلَةَ فَكَبِّرْ»

«Агар намозга турсанг, таҳоратни мукамал қил, сўнг қиблага юзланиб, такбир айт»², деганлар.

Сафарда нафл ва витр намозларини туялари устида (туя) қаёққа юзланган бўлса, [шаркками, ғарбгами] ўша ёққа қараб ўқир эдилар.³

Бу Аллоҳ таолонинг қуйидаги оятига мувофиқ:

﴿فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللَّهِ﴾

«Бас, қай тарафга юз бурсангиз, ўша тарафдадир Оллоҳнинг юзи.»⁴

Гоҳо туя устида нафл ўқимоқчи бўлсалар, уни қибла тарафига буриб такбир айтар (яъни намозни бошлаб олар), сўнг кетаётган тарафларига қараб намоз ўқийверар эдилар.⁵

Улов устида бошлари билан ишора қилиб рукуъ ва сажда қилар, саждани рукуъдан кўра пастроқ қилар эдилар.⁶

Агар фарз намозини ўқимоқчи бўлсалар, (туядан) тушиб, қиблага юзланар эдилар.⁷

Хавф-хатар пайтидаги намозда эса умматларига хоҳ яёв, хоҳ отлиқ бўлсинлар, қиблага қараб ёки қарамаган ҳолларида намоз ўқишларига йўл берганлар ва айтганлар:

«إِذَا اخْتَلَطُوا فَإِنَّمَا هُوَ التَّكْبِيرُ وَالْإِشَارَةُ بِالرُّأْسِ»

«Агар аралашиб кетсалар, фақат такбир ва бош билан ишора (қилинади.)»⁸

Жобир розияллоҳу анҳу айтадилар: «Росулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам билан бирга сафарда эдик, ҳаво айниб қолиб, қибла ҳақида тортишиб қолдик. Ҳар биримиз алоҳида намоз ўқидик ва турган жойимизни билиш мақсадида ҳар ким ўз олдида чизиқ тортиб қўя бошлади. Тонг отгач қарасак, биз қибладан бошқа тарафга қараб намоз ўқиган эканмиз. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва салламга буни айтган эдик, [бизни қайта ўқишга буюрмадилар ва] **«Ўқиган намозларингиз кифоя»**, дедилар.⁹

﴿قَدْ نَرَى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ﴾

«Гоҳо юзингиз осмон тарафига кўтарилаётганини кўрмоқдамиз. Бас, албатта Биз сизни ўзингиз рози бўлган қиблага бурамиз. Юзингизни Масжидул-ҳаром (Макка)

¹ Бир киши Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳузурларида намоз ўқиганида ул зот унинг намози нуқсонли бўлганини айтиб, 2 марта қайта ўқишга буюрган кейин эса намозни қандай ўқиш кераклигини батафсил тушунтириб берганлар. Ушбу воқеа баён қилинган ҳадис шарият китобларида «Намозини нуқсонли қилган киши ҳақидаги ҳадис» номи билан машҳурдир. (Тарж.)

² Бухорий ва Муслим ривояти.

³ Бухорий ва Муслим ривояти.

⁴ «Бақара»: 115-оят.

⁵ Абу Довуд ва Ибн Ҳиббон ривояти.

⁶ Аҳмад ва Термизий ривояти.

⁷ Бухорий ва Аҳмад ривояти.

⁸ Байҳақий ривояти.

⁹ Доракутний, Ҳоким, Байҳақий, Термизий, Ибн Можа ва Табароний ривоятлари.

томонга буринг!»¹ ояти тушмасидан илгари [(Маккадаликларида, тарж) Каъбани олд тарафларига қўйган ҳолларида] Байтул Макдисга қараб намоз ўқирдилар. Мазкур оят тушгач, Каъбага юзландилар. Одамлар Қубода бамдод намозида турганларида бир одам келиб: «Росулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламга бу кеча оят нозил бўлиб, Каъбага юзланишга буюрилдилар, сизлар ҳам у тарафга юзланинг», деди. Юзлари Шом тарафга қараган ҳолда эдилар, қиблага қараб бурилиб олдилар [имомлари ҳам бурилиб қиблага юзланди].²

ҚИЁМ

Росулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам намозларида Аллоҳ таолонинг:

﴿حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ﴾

«Ва Оллоҳ учун бўйсунган ҳолда туринглар!»³ оятига бўйсуниб, фарзда ҳам, нафлда ҳам тик турар эдилар.

Сафарда эса нафл намозини уловлари устида ўқир эдилар.

Юқорида ўтганидек, каттиқ хавф пайтида умматларига яёв ёки отлик ҳолда намоз ўқишни суннат қилиб бердилар. Бу Аллоҳ таолонинг ушбу оятига мувофиқдир:

﴿حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ فَإِنْ خِفْتُمْ فَرِجَالًا أَوْ رُكْبَانًا فَإِذَا أَمِنْتُمْ فَأَذْكُرُوا اللَّهَ كَمَا عَلَّمَكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ﴾

«Барча намозларни ва хусусан ўрта намозни (аср намозини) муҳофаза қилинглар - ўз вақтларида адо қилинглар! Ва Оллоҳ учун бўйсунган ҳолда туринглар! Энди агар (душман ҳужумидан) хавфда қолсангиз, пиёда ёки отлик ҳолингизда (ибодат қилаверингиз!) Қачон хотиржам бўлганингизда, билмаган вақтингизда Оллоҳ қандай ўргатган бўлса, шундай ҳолда (яъни намознинг барча арконларини ўрнига қўйиб) Оллоҳни зикр қилингиз!»⁴

Росулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам вафот этган касалликларида ўтириб намоз ўқиганлар.⁵

Бундан аввал бошқа бир сафар ҳам касалликларида ўтириб ўқидилар. Одамлар орқада тик турган ҳолда ўқиётганларида уларга «ўтиринглар» деб ишора қилган эдилар, улар ўтирдилар. Намозларини тугатгач:

﴿إِنْ كُنْتُمْ أَنْفَاءً لَتَفْعَلُونَ فَعَلَ فَارِسَ وَالرُّومَ يَقُومُونَ عَلَى مُلُوكِهِمْ وَهُمْ قُعُودٌ فَلَا تَفْعَلُوا ائْتَمُّوا بِأَمَّتِكُمْ إِنْ صَلَّى قَائِمًا فَصَلُّوا قِيَامًا وَإِنْ صَلَّى قَاعِدًا فَصَلُّوا قُعُودًا﴾ (رواه مسلم)

«Ҳозир сизлар Форс ва Румликлар амалини қилишга яқин бўлдингиз, улар ўтирган подшолари ҳузурида тик туришади. Сизлар ундай қилманглар! Имомингизга эргашинглар. Агар тик туриб намоз ўқиса тик туриб ўқинглар, ўтириб ўқиса ўтириб ўқинглар!», дедилар.⁶

¹ «Бақара»: 144.

² Бухорий, Муслим, Аҳмад, Сирож, Табароний, Ибн Саъд ривоятлари. Бу намоз жумхур уламо, жумладан Абу Ҳанифа ва икки дўстлари наздида саҳиҳ қавлга кўра аср намози эди. Бу ҳақда Ҳофиз Ибн Касир ўз тафсирида ҳадислар келтирган.

³ «Бақара»: 238.

⁴ «Бақара»: 238, 239.

⁵ Термизий ва Аҳмад ривоятлари.

⁶ Муслим ва бошқалар ривояти.

БЕМОРНИНГ ЎТИРИБ НАМОЗ ЎҚИШИ

«عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كَانَتْ بِي بَوَاسِيرٌ فَسَأَلْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ الصَّلَاةِ فَقَالَ صَلِّ قَائِمًا فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِعْ فَقَاعِدًا فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِعْ فَعَلَى جَنْبٍ» (البخاري وأبو داود وأحمد)

Имрон ибн Ҳусойн розияллоху анху айтадилар: «Менда бавосир¹ бор эди, Росулulloҳ соллаллоху алайҳи ва салламдан намоз ҳақида сўраган эдим: **«Тик туриб намоз ўқи, агар қодир бўлмасанг ўтириб, бунга ҳам қодир бўлмасанг ёнбошлаб ўқи»**, дедилар.»²

«عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ قَالَ سَأَلْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ صَلَاةِ الرَّجُلِ وَهُوَ قَاعِدٌ فَقَالَ مَنْ صَلَّى قَائِمًا فَهُوَ أَفْضَلُ وَمَنْ صَلَّى قَاعِدًا فَلَهُ نِصْفُ أَجْرِ الْقَائِمِ وَمَنْ صَلَّى نَائِمًا (وفي رواية: مُضْطَجِعًا) فَلَهُ نِصْفُ أَجْرِ الْقَاعِدِ» (البخاري وأبو داود وأحمد)

Яна айтадилар: Росулulloҳ соллаллоху алайҳи ва салламдан кишининг ўтирган ҳолда ўқиган намози ҳақида сўраган эдим, шундай дедилар: **«Ким тик туриб ўқиса, бу энг афзалдир, ким ўтириб ўқиса унга тик туриб ўқиганнинг ярмича ажр, ким ётган ҳолда ўқиса, унга ўтириб ўқиганнинг ярмича ажр (бўлади).»**³

Бундан беморнинг намози кўзда тутилгандир. Зеро, Анас розияллоху анху айтадилар: «عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى نَاسٍ وَهُمْ يُصَلُّونَ قُعُودًا مِنْ مَرَضٍ فَقَالَ: إِنَّ صَلَاةَ الْقَاعِدِ عَلَى النِّصْفِ مِنْ صَلَاةِ الْقَائِمِ» (أحمد وابن ماجه بسند صحيح)

Беморлик сабабли ўтириб намоз ўқиётган одамлар олдига Росулulloҳ соллаллоху алайҳи ва саллам чиқиб келдилар, сўнг: **«Ўтириб ўқувчининг намози тик туриб ўқувчининг намозининг ярмичадир»**, дедилар.⁴

«عاد صلى الله عليه وسلم مريضاً فرآه يصلي على وسادة فأخذها فرمى بها فأخذ عوداً ليصلي عليه فأخذه فرمى به وقال: صَلِّ عَلَى الْأَرْضِ إِنْ اسْتَطَعْتَ وَإِلَّا فَأَوْقُمْ لِمَاءً وَاجْعَلْ سُجُودَكَ أَخْفَضَ مِنْ رُكُوعِكَ» (الطبراني والبخاري وابن السّمك والبيهقي وسنده صحيح)

Пайғамбар соллаллоху алайҳи ва саллам бир беморни кўргани бориб, унинг ёстикқа (сажда қилиб) намоз ўқиётганини кўрдилар ва ёстикни олиб ташладилар. Шунда у унинг устига сажда қилиш учун бир ёғоч қўйиб олди, уни ҳам олиб ташладилар ва: **«Қодир бўлсанг ерга (сажда қилиб) намоз ўқигин, қодир бўлмасанг бошинг билан ишора қил(иб ўқи) ва саждангни рукуъингдан пастроқ қил»**, дедилар.⁵

КЕМАДАГИ НАМОЗ

«وُسئِلَ صلى الله عليه وسلم عن الصلاة في السفينة فقال: صَلِّ فِيهَا قَائِمًا إِلَّا أَنْ تَخَافَ الْغَرَقَ». (البزار والدراقطني وصححه الحاكم)

¹ Бавосил (геморрой) касаллиги

² Бухорий, Абу Довуд, Аҳмад ривоятлари

³ Бухорий, Абу Довуд, Аҳмад ривоятлари

⁴ Аҳмад ва Ибн Можа ривоятлари.

⁵ Табароний, Баззор, Ибн Саммок, Байҳакий ривоятлари.

Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам кемада намоз ўқиш ҳақида сўралганларида: **«Тик туриб намоз ўқи. Аммо гарқ бўлишдан қўрқсанг (ўтириб ўқишинг мумкин)»** дедилар.¹

Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам ёшлари ўтиб, кексайиб қолганларида намозгоҳларида бир устун қилдириб, шунга суяниб оладиган бўлдилар.²

ТУНГИ НАМОЗДАГИ ҚИЁМ ВА ҚУЪУД (ЎТИРИШ)ЛАРИ

Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам баъзи тунлар узоқ тик туриб, баъзи тунлар узоқ ўтириб намоз ўқирдилар. Агар тик туриб қироат қилсалар, тик турган ҳолда рукуъ қилар, ўтириб қироат қилсалар, ўтирган ҳолда рукуъ қилардилар.³

Гоҳо ўтириб намоз ўқирканлар, ўтирган ҳолларида қироат қилар, қироатларидан 30 ёки 40 оят миқдорида қолганда туриб кетар ва тик турган ҳолларида қироат қилиб, сўнг рукуъ ва сажда қилар, сўнгра кейинги ракъатда ҳам шундай қилар эдилар.⁴

Умрларининг охирида, кексайиб қолганларида нафлни ўтириб ўқийдиган бўлдилар, бу вафотларидан бир йил олдин эди.⁵

Чордона куриб ҳам ўтирар эдилар.⁶

ОЁҚ КИЙИМДА НАМОЗ ЎҚИШЛАРИ ВА БУНГА БУЮРГАНЛИКЛАРИ

Гоҳо оёқ яланг, гоҳо оёқ кийим билан намоз ўқир эдилар.⁷

Умнатларига ҳам шунга рухсат бериб, айтдилар:

«إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ فَلْيَلْبَسْ نَعْلَيْهِ أَوْ لِيَخْلَعْهُمَا بَيْنَ رِجْلَيْهِ وَلَا يُؤْذِي بِهِمَا غَيْرَهُ» (أبو داود والبزار وصححه الحاكم ووافقه الذهبي)

«Агар бировингиз намоз ўқиса, оёқ кийимини кийиб олсин ёки оёқлари орасига ечиб қўйсин, оёқ кийимлари билан бошқаларга озор бермасин.»⁸

Гоҳо оёқ кийимларда намоз ўқиш лозимлигини уларга таъкидлаб:

«خَالِفُوا الْيَهُودَ فَإِنَّهُمْ لَا يُصَلُّونَ فِي نَعَالِهِمْ وَلَا خِفَافِهِمْ» (رواه أبو داود)

«Яҳудларга хилоф иш қилинглр. Чунки, улар на кавушлари билан ва на маҳсилари билан намоз ўқишади», дедилар.⁹

Баъзан намозда турган ҳолларида оёқ кийимларини ечиб қўйиб, намозларида давом этардилар.

Абу Саид ал-Худрий розияллоҳу анҳу айтадилар:

¹ Баззор, Дорақутний, Абдулғаний ал-Мақдисий, Ҳоким ва Заҳабий, саҳиҳ.

² Абу Довуд, Ҳоким, Заҳабий, саҳиҳ.

³ Муслим ва Абу Довуд ривоятлари.

⁴ Бухорий ва Муслим ривоятлари.

⁵ Муслим ва Аҳмад ривоятлари.

⁶ Насоий, Ибн Хузайма, Абдулғаний ал-Мақдисий, Ҳоким ва Заҳабий, саҳиҳ.

⁷ Абу Довуд ва Ибн Можа ривоятлари.

⁸ Абу Довуд, Баззор, Ҳоким, Заҳабий, саҳиҳ.

⁹ Абу Довуд, Баззор, Ҳоким, Заҳабий, саҳиҳ.

«عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ صَلَّى بِنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ يَوْمٍ فَلَمَّا كَانَ فِي بَعْضِ صَلَاتِهِ خَلَعَ نَعْلَيْهِ فَوَضَعَهُمَا عَنْ يَسَارِهِ فَلَمَّا رَأَى النَّاسُ ذَلِكَ خَلَعُوا نَعْلَهُمْ فَلَمَّا قَضَى صَلَاتَهُ قَالَ مَا بَالُكُمْ أَلْقَيْتُمْ نَعَالَكُمْ قَالُوا رَأَيْنَاكَ أَلْقَيْتَ نَعْلَيْكَ فَأَلْقَيْنَا نَعَالَنَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ جِبْرِيلَ أَتَانِي فَأَخْبَرَنِي أَنَّ فِيهِمَا قَدْرًا أَوْ قَالَ أَذَى فَأَلْقَيْتُهُمَا فَإِذَا جَاءَ أَحَدُكُمْ إِلَى الْمَسْجِدِ فَلْيَنْظُرْ فِي نَعْلَيْهِ فَإِنْ رَأَى فِيهِمَا قَدْرًا أَوْ قَالَ أَذَى فَلْيَمْسَحْهُمَا وَلْيُصَلِّ فِيهِمَا» (أبو داود وابن خزيمة)

«Бир куни Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам биз билан намоз ўқидилар ва намознинг орасида оёқ кийимларини ечиб, чап томонларига қўйиб қўйдилар. Буни кўргач, одамлар ҳам оёқ кийимларини ечдилар. Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам намозларини тамомлагач: «**Нима бўлди, нега оёқ кийимларингизни ечиб ташладинглар?**» деб сўрадилар. «Сиз оёқ кийимингизни ечганингизни кўриб, биз ҳам ечиб ташладик» дейишди. Шунда дедилар: «**Жибрийл келиб, унда ахлат (бир ривоятда: нопок нарса) борлигини айтган эди, ечиб қўйдим. Агар бировингиз масжидга келса оёқ кийимларига қарасин. Агар уларда нопоклик борлигини кўрса, артиб ташласин ва улар билан намоз ўқийверсин.**»¹

Оёқ кийимларини ечсалар чап томонларига қўяр эдилар² ва айтар эдилар:

«إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ فَلَا يَضَعُ نَعْلَيْهِ عَنْ يَمِينِهِ وَلَا عَنْ يَسَارِهِ فَتَكُونَ عَنْ يَمِينٍ غَيْرِهِ إِلَّا أَنْ لَا يَكُونَ عَنْ يَسَارِهِ أَحَدٌ وَلْيَضَعَهُمَا بَيْنَ رَجْلَيْهِ» (أبو داود وابن خزيمة)

«Агар бировингиз намоз ўқиса, оёқ кийимини ўнг томонига қўймасин. Чап томонига ҳам қўймасинки, бошқа бировнинг ўнг томонига қўйган бўлади. Магар чап томонида ҳеч ким бўлмаса (қўйиши мумкин.) Уларни ўз оёқлари орасига қўйсин.»³

МИНБАР УСТИДА НАМОЗ

Бир марта минбар устида намоз ўқидилар (бир ривоятда: у уч поғонали эди), минбар устида туриб такбир айтдилар, орқаларидан одамлар ҳам такбир айтдилар, сўнг минбарда туриб рукуъ қилдилар, сўнг рукуъдан турдилар-да, орқачасига юриб пастга тушдилар ва минбар остига сажда қилдилар. Сўнг яна қайтиб, биринчи рақъатда қилганларидек қилдилар. Намозларидан фориғ бўлгач, одамларга юзландилар ва:

«أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي صَنَعْتُ هَذَا لِتَأْتُوا بِي وَلِتَعْلَمُوا صَلَاتِي»

«Эй одамлар, менга эргашишларингиз ва намозимни ўрганиб олишларингиз учун шундай қилдим», дедилар.⁴

СУТРА (ТЎСИҚ) ВА УНИНГ ВОЖИБЛИГИ

Сутрага яқин турар эдилар, девор билан ораларида уч газ масофа бўлар эди.⁵

Саждагоҳлари билан девор ўртасида бир қўй ўта оладиган жой бўлар эди.⁶

¹ Абу Довуд, Ибн Хузайма, Ҳоким, саҳих.

² Абу Довуд, Насойи, Ибн Хузайма.

³ Абу Довуд, Ибн Хузайма, Ҳоким, саҳих.

⁴ Бухорий, Муслим, Ибн Саъд ривоятлари.

⁵ Бухорий ва Аҳмад ривоятлари.

⁶ Бухорий ва Муслим ривоятлари.

وكان يقول: «لا تُصَلِّ إِلَّا إِلَى سُتْرَةٍ وَلَا تَدْعُ أَحَدًا يَمُرُّ بَيْنَ يَدَيْكَ فَإِنْ أَبَى فَلْتَقَاتِلْهُ فَإِنَّ مَعَهُ الْقَرِينَ» (ابن خزيمة)

Айтар эдилар: «**Сутрасиз намоз ўқима, ҳеч кимни олдиндан ўтишига йўл қўйма, агар қўнмаса у билан жанг қил, чунки у билан бирга қарийн (шайтон) бордир.**»¹

وَقَالَ: «إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ إِلَى سُتْرَةٍ فَلْيَدْنُ مِنْهَا لَا يَقْطَعُ الشَّيْطَانُ عَلَيْهِ صَلَاتَهُ» (أبو داود والبخاري وصححه الحاكم ووافقه الذهبي)

Яна айтган эдилар: «**Бировингиз (бирир нарсани) сутра қилиб намоз ўқиса, унга яқин турсин, шайтон намозини бўла олмайди.**»²

Гоҳо намозни масжидларидаги устун олдида ўқишга қасд қилардилар.

Агар [сутра қилинадиган ҳеч нарса йўқ бўлган] очик майдонда намоз ўқисалар, олдиларига найзаларини санчиб, орқаларида одамлар бўлган ҳолда ўша найзага қараб намоз ўқир эдилар.³

Гоҳо туяларини кўндаланг қўйиб, шунга қараб намоз ўқир эдилар.⁴ Бу туя қўраларида намоз ўқишдек эмас, ундан қайтарганлар.⁵ Гоҳо эгарни олиб, айлантитардилар ва унинг орқасига (ўрнатилган ёғоч-таёққа) қараб намоз ўқирдилар.⁶

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِذَا وَضَعَ أَحَدُكُمْ بَيْنَ يَدَيْهِ مِثْلَ مُؤَخَّرَةِ الرَّحْلِ فَلْيُصَلِّ وَلَا يُبَالِ مَنْ مَرَّ وَرَاءَ ذَلِكَ» (مسلم وأبو داود)

Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: «**Агар бирорталарингиз олдида эгарнинг орқасига ўхшаш бирор нарсани қўйиб олса намоз ўқийверсин, унинг нарийёгидан ўтган одамга парво қилмасин.**»⁷

Бир марта дарахтга қараб намоз ўқиганлар.⁸

Гоҳо каравотга қараб намоз ўқир, Оиша розияллоҳу анҳо унда [чойшабларига ўралиб] ётган бўлардилар.⁹

Сутра билан ўз ўрталаридан бирор нарсани ўтишга йўл қўймас эдилар. Бир куни намоз ўқийётганларида бир қўй олдиларидан ўтмоқчи бўлиб келаётган эди, шошилиб олдинга юрдилар, ҳатто қоринлари деворга тегди. [Шунда қўй орқаларидан ўтиб кетди.]¹⁰

صَلَّى صَلَاةً مَكْتُوبَةً فَضَمَّ يَدَهُ فَلَمَّا صَلَّى قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَحَدَثَ فِي الصَّلَاةِ شَيْءٌ؟ قَالَ: لَا إِلَّا أَنَّ الشَّيْطَانَ أَرَادَ أَنْ يَمُرَّ بَيْنَ يَدَيَّ فَخَنَفْتُهُ حَتَّى وَجَدْتُ بَرْدَ لِسَانِهِ عَلَى يَدَيَّ وَأَيْمُ اللَّهِ لَوْ لَا مَا سَبَقَنِي إِلَيْهِ أَخِي سُلَيْمَانُ لَارْتَبَطَ إِلَيَّ سَارِيَةٌ مِنْ سَوَارِي الْمَسْجِدِ حَتَّى يُطِيفَ بِهِ وَلَدَانِ أَهْلُ الْمَدِينَةِ [فَمَنْ اسْتَطَاعَ أَنْ لَا يَحُولَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْقِبْلَةِ أَحَدٌ فَلْيَفْعَلْ]. (أحمد والدارقطني والطبراني بسند صحيح)

¹ Ибн Хузайма ривояти.

² Абу Довуд, Баззор, Ҳоким ривоятлари.

³ Бухорий, Муслим, Ибн Можа ривоятлари.

⁴ Бухорий ва Аҳмад ривоятлари.

⁵ Бухорий ва Аҳмад ривоятлари.

⁶ Муслим, Ибн Хузайма, Аҳмад ривоятлари.

⁷ Муслим, Абу Довуд ривоятлари.

⁸ Насоий, Аҳмад ривоятлари.

⁹ Бухорий, Муслим, Абу Яъло ривояти.

¹⁰ Ибн Хузайма, Табароний, Ҳоким ривоятлари.

Фарз намозини ўқиётиб, бирдан кўлларини қисдилар. Намоздан сўнг (саҳобалар:) «Ё Росулаллоҳ, намозда бирор ходиса юз бердимми?» деб сўрашган эди: **«Йўқ, лекин шайтон олдимдан ўтмоқчи бўлган эди, уни бўғиб олдим, ҳатто тилининг совуқлигини кўлларимда ҳис қилдим. Аллоҳга қасамки, мендан аввал биродарим Сулаймон алайҳиссалом (нинг дуоси) бўлмаганда эди, уни масжид устунларидан бирига боғлаб қўйган бўлар эдим ва Мадинанинг болалари уни ўраб олишарди. [Ким ўзи билан қибла ўртасида бировни турғизмасликка қодир бўлса, шундай қилсин]»,** дедилар.¹

وَكَانَ يَقُولُ: «إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ إِلَى شَيْءٍ يَسْتُرُهُ مِنَ النَّاسِ فَأَرَادَ أَحَدٌ أَنْ يَجْتَازَ بَيْنَ يَدَيْهِ فَلْيَدْفَعْ فِي نَحْرِهِ وَلْيَدْرَأْ مَا اسْتَطَاعَ» فَإِنْ أَبَى فَلْيَقَاتِلْهُ فَإِنَّمَا هُوَ شَيْطَانٌ» (البخاري ومسلم)

Ва айтар эдилар: **«Агар бирортангиз одамлардан уни тўсиб турадиган нарсага қараб намоз ўқиётганида биров олдидан кесиб ўтмоқчи бўлса, уни кўкрагидан итарсин [ва имкони борида даф қилсин.] Агар кўнмаса, у билан урушсин, чунки у шайтондир.»**²

وَكَانَ يَقُولُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَوْ يَعْلَمُ الْمَارُّ بَيْنَ يَدَيِ الْمُصَلِّي مَاذَا عَلَيْهِ لَكَانَ أَنْ يَقِفَ أَرْبَعِينَ خَيْرًا لَهُ مِنْ أَنْ يَمُرَّ بَيْنَ يَدَيْهِ» (البخاري ومسلم)

Ва айтган эдилар: **«Намоз ўқувчининг олдидан ўтаётган одам унга қанча гуноҳ бўлишини билганида эди, 40... кутиб туриши ўзи учун унинг олдидан ўтганидан кўра яхшироқ бўлар эди.»**³

НАМОЗНИ БУЗАДИГАН НАРСАЛАР

وَكَانَ يَقُولُ: «يَقْطَعُ صَلَاةَ الرَّجُلِ إِذَا لَمْ يَكُنْ بَيْنَ يَدَيْهِ كَأَخْرَةِ الرَّحْلِ الْمَرْأَةِ [الْحَائِضُ] وَالْحِمَارُ وَالْكَلْبُ الْأَسْوَدُ» قَالَ أَبُو ذَرٍّ: قُلْتُ: «يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا بَالُ الْأَسْوَدِ مِنَ الْأَحْمَرِ» فَقَالَ: «الْكَلْبُ الْأَسْوَدُ شَيْطَانٌ» (مسلم وأبو داود وابن خزيمة)

Росулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтдилар: **«Кишининг олди тарафида эгарнинг орқасига ўхшаш бирор нарса бўлмаса, унинг намозини [болига] аёл, эшак ва қора ит кесади (бузади).»** Абу Зар розияллоҳу анҳу айтади: Мен: «Ё Росулаллоҳ, қорани қизилдан нима фарқи бор?» деб сўраган эдим, **«Қора ит шайтондир»**, дедилар.⁴

ҚАБРГА ЮЗЛАНИБ НАМОЗ ЎҚИШ

Қабрга юзланиб намоз ўқишдан қайтариб, айтганлар:

«لَا تُصَلُّوا إِلَى الْقُبُورِ وَلَا تَجْلِسُوا عَلَيْهَا» (مسلم وأبو داود وابن خزيمة)

«Қабрларга қараб намоз ўқиманглар ва улар устида ўтирманглар!»⁵

¹ Аҳмад, Доракутний, Табароний ривоятлари. Ушбу ҳадис маъноси «Саҳиҳайн» ва бошқа китобларда кўпгина саҳобалар ривояти билан келган. У Қодиёний тоифаси инкор қиладиган кўплаб ҳадислардан биридир. Чунки улар Қуръон ва ҳадисда келган жинлар оламига ишонишмайди. Қуръонда келган оятлар маъносини ўзгартиришиб, масалан, «Жин» сурасидаги: «Менга ваҳий қилиндики, жинлардан бир гуруҳи (менинг Қуръон тиловат қилганимни) эшитишди» оятидаги «жин» сўзини «инсонлардан бўлган» деб таъвил қилишади. Ҳадисларни эса имкони бўлса ботил таъвиллар билан ўзгартиришади, иложи бўлмаса – ҳар қанча саҳиҳ ва мутавотир ҳадис бўлмасин – ботил ҳадис деб эълон қилишади.

² Бухорий, Муслим ривояти.

³ Бухорий, Муслим ривояти. (Ровийлардан Абу Назр айтади: 40 кун эдими, ойми, йилми, билмай қолдим.)

⁴ Муслим, Абу Довуд, Ибн Хузайма ривоятлари.

⁵ Муслим, Абу Довуд, Ибн Хузайма ривоятлари.

НИЯТ

وكان صلى الله عليه وسلم يقول: «إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى» (البخاري ومسلم وغيرهما)

Айтган эдилар: «Амаллар фақат ниятлар билангина (эътиборлидир,) ҳар бир киши учун фақат ният қилган нарсасигина бўлур.»¹

ТАКБИР

Сўнг Росулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам намозларини «Аллоҳу акбар» деб бошлар эдилар.² Юқорида ўтганидек, намозини нуқсонли ўқиган кишини ҳам шунга буюрганлар ва:

«إِنَّهُ لَا تَتِمُّ صَلَاةُ لِأَحَدٍ مِنَ النَّاسِ حَتَّى يَتَوَضَّأَ فَيُضَعَ الْوُضُوءَ مَوَاضِعُهُ ثُمَّ يَقُولَ: «اللَّهُ أَكْبَرُ» (الطبراني بإسناد صحيح)

«То таҳорат қилиб, таҳоратини ўрнига келтирмагунича, сўнгра «Аллоҳу акбар» демагунича ҳеч бир кишининг намози мукамал бўлмайди», деганлар.³

وكان يقول: «مِفْتَاحُ الصَّلَاةِ الطُّهُورُ وَتَحْرِيمُهَا التَّكْبِيرُ وَتَحْلِيلُهَا التَّسْلِيمُ» (أبو داود والترمذي وصححه الحاكم ووافقه الذهبي)

Ва айтган эдилар: «Намознинг калити таҳоратдир, таҳрими⁴ такбир айтиши, таҳлили эса салом беришидир.»⁵

Орқадагилар эшитадиган даражада овозларини такбир билан кўтарар эдилар.⁶

Агар Росулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам бетоб бўлсалар, Абу Бакр розияллоҳу анҳу овозларини кўтариб, у зотнинг такбирларини одамларга етказар эдилар.⁷

وكان يقول: «إِذَا قَالَ الْإِمَامُ: «اللَّهُ أَكْبَرُ» فَقُولُوا: «اللَّهُ أَكْبَرُ» (أحمد والبيهقي بسند صحيح)

Айтган эдилар: «Агар имом «Аллоҳу акбар» деса, сизлар ҳам «Аллоҳу акбар» денглар.»⁸

ҚўЛЛАРНИ КЎТАРИШ

Баъзида такбир билан бирга қўлларини кўтарар эдилар, баъзида такбирдан кейин⁹, баъзида олдин кўтарар эдилар.¹⁰

Уларни бармоқларини ёзган ҳолда кўтарар эдилар, [уларнинг орасини очиб ҳам юбормасдилар, йиғиб ҳам олмасдилар.]¹¹

¹ Бухорий, Муслим ва бошқалар ривояти. Имом Нававий «Равзатут-толибийн»да айтади: Ният – қасд маъносида бўлиб, намозхон ўқимоқчи бўлаётган намозининг зотини ва «пешин намозининг фарзи» деган каби сифатларини зеҳнида ҳозирлаб, сўнг уларни биринчи такбирга боғлаган ҳолда қасд қилади.

² Муслим, Ибн Можа ривоятлари.

³ Табароний саҳиҳ иснод билан ривоят қилган.

⁴ Таҳрими – яъни, намоз ичида қилишлик ҳаром қилинган ишларнинг бошланиши такбир айтилиши биландир, таҳлили – яъни, мазкур ишларнинг ҳалол қилиниши салом берилиши биландир.

⁵ Абу Довуд, Термизий, Ҳоким ривоятлари.

⁶ Аҳмад, Ҳоким ривоятлари.

⁷ Муслим, Насоий ривоятлари.

⁸ Аҳмад, Байҳақий саҳиҳ санад билан ривоят қилган.

⁹ Бухорий, Насоий ривоятлари.

¹⁰ Бухорий, Абу Довуд ривоятлари.

¹¹ Абу Довуд, Ибн Хузайма, Таммом, Ҳоким ривоятлари.

Уларни елкалари баробарида кўтарар эдилар¹, кўпинча эса кулоқлари баробарида кўтарар эдилар.²

ЎНГ ҚЎЛНИ ЧАП ҚЎЛ УСТИГА ҚЎЙИШ

Ўнг қўллари чап қўллари устига қўяр эдилар.³

وكان يقول: «إِنَّا مَعَشَرَ الْأَنْبِيَاءِ أُمِرْنَا بِتَعْجِيلِ فِطْرِنَا وَتَأْخِيرِ سُحُورِنَا وَأَنْ نَضَعَ أَيْمَانَنَا عَلَى شِمَائِلِنَا فِي الصَّلَاةِ». (ابن حبان والضياء بسند صحيح)

Ва айтар эдилар: *«Биз анбиёлар жамоаси ифторимизни тезлатишга, саҳарлигимизни кечиктиришга ва намозда ўнг қўлимизни чап қўлимиз устига қўйишга буюрилдик.»*⁴

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам чап қўлини ўнг қўли устига қўйган ҳолда намоз ўқиётган киши ёнидан ўтиб қолдилар-да, уни(нг қўллари) ечиб, ўнг қўлни чап қўл устига қўйиб қўйдилар.⁵

Ўнг қўллари чап кафт, ошиқ ва билаклари устига қўяр эдилар.⁶ Асҳобларини ҳам шунга буюрганлар.⁷

Гоҳо ўнг қўллари билан чап қўллари ушлаб олардилар.⁸

Ва уларни кўкраклари устига қўярдилар.⁹

Намозда ихтисордан (қўллари биқинга қўйиб туришдан) қайтарар эдилар.¹⁰

САЖДА ЎРНИГА ҚАРАШ ВА ХУШУЪ

Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам намоз ўқиганларида бошларини эгиб, кўзларини ерга тикар эдилар.¹¹

Каъбага кирганларида то қайтиб чиккунларича кўзларини саждагоҳларидан олмадилар.¹²

وقال صلى الله عليه وسلم: «لَا يَنْبَغِي أَنْ يَكُونَ فِي الْبَيْتِ شَيْءٌ يَشْغَلُ الْمُصَلِّيَّ» (أبو داود وأحمد بسند صحيح)

Ва айтдилар: *«Уйда (Каъбада) намозхонни машғул қилиб қўядиган бирор нарса бўлиши лойиқ эмас.»*¹³

Кўзни осмонга қаратишдан қайтарар эдилар¹⁴, бу ҳақда таъкидлаб шундай деганлар:

¹ Бухорий, Насоий ривоятлари.

² Бухорий, Абу Довуд ривоятлари

³ Муслим, Абу Довуд ривоятлари.

⁴ Ибн Ҳиббон, Зиё саҳиҳ санад билан ривоят қилган.

⁵ Аҳмад, Абу Довуд ривоятлари.

⁶ Абу Довуд, Насоий, Ибн Ҳузайма ривоятлари.

⁷ Молик, Бухорий, Абу Авона ривоятлари.

⁸ Насоий, Дорақутний саҳиҳ санад билан ривоят қилган.

⁹ Абу Довуд, Ибн Ҳузайма, Аҳмад ривоятлари.

¹⁰ Бухорий, Муслим ривоятлари.

¹¹ Байҳақий, Ҳоким ривоятлари.

¹² Байҳақий, Ҳоким ривоятлари.

¹³ Абу Довуд, Аҳмад ривоятлари.

¹⁴ Бухорий, Абу Довуд ривоятлари.

وَقَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَيَنْتَهَيْنَ أَقْوَامٌ يَرْفَعُونَ أَبْصَارَهُمْ إِلَى السَّمَاءِ فِي الصَّلَاةِ أَوْ لَا تَرْجِعُ إِلَيْهِمْ فِي رَوَايَةٍ: أَوْ لَتُخْطَفَنَّ أَبْصَارُهُمْ» (البخاري ومسلم)

«Намозда кўзларини осмонга кўтараётган кишилар бундан тийиладилар ёки кўзлари тортиб олинади».¹

وفي حديث آخر: «فَإِذَا صَلَّيْتُمْ فَلَا تَلْتَفِتُوا فَإِنَّ اللَّهَ يَنْصِبُ وَجْهَهُ لَوَجْهِ عَبْدِهِ فِي صَلَاتِهِ مَا لَمْ يَلْتَفِتْ». (الترمذي والحاكم وصحاحه)

Бошқа бир ҳадисда: **«Агар намоз ўқисангиз, (у ёқ бу ёққа) қарамангиз. Зеро, Аллоҳ намозда турган бандасининг юзига – модомики бурилмай тураркан – Юзини тикиб туради.»**²

وَقَالَ عَنِ التَّلَفَّتِ: «اِخْتِلَاسٌ يَخْتَلِسُهُ الشَّيْطَانُ مِنْ صَلَاةِ الْعَبْدِ» (البخاري وأبو داود)

Намозда у ёқ бу ёққа қараш ҳақида: **«У шайтоннинг банда намозидан ўғирлайдиган ўлжасидир»** деганлар.³

وقال صلى الله عليه وسلم: «لَا يَزَالُ اللَّهُ مُقْبِلًا عَلَى الْعَبْدِ فِي صَلَاتِهِ مَا لَمْ يَلْتَفِتْ فَإِذَا صَرَفَ وَجْهَهُ انْصَرَفَ عَنْهُ» (رواه أبو داود وغيره)

Яна айтганлар: **«Банда намозида бурилмасдан турар экан, Аллоҳ унга иқбол қилиб (қараб) туради. Агар банда юзини бурса, Аллоҳ ундан бурилади.»**⁴

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам (намозда) уч нарсадан: хўрознинг чўқишидек чўқишдан, итнинг чўккалаб ўтиришидек ўтиришдан ва тулкининг қарашидек қарашдан кайтардилар.⁵

وكان صلى الله عليه وسلم يقول: «صَلِّ صَلَاةَ مُودَعٍ كَأَنَّكَ تَرَاهُ فَإِنْ كُنْتَ لَا تَرَاهُ فَإِنَّهُ يَرَاكَ» (ابن ماجه وأحمد وصححه الهيثمي الفقيه)

Росулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтганлар: **«(бу дунё билан) видолашувчининг намозидек, худди Уни кўриб турганингдек намоз ўқи. Агар сен кўрмаётган бўлсанг, У сени кўриб турибди.»**⁶

وَيَقُولُ: «مَا مِنْ أَمْرٍ مُسْلِمٍ تَحْضُرُهُ صَلَاةٌ مَكْتُوبَةٌ فَيُحْسِنُ وَضُوءَهَا وَخُشُوعَهَا وَرُكُوعَهَا إِلَّا كَأَنَّهُ كَفَّارَةٌ لِمَا قَبْلَهَا مِنَ الذُّنُوبِ مَا لَمْ يَأْتْ كَبِيرَةً وَذَلِكَ الدَّهْرُ كُلُّهُ». (مسلم)

Яна айтган эдилар: **«Бирон бир киши фарз намози ҳозир бўлганида таҳоратини, хушуъ ва рукуъини чиройли қилса, бу унинг олдинги гуноҳларига каффорат бўлади – агар катта гуноҳ қилмаган бўлса (катта гуноҳдан тавба қилиш к-к) –ва бу ҳар замон шундай (давом этади.)»**⁷

¹ Муслим, Бухорий, Сирож ривоятлари.

² Термизий, Ҳоким ривоятлари.

³ Бухорий, Абу Довуд ривоятлари.

⁴ Абу Довуд, Ибн Хузайма, Ибн Ҳиббон.

⁵ Аҳмад ва Абу Яъло ривоятлари.

⁶ Табароний, Рувейни, Зиё, Ибн Можа, Аҳмад, Ибн Асокир, Ҳайсамий.

⁷ Муслим ривояти.

عَنْ عَائِشَةَ «أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى فِي حَمِيصَةٍ لَهَا أَعْلَامٌ فَنَظَرَ إِلَى أَعْلَامِهَا نَظْرَةً فَلَمَّا انْصَرَفَ قَالَ أَذْهَبُوا بِحَمِيصَتِي هَذِهِ إِلَى أَبِي جَهْمٍ وَأَتُونِي بِأَنْبِجَانِيَةِ أَبِي جَهْمٍ فَإِنَّهَا أَلْهَتْنِي أَنْفًا عَنْ صَلَاتِي» (البخاري ومسلم ومالك)

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам гулли адёлсимон нарсага ўранган ҳолларида намоз ўқий туриб унинг гулларига назар ташладилар. Намоздан бўшагач: **«Бу ўранчигимни Абу Жаҳмга олиб бориб бериб, менга Абу Жаҳмнинг анбижониясини (гулсиз, дағал матосини) келтириб беринглр. Чунки, бу ҳозир мени намозимдан чалғитди»** дедилар.¹

عَنْ عَائِشَةَ «أَنَّهُ كَانَ لَهَا ثَوْبٌ فِيهِ تَصَاوِيرُ مَمْدُودٍ إِلَى سَهْوَةٍ فَكَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي إِلَيْهِ فَقَالَ أَخْرِيهِ عَنِّي فَإِنَّهُ لَا تَزَالُ تَصَاوِيرُهُ تَعْرِضُ لِي فِي صَلَاتِي» (البخاري ومسلم)

Оиша розияллоҳу анҳонинг суратлари бор бир матоси бўлиб, у айвонда осилиб турар, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам унга қараб намоз ўқирдилар. (Бир куни:) **«Уни мендан ўзоқлаштиринг, чунки унинг суратлари намозда мени машғул қиляпти»** дедилар.²

وكان يقول: «لا صلاة بحضرة الطعام ولا هو يدافعه الأخبثان» (رواه مسلم)

Ва айтар эдилар: **«Таом ҳозир бўлган вақтда ва икки хабис нарса (яъни, катта ва кичик ҳоҷжат) қисталиб турганда намоз ўқилмайди.»**³

ИСТИФТОҲ (КИРИШ) ДУОЛАРИ

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам намозларини Аллоҳга ҳамду-санолар айтувчи ва Уни улуғловчи кўплаб турли дуолар ўқиш билан бошлар эдилар. Намозини нуқсонли ўқиган кишига ҳам шундай қилишини буюриб: **«То такбир айтмагунича ва Аллоҳга ҳамду-сано айтиб, Қуръондан муяссар бўлган миқдорда ўқимагунича ҳеч бир кишининг намози мукаммал бўлмайди»**, деганлар.⁴

Куйидаги дуоларнинг гоҳо унисини, гоҳо бунисини ўқирдилар:

اَللّٰهُمَّ بَاعِدْ بَيْنِي وَبَيْنَ خَطَايَايَ كَمَا بَاعَدْتَ بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ، اَللّٰهُمَّ نَقِّنِيْ مِنْ خَطَايَايَ كَمَا يُنَقِّي الثَّوْبُ الْاَبْيَضُ مِنَ الدَّنَسِ، اَللّٰهُمَّ اغْسِلْنِيْ مِنَ خَطَايَايَ بِالتَّلَجِ وَالْمَاءِ وَالْبَرْدِ».

1. **«Эй Аллоҳим, мен билан хатоларим орасини мағриб билан маширик ўртасини ўзоқ қилганинг каби йироқ этгин. Эй Аллоҳ! Оппоқ либос кирликдан тозалангани каби мени хатоларимдан покиза қилгин. Эй Аллоҳ! Мени хатоларимдан қор билан, сув билан ва дўл билан ювгин-поклагин!»** Буни фарз намозларида айтардилар.⁵

«وَجَهِتْ وَجْهِي لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا [مُسْلِمًا] وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ، إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، لَا شَرِيكَ لَهُ، وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ، اَللّٰهُمَّ أَنْتَ الْمَلِكُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، [سُبْحَانَكَ وَبِحَمْدِكَ] أَنْتَ رَبِّي وَأَنَا عَبْدُكَ، ظَلَمْتُ نَفْسِي وَاعْتَرَفْتُ بِذُنُوبِي، فَاعْفُرْ لِي ذُنُوبِي جَمِيعًا، إِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ، وَاهْدِنِي لِأَحْسَنِ الْأَخْلَاقِ، لَا يَهْدِي لِأَحْسَنِهَا إِلَّا أَنْتَ، وَاصْرِفْ عَنِّي سَيِّئَهَا، لَا يَصْرِفُ عَنِّي

¹ Бухорий, Муслим ривоятлари.

² Бухорий, Муслим ривоятлари.

³ Бухорий, Муслим ривоятлари.

⁴ Абу Довуд, Хоким ривоятлари.

⁵ Бухорий ва Муслим ривояти.

سَيِّئَهَا إِلَّا أَنْتَ، لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ، وَالْخَيْرُ كُلُّهُ بِيَدَيْكَ، وَالشَّرُّ لَيْسَ إِلَيْكَ، [وَالْمَهْدِيُّ مَنْ هَدَيْتَ] أَنَا بِكَ وَإِلَيْكَ، [لَا مُنْجَا وَلَا مَلْجَأَ مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ] تَبَارَكْتَ وَتَعَالَيْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ».

2. «Осмонлару ерни яратган Зотга мусулмон [ва таслим бўлган] ҳолда юзландим ва мен мушириклардан эмасман. Албатта намозим, қурбонлигим (ибодатим), ҳаётим ва мамотим оламлар Парвардигори бўлмиш Аллоҳ учундир. Унинг шериги йўқ. Мен шунга буюрилдим ва мен бўйсунгувчиларнинг аввалгисиман. Эй Аллоҳ! Сен Маликсан ва Сендан ўзга ҳеч бир илоҳ йўқ. [Сен (барча айбу нуқсонлардан) поксан. Сенинг ҳамдинг билан (тасбеҳ айтаман.)] Сен Парвардигоримсан ва мен Сенинг қулингман. Мен ўзимга зулм қилдим ва гуноҳларимни эътироф этдим. Менинг барча гуноҳларимни кечиргин. Албатта гуноҳларни ёлғиз Сен кечирувчисан. Мени энг гўзал хулқларга йўлла. Албата, гўзал хулқлар сари ёлғиз Сенгина ҳидоят эта оласан. Мендан ёмон хулқларни кетказгин. Албатта, ёмон хулқларни фақат Сенгина мендан кетказишга қодирсан. Мен Сенинг итоатингда тургувчиман ва Сенинг итоатингда бўлгувчиман. Барча яхшилик Сенинг Қўлингдандир ва ёмонлик Сенга нисбат берилмас. [Сен ҳидоят қилган одамгина ҳидоят топувчидир.] Мен Сен биланман (яъни, мададинг билан қоимман, борман) ва Сенга (қайта)ман. [Сенинг заабингдан қутулиш, паноҳ топиш ҳам фақат Ўзингдандир.] Сен муқаддас ва олий бўлдинг. Сендан истиғфор тилайман ва Сенга тавба(лар) этаман.» Буни фарз ва нафлларда айтардилар.¹

3. Юқоридаги дуони «وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ» деган жойгача ўқигач, давомига қуйидагиларни кўшиб кўярдилар:

«اللَّهُمَّ اهْدِنِي لَأَحْسَنِ الْأَخْلَاقِ وَ أَحْسَنِ الْأَعْمَالِ، لَا يَهْدِي لِأَحْسَنِهَا إِلَّا أَنْتَ، وَفِي سَبِيلِ الْأَخْلَاقِ وَالْأَعْمَالِ، لَا يَقِي سَبِيلَهَا إِلَّا أَنْتَ».

«Эй Аллоҳ! Мени энг гўзал хулқлар ва чиройли амалларга йўллагин. Албата, гўзал хулқлар ва чиройли амаллар сари ёлғиз Сенгина ҳидоят эта оласан. Мени ёмон хулқ ва амаллардан сақлагин. Албатта, ёмон хулқ ва амаллардан фақат Сенгина сақлашга қодирсан.»²

«سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، وَتَبَارَكَ اسْمُكَ، وَتَعَالَى جَدُّكَ، وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ».

4. «Эй Аллоҳ! Сен (барча айбу нуқсонлардан) поксан. Сенинг ҳамдинг-тавфиқинг билан (тасбеҳ айтаман). Сенинг исминг баракотли, улуглигинг олий бўлди ва Сендан ўзга илоҳ йўқдир».³

وقال صلى الله عليه وسلم: «إِنَّ أَحَبَّ الْكَلَامِ إِلَى اللَّهِ أَنْ يَقُولَ الْعَبْدُ: «سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ»» (ابن منده بسند صحيح والنسائي موقوفا ومرفوعا)

Росулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтганлар: «Сўзлар ичида Аллоҳга энг суюмлиси банданинг «Субҳанакаллоҳумма» дейишидир.»⁴

5. Тунги намозларида юқоридаги санога 3 марта «Ла илаҳа иллаллоҳ» ва 3 марта «Аллоҳу акбар кабийро» деб кўшиб кўярдилар.⁵

¹ Муслим ривояти.

² Насоий, Дорақутний ривоятлари.

³ Абу Довуд, Насоий, Термизий ва Ибн Можа ривояти.

⁴ Насоий, Ибн Касир.

⁵ Абу Довуд, Таҳовий ҳасан санад билан.

«اللَّهُ أَكْبَرُ كَبِيرًا ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ كَثِيرًا ، وَسُبْحَانَ اللَّهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا»

6. **«Аллоҳ жуда улугдир! Аллоҳга кўп ҳамд бўлсин! Аллоҳга эртаю кеч тасбеҳ айтаман!»**

Саҳобалардан бирлари шу сано билан намозини бошлаганида Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: **«Ажабо, бу сано учун само эшиклари очилди!»** деганлар.¹

«الْحَمْدُ لِلَّهِ حَمْدًا كَثِيرًا طَيِّبًا مُبَارَكًا فِيهِ»

7. **«Аллоҳга кўп, ҳақиқий-риёсиз, муборак-хайрлилиги мўл ҳамдлар бўлсин.»**

Бир киши шу билан намозини бошлаганида Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: **«Ўн иккита фариштани бу (сано)ни (осмонга) олиб чиқиб кетиш учун талашиб, шошилганларини кўрдим»** деганлар.²

«اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ، أَنْتَ نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَنْ فِيهِنَّ، وَلَكَ الْحَمْدُ، أَنْتَ قَيُّمُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَنْ فِيهِنَّ، [وَلَكَ الْحَمْدُ، أَنْتَ مَلِكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَنْ فِيهِنَّ] وَلَكَ الْحَمْدُ، أَنْتَ الْحَقُّ، وَوَعْدُكَ الْحَقُّ، وَقَوْلُكَ حَقٌّ، وَلِقَاؤُكَ حَقٌّ، وَالْجَنَّةُ حَقٌّ، وَالنَّارُ حَقٌّ، وَالنَّبِيُّونَ حَقٌّ، وَمُحَمَّدٌ ﷺ حَقٌّ، وَالسَّاعَةُ حَقٌّ، اللَّهُمَّ لَكَ أَسْلَمْتُ، وَعَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ، وَبِكَ آمَنْتُ، وَإِلَيْكَ أُنَبِّئُ، وَبِكَ خَاصَمْتُ، وَإِلَيْكَ حَاكَمْتُ، [أَنْتَ رَبُّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ، فَاعْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ، وَمَا أَخَّرْتُ، وَمَا أَسْرَرْتُ، وَمَا أَعْلَنْتُ] أَنْتَ الْمُقَدِّمُ، وَأَنْتَ الْمُؤَخِّرُ، [أَنْتَ إِلَهِي] لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ».

8. **«Эй Аллоҳ! Сенга ҳамдлар бўлсин! Сен осмонлару ер ва улардагиларнинг нуридирсан. Сенга ҳамдлар бўлсин. Сен осмонлару ер ва улардагиларни бошқариб турувчидирсан! [Сенга ҳамд бўлсин. Сен осмонлару ер ва улардагиларнинг Подшоҳидирсан!] Сенга ҳамд бўлсин! Сен ҳақсан, ваъданг ҳақ, сўзинг ҳақ, Сен билан учрашмоқ ҳақ, жаннат ҳақ, дўзах ҳақ, набийлар ҳақ, Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳақ ва Қиёмат ҳақдир. Эй Аллоҳ! Сенга бўйсундим ва Сенга таваккул этдим. Сенга иймон келтирдим ва Сенга тавба қилдим. Сен учун (ёки Сенинг мададинг билан) талашидим-ёмон кўрдим ва Сени ҳакам қилдим. Сен Парвардигоримизсан ва қайтишлик Сенинг ҳузуринггадир. Менинг олдин қилганларимни ҳам, кейин қилганларимни ҳам, яширин қилганларимни ҳам, ошкор қилганларимни ҳам мағфират этгин]. Аввал қилувчи ҳам, кейин қилувчи ҳам Сенсан. [Илоҳим Сенсан]. Сендан ўзга илоҳ йўқдир».**³

Куйидагиларни тунги намозларида айтар эдилар:

«اللَّهُمَّ رَبَّ جِبْرَائِيلَ وَمِيكَائِيلَ وَإِسْرَافِيلَ، فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ، عَالِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ، أَنْتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ، اهْدِنِي لِمَا اخْتَلَفَ فِيهِ مِنَ الْحَقِّ بِإِذْنِكَ، إِنَّكَ تَهْدِي مَنْ تَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ».

9. **«Жаброил, Мийкоил ва Исрофилнинг Парвардигори, осмонлару ернинг Холиқи, ошкору гайб ишларни Билувчи Эй Аллоҳ! Албатта Сен бандаларинг тортишиб қолган нарсаларда ҳукм қилиб берурсан. Ўз изнинг билан ихтилофли-бахсли бўлган ҳаққа мени бошлагин. Албатта Сен хоҳлаган кишингни тўғри йўлга йўллагувчисан».**⁴

10. Ўн марта такбир, ўн марта ҳамд, ўн марта тасбиҳ, ўн марта таҳлил, ўн марта истиғфор айтар, сўнг ўн марта:

«اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي وَاهْدِنِي وَارْزُقْنِي [وَعَافِنِي]»

¹ Муслим, Абу Авона.

² Муслим, Абу Авона.

³ Бухорий, Муслим, Абу Авона, Абу Довуд, Ибн Наср ва Доримий.

⁴ Муслим, Абу Авона ривояти.

«Эй Аллоҳ! Мени мағфират эт, ҳидоят қил, ризқлантир [ва менга офият бер]» дер ва ўн марта:

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الضَّيْقِ يَوْمَ الْحِسَابِ»

«Эй Аллоҳ! Ҳисоб кундаги тангликдан Ўзингдан паноҳ сўрайман» дер эдилар.¹

«اللَّهُ أَكْبَرُ (ثلاثاً) ذُو الْمَلَكُوتِ وَالْجَبْرُوتِ وَالْكِبْرِيَاءِ وَالْعَظَمَةِ».

11. «Аллоҳ улуғдир (3 марта), салтанат, куч-қудрат, киборлик ва улуғлик соҳибидир».

ҚИРОАТ

Сўнгра Аллоҳ таолодан паноҳ сўраб, шундай дердилар:

«أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ مِنْ هَمَزِهِ وَنَفْخِهِ وَنَفْثِهِ».

Аллоҳдан шайтоннинг васвасасидан, нафасидан ва дамидан паноҳ беришини сўрайман.²

Баъзан шунга السَّمِيعِ الْعَلِيمِ (Эшитувчи, Билувчи)ни қўшиб

«أَعُوذُ بِاللَّهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ مِنْ هَمَزِهِ وَنَفْخِهِ وَنَفْثِهِ»

дердилар.³

Сўнг: «Бисмиллаҳир Роҳманир Роҳим» дер ва буни жаҳрий айтмас эдилар.⁴

БИР ОЯТ – БИР ОЯТДАН ҚИРОАТ ҚИЛИШ

Сўнг «Фотиҳа» сурасини бир оят – бир оятдан дона-дона қилиб ўқир эдилар: بِسْمِ اللَّهِ (Алҳамду الحمد لله رب العالمين (Бисмиллаҳир роҳманир роҳим) деб тўхтар, сўнг (Арроҳманир роҳим) деб тўхтар, сўнг (Маалики явмиддин) деб тўхтар ва ҳоказо суранинг охиригача шундай ўқир эдилар. Шунингдек, қироатларининг ҳаммаси шу зайлда бўлар, ҳар оят бошида тўхтардилар, кейинги оятга улаб кетмас эдилар.⁵

«ФОТИҲА» СУРАСИНИ ЎҚИШ РУКН ЭКАНЛИГИ ВА УНИНГ ФАЗИЛАТЛАРИ

Ушбу суранинг шаънини улуғлаб, айтган эдилар:

«لَا صَلَاةَ لِمَنْ لَا يَقْرَأُ فِيهَا بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ» (البخاري ومسلم).

«Фотиҳатул-китоб»ни ўқимаган одамнинг намози намоз эмас.⁶

«مَنْ صَلَّى صَلَاةً لَمْ يَقْرَأْ فِيهَا بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ فَهِيَ خِدَاجٌ هِيَ خِدَاجٌ غَيْرُ تَمَامٍ» (مسلم وأبو عوانة).

¹ Аҳмад, Ибн Аби Шайба, Абу Довуд, Табароний.

² Абу Довуд, Ибн Можа, Дорақутний, Ҳоким, Ибн Ҳиббон.

³ Абу Довуд, Термизий.

⁴ Бухорий, муслим, Абу Авона, Таҳовий, Аҳмад.

⁵ Абу Довуд, Саҳмий, Ҳоким.

⁶ Бухорий, Муслим, Абу Авона, Байҳақий ривоятлари.

Бошқа бир ҳадисларида: «*Ким бир намоз ўқиб, унда «Фотиҳатул-китоб»ни ўқимаса, бу намоз нуқсонли, бу намоз нуқсонли, бу намоз нуқсонли – тўлиқ эмасдир*»¹, деганлар.

وَيَقُولُ: «قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: قَسَمْتُ الصَّلَاةَ بَيْنِي وَبَيْنَ عَبْدِي نِصْفَيْنِ، وَلِعَبْدِي مَا سَأَلَ، فَإِذَا قَالَ الْعَبْدُ ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: «حَمِدَنِي عَبْدِي» وَإِذَا قَالَ: ﴿الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ﴾ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: «أَتْنِي عَلَى عَبْدِي» وَإِذَا قَالَ: ﴿مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ﴾ قَالَ: «مَجَّدَنِي عَبْدِي» وَقَالَ مَرَّةً: «فَوَضَّ إِلَيَّ عَبْدِي» فَإِذَا قَالَ: ﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾ قَالَ: «هَذَا بَيْنِي وَبَيْنَ عَبْدِي وَلِعَبْدِي مَا سَأَلَ» فَإِذَا قَالَ: ﴿اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ﴾ قَالَ: «هَذَا لِعَبْدِي وَلِعَبْدِي مَا سَأَلَ» (مسلم وأبو عوانة ومالك).

Va айтганлар: Аллоҳ азза ва жалла айтади: «Намозни Ўзим билан бандам ўртамизда иккига тақсимладим, бандам учун сўраган нарсасидир. Агар банда «Алҳамду лиллаҳи Роббил ааламийн» деса, Аллоҳ «Бандам Менга ҳамд айтди» дейди, агар банда «Арроҳманир Роҳиим» деса, Аллоҳ «Бандам Мени мақтади» дейди, агар банда «Маалики явмиддин» деса, Аллоҳ «Бандам Мени улуглади» дейди. Агар банда «Ийяка наъбуду ва ийяка настаъин» деса, Аллоҳ «Бу Мен билан бандам ўртасида, бандам учун сўраган нарсасидир» дейди. Агар банда «Иҳдинас сиротол мустақим, сиротоллазийна анъамта алайҳим зойрил мағзуби алайҳим валаз золлиин» деса, Аллоҳ «Бу бандам учун, бандамга сўраган нарсасидир», дейди.²

وكان يقول: «مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فِي التَّوْرَةِ وَلَا فِي الْإِنْجِيلِ مِثْلَ أَمِّ الْقُرْآنِ وَهِيَ السَّبْعُ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنُ الْعَظِيمُ الَّذِي أُوتِيَتْهُ» (النسائي والحاكم).

Va айтар эдилар: «Аллоҳ азза ва жалла Тавротда ҳам, Инжилда ҳам «Уммул Қуръон» «Қуръоннинг онаси»га (яъни, сураи «Фотиҳа»га) ўхшашини нозил қилмаган. У (ҳар бир рақъатда) такрорланувчи етти (оят)лик (сура) ва менга берилган Улуғ Қуръондир.»³

Намозини нуқсонли қилган кишига намозида уни ўқишга буюрганлар⁴.

وقال لمن لم يستطع حفظها: قُلْ: «سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ» (أبو داود وابن خزيمة والحاكم).

Ушбу сурани ёдлай олмаган кишига: «Субҳаналлоҳи валҳамду лиллаҳи ва ла илаҳа иллаллоҳу валлоҳу акбар, ва ла ҳавла ва ла қуввата илла биллаҳ» деб айтишга буюрганлар.⁵

وقال للمسيي صلاته: «فَإِنْ كَانَ مَعَكَ قُرْآنٌ فَاقْرَأْ بِهِ وَإِلَّا فَاحْمَدِ اللَّهَ وَكَبِّرْهُ وَهَلِّلْهُ» (أبو داود والترمذي وحسنه).

Намозини нуқсонли қилган кишига: «Агар Қуръонни билсанг, уни ўқи. Билмасанг, Аллоҳга ҳамд, тақбир ва таҳлил айт», деганлар.⁶

ЖАҲРИЙ НАМОЗДА ИМОМ ОРТИДАН ФОТИҲАНИ ҚИРОАТ ҚИЛИШНИНГ БЕКОР ҚИЛИНГАНЛИГИ

¹ Муслим, Абу Авона ривоятлари.

² Муслим, Абу Авона, Молик ривоятлари.

³ Насоий, Ҳоким.

⁴ Бухорий «Жузъул-қироа холфал имам»да саҳиҳ санад билан ривоят қилган.

⁵ Абу Довуд, Ибн Хузайма, Ҳоким, Табароний, Ибн Ҳиббон.

⁶ Абу Довуд, Термизий ривоятлари.

Росулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам иқтидо қилиб намоз ўқувчиларга жаҳрий намозларда имом ортидан уни («Фотиҳа»ни) ўқишга ижозат берган эдилар.

كان في صلاة الفجر فقرأ فثقلت عليه القراءة فلما فرغ قال: «لعلكم تقرأون خلف إمامكم» قلنا نعم هذا يا رسول الله قال: «لا تفعلوا إلا أن يقرأ أحدكم بفاتحة الكتاب فإنه لا صلاة لمن لم يقرأ بها» (البخاري).

عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ قَالَ كُنَّا خَلْفَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي صَلَاةِ الْفَجْرِ فَقَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَثَقُلْتُ عَلَيْهِ الْقِرَاءَةَ فَلَمَّا فَرَغَ قَالَ: «لَعَلَّكُمْ تَقْرَءُونَ خَلْفَ إِمَامِكُمْ» قُلْنَا نَعَمْ هَذَا يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: «لَا تَفْعَلُوا إِلَّا بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ فَإِنَّهُ لَا صَلَاةَ لِمَنْ لَمْ يَقْرَأْ بِهَا» (رواه أبو داود).

Убода ибн Сомит розияллоҳу анху айтади: «Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг орқаларида бамдод намозида эдик, кироат қилдилар, кироатлари оғир кечди. Намоздан фориғ бўлгач: **«Нима, сизлар имомингиз ортидан кироат қиласизларми?»** деб сўрадилар. «Ҳа, тез-тез ўқиб оламиз, ё Расулуллоҳ» дедик. **«Ундай қилманглар, фақат «Фотиҳа»ни (ўқисангиз кифоя,) чунки уни ўқимаган одамнинг намози намоз эмас»** дедилар.»¹

Кейинроқ жаҳрий намозларда умуман кироат қилишдан қайтардилар:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ انْصَرَفَ مِنْ صَلَاةٍ جَهَرَ فِيهَا بِالْقِرَاءَةِ (وفي رواية: أنها صلاة الصبح) فَقَالَ: «هَلْ قَرَأَ مَعِيَ مِنْكُمْ أَحَدٌ آتِفًا» فَقَالَ رَجُلٌ نَعَمْ أَنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنِّي أَقُولُ مَا لِي أُتَارِغُ الْقُرْآنَ»، فَانْتَهَى النَّاسُ عَنِ الْقِرَاءَةِ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيمَا جَهَرَ فِيهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْقِرَاءَةِ حِينَ سَمِعُوا ذَلِكَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [وَقَرَأُوا فِي أَنْفُسِهِمْ سِرًّا فِيمَا لَا يَجْهَرُ فِيهِ الْإِمَامُ] (مالك والحميدي والبخاري في جزئه).

Абу Ҳурайра розияллоҳу анху айтадилар: **«Жаҳрий ўқиган намозларидан (бир ривоятда у бамдод намози эди дейилган) бурилгач: «Ҳозир ичларингиздан кимдир мен билан бирга кироат қилдими?»** деб сўрадилар. Бир киши: «Ҳа, мен, ё Расулуллоҳ», деди. **«Кимдир менга шерик бўлаяпти, дедим-а»**, дедилар. Расулуллоҳдан шу гапни эшитганларидан сўнг одамлар жаҳрий намозларда у зот билан бирга кироат қилишдан тийилдилар [ва имом кироатини жаҳрий қилмаган намозларда ичларида ўқийдиган бўлдилар.]»²

Имомнинг кироатига жимгина қулоқ солиб туришни иқтидонинг мукамал бўлишига аломат қилиб, дедилар:

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّمَا جُعِلَ الْإِمَامُ لِيُؤْتَمَّ بِهِ فَإِذَا كَبَّرَ فَكَبِّرُوا وَإِذَا قَرَأَ فَأَنْصِتُوا» (مسلم وأبو عوانة)

«Имом унга иқтидо қилиниши учунгина имом қилинган. Шундай экан, у такбир айтса такбир айтинглар, кироат қилса жим қулоқ солинглар!»³

Шунингдек, (жаҳрий намозда) имомга қулоқ солиб туриш унинг ортидан кироат қилишдан беҳожат қилишини айтиб марҳамат қилдилар:

«مَنْ كَانَ لَهُ إِمَامٌ فَقِرَاءَةُ الْإِمَامِ لَهُ قِرَاءَةٌ» (ابن أبي شيبة والدارقطني)

¹ Бухорий, Абу Довуд, Аҳмад, Термизий, Доракутний ривоятлари.

² Молик, Хумайдий, Бухорий «Жузъул-кироа»да, Абу Довуд, Термизий ва бошқалар.

³ Ибн Аби Шайба, Абу Довуд, Муслим, Абу Авона, Руғний.

«Қай бир кишининг олдида имоми бўлса, имомнинг қироати унинг учун ҳам қироатдир.»¹

МАХФИЙ НАМОЗДА ҚИРОАТ ҚИЛИШ ВОЖИБЛИГИ

Махфий (овоз чиқармай) ўқиладиган намозда эса (иқтидо қилувчиларнинг) қироат қилишларини таъйин қилдилар.

Жобир розияллоҳу анху айтадилар: «Пешин ва асрда имом ортида аввалги икки ракъатда «Фотиҳа» ва бир сура, кейинги икки ракъатда эса «Фотиҳа»нинг ўзини қироат қилар эдик.»²

Қироат билан ўзларига ҳалақит берилишини маъқул санамадилар:

صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الظُّهْرَ بِأَصْحَابِهِ فَقَالَ: أَيُّكُمْ قَرَأَ سَبَّحَ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى؟ فَقَالَ رَجُلٌ: أَنَا [وَلَمْ أَرِدْ بِهَا إِلَّا الْخَيْرَ] قَالَ قَدْ عَرَفْتُ أَنَّ بَعْضَكُمْ خَالَجَنِهَا (مسلم وأبو عوانة)

«Саҳобалари билан пешин намозини ўқигач: «Қай бирингиз «Саббиҳисма роббиқал аъла»ни қироат қилдингиз?» деб сўрадилар. (Бирлари:) «Мен, [бирок бу билан фақат яхшилиқни истаган эдим]», деди. «Биров шу билан диққатимни чалғитганини билдим», дедилар.»³

وفي حديث آخر: كَانُوا يَقْرَأُونَ خَلْفَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [فَيَجْهَرُونَ بِهِ] فَقَالَ: خَلَطْتُمْ عَلَيَّ الْقُرْآنَ (رواه أحمد)

Бошқа бир ҳадисда айтилишича: «Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ортида қироат қилиш[иб овозларини ошкор қилиш]ганда: «Менга Қуръонни чалкаштириб юбординглар» дедилар.»⁴

وَقَالَ: إِنَّ الْمُصَلِّيَّ يُنَاجِي رَبَّهُ فَلْيَنْظُرْ بِمَا يُنَاجِيهِ بِهِ وَلَا يَجْهَرْ بِبَعْضِكُمْ عَلَى بَعْضٍ بِالْقُرْآنِ (البخاري في (أفعال العباد) ومالك)

Ва айтганлар: «Намоз ўқиётган киши Раббига муножот қилаётган бўлади. Бас, Унга нима билан муножот қилаётганига қараб боқсин, бирингиз бирингизга Қуръон билан овозини кўтармасин!»⁵

وَكَانَ يَقُولُ: مَنْ قَرَأَ حَرْفًا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ فَلَهُ بِهِ حَسَنَةٌ وَالْحَسَنَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا لَا أَقُولُ (الم) حَرْفٌ وَلَكِنْ أَلِفٌ حَرْفٌ وَلَا مٌ حَرْفٌ وَمِيمٌ حَرْفٌ (الترمذي والحاكم بسند صحيح)

Ва айтганлар: «Ким Аллоҳнинг китобидан бир ҳарф ўқиса, унга шу учун ҳам ҳасанот (ёзилур.) Яхшилиқ эса ўн баробарича мукофотланур. Мен «Алиф, Лом, Мим» битта ҳарф деб айтмайман. Балки, «Алиф» бир ҳарф, «Лом» бир ҳарф, «Мим» бир ҳарфдир.»⁶

«ОМИЙН» ДЕЙИШ ВА ИМОМ УНИ ЖАҲРИЙ АЙТИШИ

¹ Ибн Аби Шайба, Дорақутний, Ибн Можа, Таҳовий, Аҳмад.

² Ибн Можа ривояти.

³ Муслим, Абу Авона, Сирож.

⁴ Бухорий «Жузъул-қироа»да, Аҳмад, Сирож.

⁵ Молик, Бухорий.

⁶ Термизий, Ҳоким.

Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам «Фотиҳа»ни ўқиб бўлгач, жаҳрий равишда ва овозларини чўзиб: **«Омиин»** дер эдилар.¹

وكان يقول: إذا قال الإمام: ﴿غَيْرِ الْمَعْذُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ﴾ فَقُولُوا: آمِينَ [فَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ تَقُولُ: آمِينَ وَإِنَّ الْإِمَامَ يَقُولُ: آمِينَ] (وفي لفظ: إذا أَمَّنَ الْإِمَامُ فَأَمَّنُوا) فَمَنْ وَاظَقَ تَأْمِينَهُ تَأْمِينَ الْمَلَائِكَةِ (وفي لفظ آخر: إذا قال أَحَدُكُمْ فِي الصَّلَاةِ: آمِينَ وَالْمَلَائِكَةُ فِي السَّمَاءِ: آمِينَ فَوَاقَقَ إِحْدَاهُمَا الْآخَرَ) غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ (البخاري ومسلم).

Иқтидо қилувчиларни ҳам «Омиин» дейишга буюриб, айтар эдилар: **«Агар имом «Ғойрил мағзуби алайҳим валаз-золлийн» деса «Омиин» денглар. [Албатта, малоикалар ҳам «Омиин» дейдилар ва албатта имом ҳам «Омиин» дейди.]** – бир лафзда: - **Агар имом «Омиин» деса, «Омиин» денглар. Кимнинг «Омиин» дейиши малоикаларнинг «Омиин» дейишларига тўғри келса,** - бошқа бир лафзда: - **Агар бировингиз намозда «Омиин» деса ва малоикалар самода «Омиин» десалар, у иккиси бир-бирига мувофиқ келса – унинг ўтган гуноҳлари кечирилади.»**²

وفي حديث آخر: فَقُولُوا: آمِينَ يُجِبْكُمْ اللَّهُ (مسلم وأبو عوانة).

Бошқа бир ҳадисда: **«Омиин» денглар, Аллоҳ ижобат қилади.**³

وكان يقول: ما حَسَدْتَكُمْ الْيَهُودَ عَلَى شَيْءٍ مَا حَسَدْتَكُمْ عَلَى السَّلَامِ وَالتَّائِمِينَ خَلْفَ الْإِمَامِ (البخاري الأدب المفرد)

Ва айтар эдилар: **«Яҳудлар сизларга бирор нарсада саломингизга ва имом ортидан «Омиин» дейишингизга ҳасад қилганларидек ҳасад қилмаган.»**⁴

«ФОТИХА»ДАН КЕЙИНГИ ҚИРОАТЛАРИ

Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам «Фотиҳа»дан кейин бошқа бир сура ўқир, гоҳ уzunроқ ўқисалар, гоҳида сафар ё йўтал ё касаллик ё эса гўдакнинг йиғиси каби бирор монёлик туфайли қисқароқ ўқир эдилар.

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَوَزَ ذَاتَ يَوْمٍ فِي صَلَاةِ الْفَجْرِ (وفي حديث آخر: صَلَّى الصُّبْحَ فَقَرَأَ بِأَقْصَرِ سُورَتَيْنِ فِي الْقُرْآنِ) فَقِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ لِمَ تَجَوَزْتَ قَالَ سَمِعْتُ بُكَاءَ صَبِيٍّ فَظَنَنْتُ أَنَّ أُمَّهُ مَعَنَا نُصَلِّي فَأَرَدْتُ أَنْ أُفْرِغَ لَهُ أُمَّهُ (أحمد بسند صحيح).

Анас ибн Молик розияллоҳу анҳу айтадилар: **«Бир куни Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам бамдодда энгил қироат қилдилар. (Бошқа бир ҳадисда: бамдодда Қуръондаги энг қисқа икки сурани ўқидилар.) Шунда: «Ё Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам, нега бунча энгил намоз ўқидингиз?» деб сўралганда: «Бир гўдакнинг йиғисини эшитиб, онаси биз билан намоз ўқиётганмикин, деб ўйладим-да, онасини тезроқ бўшаатишни хоҳладим», деб жавоб бердилар.»**⁵

¹ Бухорий «Жузъул-кироа»да, Абу Довуд.

² Бухорий, Муслим, Насой ривоятлари.

³ Муслим, Абу Авуна ривоятлари.

⁴ Бухорий, Ибн Мож, Ибн Хузайма, Аҳмад, Сирож.

⁵ Аҳмад ривояти. Бошқа ҳадис Ибн Абу Довуд ривояти. Бу каби ҳадислардан ёш болаларни масжидга киритиш жоиз экани маълум бўлади. Аммо, тилларда юрадиган: «Ёш болаларингизни масжидларингиздан четлатингиз»

وَكَانَ يَقُولُ: إِنِّي لَأَدْخُلُ فِي الصَّلَاةِ وَأَنَا أُرِيدُ إِطَالَتَهَا فَاسْمَعْ بُكَاءَ الصَّبِيِّ فَأَتَجَوَّزُ فِي صَلَاتِي مِمَّا أَعْلَمُ مِنْ شِدَّةِ وَجْدِ أُمِّهِ مِنْ بُكَائِهِ (البخاري ومسلم)

Ва айтар эдилар: «*Мен узунроқ ўқийман, деган ниятда намозни бошлайман, ёш боланинг йигисини эшитиб қолсам, унинг йигиси туфайли онаси қаттиқ безовта бўлишини билганимдан намозимни енги қиламан.*»¹

Бир суранинг бошидан бошлаб, кўпинча уни охиригача тўла ўқирдилар.

ويقول: أَعْطُوا كُلَّ سُورَةٍ حَظَّهَا مِنَ الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ (ابن أبي شيبَة وأحمد)

Айтар эдилар: «*Ҳар бир сурага рукуъ ва сужуддан ўз улушини беринглар.*»²

وفي لفظ: لِكُلِّ سُورَةٍ رَكْعَةٌ (ابن نصر والطحاوي بسند صحيح)

Бир лафзда: «*Ҳар бир сурага бир ракъат.*»³

Гоҳо бир сурани икки ракъатга тақсимлар⁴, гоҳо битта сурани иккинчи ракъатга ҳам тўла қайтариб ўқирдилар.

Гоҳида бир ракъатда икки ва ундан ортиқ сурани жамлар эдилар.

«Ансорлардан бир киши Кубо масжидида имомлик қилиб берар, ҳар сафар намозда («Фотиҳа»дан сўнг) бирор сурани ўқишдан олдин «Қул ҳуваллоҳу аҳад»ни ўқиб, шундан сўнг бошқа сурани ўқир, ҳар бир ракъатда шундай қилар эди. Биродарлари унга бу ҳақда гапириб: «Сиз шу сура билан бошлайсиз, сўнг уни кифоя деб билмай, яна бошқа сурани ўқийсиз. Ё шуни ўзини ўқинг, ё эса уни кўйиб бошқасини ўқинг» дейишди. У: «Мен буни ҳаргиз тарк қилмайман, хоҳласанглар шу билан имомликка ўтаман, хоҳламасанглар сизлар(га имом бўлиш)ни тарк этаман» деди. Уни ўзларининг ичида энг афзал кишиларидан деб кўришгани боис бошқаси имом бўлишини истамадилар. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам улар ҳузурига келганларида бу ҳақда у зотга хабар бердилар. Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам ундан: «*Эй фалончи, нега биродарларинг айтган ишни қилишни истамайсан, нима сабабдан ҳар бир ракъатда ушбу сурани маҳкам тутасан?*» деб сўрадилар. У: «Мен бу сурани яхши кўраман» деб жавоб берди. Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: «*Уни яхши кўришинг сени жаннатга киритди*», дедилар.⁵

БИР-БИРИГА ЎХШАШ ВА БОШҚА СУРАЛАРНИ БИР РАҚЪАТДА ЖАМЛАШЛАРИ

«Муфассал»дан ўхшашлари⁶ орасини жамлар, «Ар-рахмон» ва «Ан-нажм» сураларини бир ракъатда, «Иқтаробат» ва «Ал-ҳааққо» сураларини бир ракъатда, «Ат-тур» ва «Аз-зариат» сураларини бир ракъатда, «Иза вақоъат» ва «Нун» сураларини бир ракъатда, «Са-ала» ва «Ан-назиат» сураларини бир ракъатда, «Вайлул лил-мутоффиийн» ва «Абаса» сураларини бир ракъатда, «Ал-муддассир» ва «Ал-муззаммил» сураларини бир ракъатда, «Ҳал ата» ва «Ла уқсиму биявмил-қияма» сураларини бир ракъатда, «Амма ятасаъалун» ва

ҳадиси заиф ва ҳужжатга яроқсиздир. Уни заиф санаганлар ичида Ибн Жавзий, Мунзирий, Ҳайсамий, Ибн Ҳажар Аскалоний ва Бувсирийлар бор.

¹ Бухорий, Муслим ривоятлари.

² Ибн Аби Шайба, Аҳмад, Абдулғаний ал-Мақдисий.

³ Ибн Наср ва Таҳовий.

⁴ Аҳмад, Абу Яъло ривоятлари.

⁵ Бухорий, Термизий ривоятлари.

⁶ «Муфассал» - саҳиҳ сўзга кўра, «Қоф» сурасидан бошлаб Қуръоннинг охиригачадир. «Ўхшашлар»дан мурод – насиҳат, ҳукм ё қиссалар жиҳатидан маънолари бир-бирига яқин суралардир.

«Ал-мурсалат» сураларини бир ракъатда, «Духон» ва «Изаш-шамсу куввирот» сураларини бир ракъатда ўқиганлар.¹

Гоҳо «узун еттиликлар»дан бўлган суралар ўртасини бир ракъатда жамлар ҳам эдилар, мисол учун тунги намозларида «Бақара», «Нисо» ва «Оли Имрон» суралари орасини жамлаганлар.

و كان يقول: «أَفْضَلُ الصَّلَاةِ طَوْلُ الْقِيَامِ» (مسلم والطحاوي)

Айтар эдилар: **«Намознинг афзали қиёми узун бўлганидир.»**²

Агар ﴿أَلَيْسَ ذَلِكَ بِقَادِرٍ عَلَى أَنْ يُخَيِّبَ الْمَوْتَى﴾ (Ана шу зот (Аллоҳ) ўликларни тирилтиришга қодир эмасми?!) оятини ўқисалар: سُبْحَانَكَ فَبَلَى **«Албатта қодирдир, Сени поклайман (эй Парвардигор)»** дер, ﴿سَبِّحْ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى﴾ (Энг Олий зот бўлмиш Парвардигорингиз номини покланг) оятини ўқисалар: سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى **«Энг Олий зот бўлмиш Парвардигорим номини поклайман»** дердилар.³

«ФОТИҲА»НИНГ ЎЗИ БИЛАН ЧЕКЛАНИШНИНГ ЖОИЗЛИГИ

Муоз розияллоҳу анҳу Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам билан бирга хуфтонни ўқиб қайтгач, асҳоблари билан (имом бўлиб) яна ўқир эди. Бир кеча қайтиб келгач, асҳоблари билан намоз ўқиди, намозхонлар орасида [Бану Салама қавмидан Сулайм номли] бир йигит ҳам бор эди. Намоз чўзилиб кетгач, ҳалиги йигит [бурилиб, масжиднинг четида] ўзи намоз ўқиди ва ташқарига чиқиб, туясини жиловидан ушлаб жўнаб кетди. Намоздан сўнг Муозга бу ҳақда айтишганда у: «Бу йигитда мунофиқлик бор экан, мен унинг бу ишини албатта Росулulloҳга хабар бераман» деди. Ҳалиги йигит: «Мен ҳам унинг қилган ишини Росулulloҳга хабар бераман» деди. Эртасига Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг хузурига бордилар ва Муоз йигитнинг қилган ишини айтиб берди. Йигит: «Ё Росулulloҳ, бу сизнинг олдингизда узоқ қолиб кетади, сўнг қайтиб боргач, бизга (намозни) узоқ ўқийди» деди. Шунда Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: **«Сен бездирувчимисан, эй Муоз?!»** дедилар ва йигитдан: **«Эй жиян, сен ўзинг қандай намоз ўқийсан?»** деб сўрадилар. Йигит: «Сураи «Фотиҳа»ни ўқийман, Аллоҳдан жаннатни сўрайман, дўзахдан паноҳ тилайман, мен сизнинг данданангизни⁴ ҳам, Муознинг данданасини ҳам тушунмайман» деди. Шунда Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: **«Менинг ҳам, Муознинг ҳам гапимиз шу икки нарса ҳақида (яъни, жаннатни сўраш ва дўзахдан паноҳ тилаш ҳақида)»**, дедилар. Душман яқин келиб қолгани ҳақида хабар олинган ҳолат эди. Йигит деди: «Яқинда душман (қаршимизга) келганида Муоз (менинг мунофиқ эмаслигимни) яхши билиб олади.» Душман келиб жангга киришгач, йигит шаҳид бўлди. Жангдан кейин Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам Муоздан: «Менинг ва сенинг хусуматчимиз нима қилди?» деб сўрадилар. Муоз: «Ё Росулulloҳ, - Аллоҳ рост айтди, мен эса ёлғончи бўлдим, - у шаҳид бўлди» деди.⁵

БЕШ МАҲАЛГИ ВА БОШҚА НАМОЗЛАРДА ҚИРОАТНИ ОШКОР ВА МАХФИЙ ҚИЛИШ

¹ Бухорий, Муслим ривоятлари.

² Муслим, Таҳовий ривоятлари.

³ Абу Довуд, Байҳақий ривоятлари.

⁴ Дандана — пичирлашдан кўра баландроқ, лекин англаб бўлмас оҳангда сўзлаш ёки умуман тушунарсиз сўзлаш.

⁵ Ибн Хузайма, Байҳақий, Абу Довуд ривоятлари.

Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам бамдод намозида ҳамда шом ва хуфтоннинг аввалги икки рақъатида кироатни жаҳрий қилар, пешин ва асрда ҳамда шомнинг учинчи ва хуфтоннинг охириги икки рақъатида махфий қилар эдилар.

Махфий кироат қилган пайтларида саҳобалар у зотнинг кироатларини соқолларининг кимирашидан¹ ва гоҳ оятни эшиттириб қўйишларидан билишарди.²

Жума, икки ҳайит, истиско (ёмғир сўраш), кусуф (ой ё кун тутилиши) намозларида ҳам кироатни жаҳрий қилар эдилар.³

ТУНГИ НАМОЗДА ҚИРОАТНИ ЖАҲРИЙ ВА МАХФИЙ ҚИЛИШ

Тунги (таҳажжуд) намозларида эса гоҳ махфий, гоҳ ошкор кироат қилар эдилар⁴ ва «уйда кироат қилсалар, кироатларини ҳужрадаги (яъни, хонадаги) киши эшитарди.»⁵

«Баъзан овозларини бундан юқориқ ҳам кўтарар, ҳатто айвондаги одам эшитарди.»⁶

Абу Бакр ва Умар розияллоҳу анҳумони ҳам шундай қилишга буюрган эдилар:

عَنْ أَبِي قَتَادَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَ لَيْلَةً فَإِذَا هُوَ بِأَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يُصَلِّي يَخْفِضُ مِنْ صَوْتِهِ قَالَ وَمَرَّ بِعُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ وَهُوَ يُصَلِّي رَافِعًا صَوْتَهُ قَالَ فَلَمَّا اجْتَمَعَا عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يَا أَبَا بَكْرٍ مَرَرْتُ بِكَ وَأَنْتَ تُصَلِّي تَخْفِضُ صَوْتَكَ قَالَ قَدْ أَسْمَعْتُ مَنْ نَاجَيْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ وَقَالَ لِعُمَرَ مَرَرْتُ بِكَ وَأَنْتَ تُصَلِّي رَافِعًا صَوْتَكَ قَالَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَوْقِظْ الْوَسْطَانَ وَأَطْرُدِ الشَّيْطَانَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا أَبَا بَكْرٍ ارْفَعْ مِنْ صَوْتِكَ شَيْئًا وَقَالَ لِعُمَرَ اخْفِضْ مِنْ صَوْتِكَ شَيْئًا (أَبُو دَاوُدَ وَالْحَاكِم).

Абу Қатода розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади: «*Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам бир куни тунда чиқиб, Абу Бакр розияллоҳу анҳунинг ёнларидан ўтдилар, у киши паст овоз билан намоз ўқиётган эканлар. Сўнг Умар розияллоҳу анҳунинг ёнларидан ўтдилар, у киши баланд овоз билан намоз ўқиётган эканлар. Икковлари Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳузурларида жамланиб қолганда: «Эй Абу Бакр, сизнинг ёнингиздан ўтаётганимда паст овозда намоз ўқиётган экансиз?» дедилар. Абу Бакр: «Ё Росулulloҳ, ўзим муножот қилаётган Зотнинг Ўзига эшиттирдим» деб жавоб бердилар. Умарга: «Сизнинг ёнингиздан ўтганимда баланд овозда намоз ўқиётган экансиз?» дедилар. Умар: «Ё Росулulloҳ, баланд овоз билан уйқудагини уйғотаман ва шайтонни қувийман» дедилар. Шунда Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: «Эй Абу Бакр, сиз овозингизни сал кўтаринг. Эй Умар, сиз овозингизни сал пасайтиринг» дедилар.»⁷*

وكان يقول: الْجَاهِرُ بِالْقُرْآنِ كَالْجَاهِرِ بِالصَّدَقَةِ وَالْمُسِرُّ بِالْقُرْآنِ كَالْمُسِرِّ بِالصَّدَقَةِ (أَبُو دَاوُدَ وَالْحَاكِم وَصَحَّحَهُ وَوَافَقَهُ الذَّهَبِيُّ)

Ва айтар эдилар: «*Қуръонни жаҳрий ўқувчи садақани ошкора қилувчи одам каби, Қуръонни махфий ўқувчи махфий садақа қилувчи одам кабидир.*»⁸

НАМОЗЛАРИДА ЎҚИГАН СУРА ВА ОЯТЛАР

¹ Бухорий, ривоятлари.

² Бухорий, Муслим ривоятлари.

³ Бухорий, Муслим, Абу Довуд ривоятлари.

⁴ Бухорий, Муслим ривоятлари.

⁵ Абу Довуд, Термизий ривоятлари.

⁶ Насоий, Термизий, Байҳақий ривоятлари.

⁷ Абу Довуд, Ҳоким ривоятлари.

⁸ Абу Довуд, Ҳоким ривоятлари.

Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам намозларида ўқиган сура ва оятлар беш вақтдаги ва бошқа намозларга қараб фарқ қилади:

1) БАМДОД НАМОЗИ:

Бамдод намозида «Муфассал»нинг узунларидан ўқир эдилар,¹ гоҳо икки ракъатда «Ал-воқеа» ва шунга ўхшаш сураларни ўқир эдилар.²

«Ҳажжатул-вадоъ»да «Тур» сурасидан ўқидилар.³

Гоҳо «Қоф» ва шу каби сураларни биринчи ракъатда ўқир эдилар.⁴

Гоҳо «Муфассал»нинг «Изаш-шамсу куввирот» каби қисқаларидан ўқир эдилар.⁵

Бир марта ҳар икки ракъатга «Иза зулзилат»ни ўқидилар, ҳатто ровий: «Билмадим, Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам унутиб шундай қилдиларми ё қасддан ўқидиларми», дейди.⁶

Бир марта сафарда «Қул аъувзу бироббил-фалақ» билан «Қул аъувзу бироббин-нас»ни ўқидилар.⁷

وقال لعقبة بن عامر رضي الله عنه: اقرأ في صلاتك المَعَوِّذَيْنِ [فَمَا تَعَوَّذَ مَعَوِّذًا بِمَثَلِهِمَا] (أبو داود وأحمد بسند

صحيح)

Уқба ибн Омир розияллоҳу анҳуга: «*Намозингда икки «Қул аъувзу»ни ўқигин, [ҳеч бир паноҳ тиловчи уларга ўхшаши билан паноҳланмаган]*» деганлар⁸.

Гоҳо булардан анча катта бўлган сураларни ўқир, «олтмиш оят ва ундан кўпроқ ўқир эдилар»,⁹ ровийлардан бири: «Билмадим, бир ракъатдами, икки ракъатдами» дейди.

«Рум» сурасини, гоҳо «Ёсин» сурасини ўқир эдилар.¹⁰

Бир марта Маккада бамдод намозида «Мўминун» сурасини бошладилар, ҳатто Мусо ва Ҳоруннинг ёки Ийсонинг зикри¹¹ (ровийлардан бири шак қилган) келганида йўтал тутиб қолиб, рукуъга бордилар.¹²

Гоҳо (бамдодда) имом бўлиб, «Ас-соффаат»ни ўқир эдилар.¹³

Жума куни бамдодда «Алиф, лом, мим ас-сажда»ни [биринчи ракъатда, иккинчи ракъатда эса] «Ҳал ата алал-инсан»ни ўқир эдилар.¹⁴

Биринчи ракъатда (қироатни) узунроқ, иккинчи ракъатда қисқароқ қилар эдилар.¹⁵

БАМДОДНИНГ СУННАТИДАГИ ҚИРОАТЛАРИ

¹ Насоий, Аҳмад ривоятлари.

² Аҳмад, Ибн Хузайма ривоятлари.

³ Бухорий, Муслим ривоятлари.

⁴ Муслим ва Термизий ривоятлари.

Муслим, Абу Довуд ривоятлари.

⁶ Абу Довуд, Байҳакий ривоятлари.

⁷ Абу Довуд, Ибн Хузайма, Ибн Аби Шайба ривоятлари.

⁸ Абу Довуд, Аҳмад ривоятлари.

⁹ Бухорий, Муслим ривоятлари.

¹⁰ Аҳмад ривояти.

¹¹ Мусо ва Ҳоруннинг зикри 45-оятда, Ийсонинг зикри эса 50-оятда келган.

¹² Бухорий, Муслим ривоятлари.

¹³ Аҳмад, Абу Яъло, Мақдисий ривоятлари.

¹⁴ Бухорий, Муслим ривоятлари.

¹⁵ Бухорий, Муслим ривоятлари.

Бамдоднинг икки ракъат суннатидаги кироатлари жуда енгил бўлар, ҳатто Оиша розияллоҳу анҳо: «Сураи «Фотиҳа»ни ўқидилармикин» дер эканлар.¹

Гоҳо биринчи ракъатда «Фотиҳа»дан сўнг ﴿قُولُوا آمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْنَا﴾ оятини² охиригача, иккинчи ракъатда ﴿قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ﴾ оятини³ охиригача ўқир эдилар.⁴

Кўпинча унинг ўрнига ﴿فَلَمَّا أَحَسَّ عِيسَى مِنْهُمُ الْكُفْرَ﴾ оятини⁵ охиригача ўқир эдилар.⁶

Баъзан биринчи ракъатда «Кул я айюҳал кафирун»ни, иккинчи ракъатда «Кул ҳуваллоҳу аҳад»ни ўқир эдилар.⁷

وَسَمِعَ رَجُلًا يَقْرَأُ السُّورَةَ الْأُولَى فِي الرُّكْعَةِ الْأُولَى فَقَالَ: هَذَا عَبْدٌ آمَنَ بِرَبِّهِ ثُمَّ قَرَأَ السُّورَةَ الثَّانِيَةَ الْآخَرَى فَقَالَ: هَذَا عَبْدٌ عَرَفَ رَبَّهُ (ابن حبان)

Бир кишининг биринчи ракъатда (мазкур суралардан) биринчи сурани ўқиётганини эшитиб: «**Бу Раббига иймон келтирган бандадир**» дедилар, иккинчи ракъатда иккинчи сурани ўқиган эди: «**Бу Раббини таниган бандадир**» дедилар.⁸

2) ПЕШИН НАМОЗИ:

Росулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам аввалги икки ракъатда «Фотиҳа»ни ва биттадан сура ўқир, биринчисидан иккинчисидан кўра узунроқ ўқир эдилар.⁹

Гоҳо пешинни узоқ ўқир, ҳатто «пешин намозига иқомат айтилгач, бирор киши Бақиъга бориб, ҳожатини адо этар, сўнг [уйига бориб] таҳорат қилиб келар, шунда Росулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам узоқ ўқиганларидан ҳали биринчи ракъатда бўлар эдилар.»¹⁰

У зот бу ишлари билан одамларнинг биринчи ракъатга етиб олишларини истардилар, деб гумон қилишарди.¹¹

Ҳар бир ракъатда ўттиз оят миқдорича – «Алиф, лом, мим танзил ас-сажда» миқдорича кироат қилар эдилар.¹²

Баъзида «Вас-самааи ват-торик», «Вас-самааи затил-буруж», «Вал-лайли иза яғша» ва шу каби сураларни ўқир эдилар.¹³

Кўпинча «Изас-самааун-шаққот» ва шу кабиларни ўқир эдилар.¹⁴

Пешин ва асрда у зотнинг қироатларини соқолларининг қимирлашидан билар эдилар.¹⁵

ОХИРГИ ИККИ РАҚЪАТДА «ФОТИҲА»ДАН КЕЙИН ОЯТЛАР ЎҚИШЛАРИ

¹ Бухорий, Муслим ривоятлари.

² «Бақара» сураси, 136-оят.

³ «Оли Имрон» сураси, 64-оят.

⁴ Муслим, Ибн Хузайма, Ҳоким ривоятлари.

⁵ «Оли Имрон» сураси, 52-оят.

⁶ Муслим, Абу Довуд ривоятлари.

⁷ Муслим, Абу Довуд ривоятлари.

⁸ Таҳовий, Ибн Ҳиббон, Ибн Бишрон ривоятлари.

⁹ Бухорий, Муслим ривоятлари.

¹⁰ Бухорий «Жузъул-қироа»да, Муслим ривоятлари.

¹¹ Абу Довуд, Ибн Хузайма ривоятлари.

¹² Аҳмад ва Муслим ривоятлари.

¹³ Абу Довуд, Термизий, Ибн Хузайма ривоятлари.

¹⁴ Ибн Хузайма ривояти.

¹⁵ Бухорий, Абу Довуд ривоятлари.

Кейинги икки ракъатни аввалгиларининг тенг ярмича – ўн беш оят миқдорича қисқа қилар¹, кўпинча «Фотиҳа»нинг ўзи билан чекланар эдилар².

Баъзан уларга оятни эшиттирар эдилар³.

У зотдан «Саббиҳисма роббикал-аъла» ва «Ҳал атака ҳадийсул-ғошия»ни наъма (оҳанг билан ўқиш)ларини эшитишар эди⁴.

Гоҳо «Вас-самаи затил-буруж» ва «Вас-самаи ват-торик» каби сураларни ўқир эдилар⁵.

Гоҳо «Вал-лайли иза яғша» каби сураларни ўқир эдилар⁶.

3) АСР НАМОЗИ:

Аввалги икки ракъатда «Фотиҳа» ва биттадан сура ўқир, биринчисидан иккинчисидан кўра узунроқ ўқир эдилар.⁷ У зот бу ишлари билан одамларнинг биринчи ракъатга етиб олишларини истардилар, деб гумон қилишарди.⁸

Икки ракъатнинг ҳар бирида ўн беш оят миқдорида – пешиннинг аввалги икки ракъатида ўқиганларининг ярмича миқдорида ўқир эдилар.

Кейинги икки ракъатни аввалги икки ракъатнинг ярмига тенг миқдорда қисқартирар эдилар⁹.

Ва уларда «Фотиҳа»ни ўқир эдилар¹⁰.

Баъзан уларга оятни эшиттирар эдилар¹¹.

«Пешин намози»да айтиб ўтганимиз сураларни ҳам ўқир эдилар.

4) ШОМ НАМОЗИ

Ушбу намозда гоҳо «Муфассал»нинг қисқа сураларини ўқир¹², асҳоблар Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам билан бирга намоз ўқиб, салом берганларидан сўнг улардан бировлари найза (отса у)нинг тушган ўрнини кўрадиган ҳолда қайтар эди¹³.

Сафарда иккинчи ракъатда «Ват-тийни ваз-зайтун»ни ўқиган эдилар¹⁴.

Баъзи пайтларда «Муфассал»нинг узун ва ўрта сураларини ўқир, гоҳо «Аллазийна кафару-у ва содду-у ан сабийлиллаҳ»¹ни², гоҳо «Ват-тур»ни, охириги ўқиган намозларида эса «Вал-мурсалот»ни ўқиганлар³.

¹ Аҳмад ва Муслим ривоятлари. Ушбу ҳадисда охириги икки ракъатда «Фотиҳа»дан кейин бирор нарса зиёда қилиш суннат эканига далил бор. Саҳобалардан бир жамоат, жумладан Абу Бакр розияллоҳу анҳу шу фикрда бўлганлар. Мутааххир уламоларимиздан Абул Ҳасанот ал-Лакнавий буни қўллаб, «Ат-таълийкул-мумажжад ала Мувааттои Мухаммад» китобида айтади: «Баъзи асҳобларимиз кейинги икки ракъатда бирор сура ўқишга саждаи саҳни вожиб санаб ғалати иш қилганлар. «Муня» шориҳлари Иброҳим ал-Ҳалабий ва Ибн Амир Ҳож ва бошқалар бунга жуда чиройли раддия берганлар. Шубҳасиз, бу сўзни айтган кишиларга ҳадис етиб бормаган, агар етганида бундай фатво беришмаган бўларди».

² Бухорий, Муслим ривоятлари.

³ Бухорий, Муслим ривоятлари.

⁴ Ибн Хузайма, Аз-Зиёул-Мақдисий ривоятлари.

⁵ Бухорий «Жузъул-қироа»да, Термизий ривоятлари.

⁶ Муслим, Таёлисий ривоятлари.

⁷ Бухорий, Муслим ривоятлари.

⁸ Абу Довуд, Ибн Хузайма ривоятлари.

⁹ Аҳмад, Муслим ривоятлари.

¹⁰ Бухорий, Муслим ривоятлари.

¹¹ Бухорий, Муслим ривоятлари.

¹² Бухорий, Муслим ривоятлари.

¹³ Насоий, Аҳмад саҳиҳ санад билан ривоят қилган.

¹⁴ Таёлисий, Аҳмад ривоятлари.

Гоҳо икки узун суранинг бири бўлмиш «Аъроф» сурасини икки ракъатда ўқиганлар⁴.

Баъзан «Анфол» сурасини икки ракъатда ўқиганлар⁵.

ШОМНИНГ СУННАТИДАГИ ҚИРОАТЛАРИ

Шомдан кейинги суннатда эса «Қул я айюҳал кафирун» ва «Қул ҳуваллоҳу аҳад»ни ўқир эдилар⁶.

5) ХУФТОН НАМОЗИ

Аввалги икки ракъатда «Муфассал»нинг ўрталаридан ўқир, гоҳида «Ваш-шамси ва зуҳаҳа» ва шу каби сураларни ўқир эдилар⁷.

Гоҳо «Изас-самааун-шаққот»ни ўқиб, сажда қилардилар⁸.

Бир марта сафарда биринчи ракъатда «Ват-тийни ваз-зайтун»ни ўқиган эдилар⁹.

Ушбу намозда қироатни узоқ қилишдан қайтарганлар:

Муоз ибн Жабал розияллоҳу анҳу асҳобларига хуфтон намозини ўқиб, чўзиб юборганида ансорлардан бир киши намоздан бурилиб, ўзи алоҳида ўқиди. Муозга бу ҳақда айтилганда: «У мунофиқ экан» деди. Ҳалиги одамга бунинг хабари етгач, у Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳузурларига кириб, Муознинг гапини айтиб шикоят қилди. Шунда Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам Муозга:

أَتُرِيدُ أَنْ تَكُونَ فَتَنًا يَا مُعَاذُ؟ إِذَا أَمَمْتَ النَّاسَ فَأَقْرَأْ بِ (وَالشَّمْسِ وَضُحَاهَا) وَ (سَبِّحْ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى) وَ (اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ) وَ (وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَى) فَإِنَّهُ يُصَلِّي وَرَأَاكَ الْكَبِيرُ وَالضَّعِيفُ وَذُو الْحَاجَةِ (البخاري ومسلم والنسائي)

«Сен бездирувчи бўлишни истайсанми, эй Муоз?! Агар одамларга имом бўлсанг, «Ваш-шамси ва зуҳаҳа», «Саббиҳисма роббикал аъла», «Иқроъ бисми роббик», «Валлайли иза ягша»ларни ўқигин. Чунки, сенинг ортингда ёши улуг ҳам, заиф ҳам, ҳоҷатманд ҳам намоз ўқийди», дедилар.¹⁰

6) ТУНГИ НАМОЗ

Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам тунги (таҳажжуд) намозларида баъзан қисқа, баъзан узун қироат қилар, баъзида эса ўта узоқ қироат қилар эдилар.

Абдуллоҳ ибн Масъуд розияллоҳу анҳу айтадилар: «Бир кеча Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам билан бирга намоз ўқидим. Қиёмда шунча узоқ турдиларки, ҳатто бир ёмон ишга қўл уришимга оз қолди.» «Нима ишга?» деб сўралганда: «Набий соллаллоҳу алайҳи ва салламни шу ҳолда қўйиб, ўтириб олсамми, деб қолдим» дедилар.

Ҳузайфа ибн ал-Ямон розияллоҳу анҳу айтадилар: «Бир кеча Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам билан бирга намоз ўқидим. «Бақара»ни бошладилар. Юз оятда рукуъ қиладилар,

¹ «Муҳаммад» сураси, 34-оят.

² Ибн Ҳузайма, Табароний, Мақдисий ривоятлари.

³ Бухорий, Муслим ривоятлари.

⁴ Бухорий, Абу Довуд, Ибн Ҳузайма, Аҳмад ривоятлари.

⁵ Табароний ривояти.

⁶ Аҳмад, Мақдисий, Насоий, Ибн Наср, Табароний ривоятлари.

⁷ Аҳмад ва Термизий ривоятлари.

⁸ Бухорий, Муслим, Насоий ривоятлари.

⁹ Бухорий, Муслим, Насоий ривоятлари.

¹⁰ Бухорий, Муслим, Насоий ривоятлари.

деб ўйладим, ундан ўтиб кетдилар. Ҳаммасини икки рақъатда ўқисалар керак, деб ўйладим. Яна давом этдилар. Бир рақъатда ўқир эканлар, деб ўйладим. Сўнг «Нисо»ни бошлаб, ҳаммасини ўқидилар, сўнг «Оли Имрон»ни бошлаб, уни ҳам ўқидилар. Шошилмай ўқир, тасбеҳ бор оятдан ўтсалар тасбеҳ айтар, сўраш оятдан ўтсалар сўрар, паноҳ тилаш оятдан ўтсалар паноҳ тилар эдилар. Сўнг рукуъ қилдилар...¹»

Бир кеча бемор ҳолларида етти узун сурани ўқидилар².

Гоҳо ҳар бир рақъатда улардан бир сурани ўқир эдилар³.

Қуръоннинг ҳаммасини бир кечада ўқиганлари маълум эмас⁴. Балки, Абдуллоҳ ибн Амр розияллоху анхунинг бундай қилишига рози бўлмадилар. Ва унга: **«Қуръонни ҳар ойда ўқиб чиққин»** дедилар. «Менинг қувватим етарли» деганида: **«Ҳар йигирма кечада ўқигин»** дедилар. Яна: «Менинг қувватим етарли» деганида: **«Ҳар етти кунда ўқи ва бундан оширмагин»** дедилар⁵.

Сўнг унга беш кунда ўқишига рухсат бердилар⁶.

Сўнг эса уч кунда ўқишига рухсат бердилар⁷.

Бундан камида ўқишдан қайтардилар⁸. Ва буни шундай изоҳладилар:

مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ فِي أَقَلِّ مِنْ ثَلَاثٍ لَمْ يَفْقَهُهُ (أحمد بسند صحيح)

وفي لفظ: لَا يَفْقَهُهُ مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ فِي أَقَلِّ مِنْ ثَلَاثٍ (الدارمي والترمذي)

«Ким Қуръонни уч кундан камида ўқиса, уни тушунмабди⁹», бир лафзда: «Қуръонни уч кундан камида ўқиган одам уни тушуна олмайди.¹⁰»

Сўзларида давом этиб дедилар:

فَإِنَّ لِكُلِّ عَابِدٍ شِرَّةً وَلِكُلِّ شِرَّةٍ فَتْرَةٌ فَإِمَّا إِلَى سُنَّةٍ وَإِمَّا إِلَى بِدْعَةٍ فَمَنْ كَانَتْ فَتْرَتُهُ إِلَى سُنَّةٍ فَقَدْ اهْتَدَى وَمَنْ كَانَتْ فَتْرَتُهُ إِلَى غَيْرِ ذَلِكَ فَقَدْ هَلَكَ (أحمد وابن حبان في صحيحه)

«Ҳар бир обиднинг фаол пайти бўлади, шунингдек ҳар бир фаолликнинг сусайиш даври ҳам бўлади. Сусайишлик эса ё суннатга ё эса бидъатга (мувофиқ) бўлади. Кимнинг сусайиши суннатга (мувофиқ) бўлса (яъни сусайганда суннатдан чиқиб кетмаса) ҳаққа йўлланган бўлади, кимнинг сусайиши бундан бошқага бўлса ҳалок бўлади»¹¹.

Шунинг учун ул зот соллаллоху алайҳи ва саллам Қуръонни уч кундан камида ўқиб тугатмас эдилар¹².

وكان يقول: مَنْ صَلَّى فِي لَيْلَةٍ بِمَائَتِي آيَةٍ فَإِنَّهُ يُكْتَبُ مِنَ الْقَائِمِينَ الْمُخْلِصِينَ (الدارمي والحاكم وصححه)

Айтар эдилар: **«Ким бир кечада 200 оят билан намоз ўқиса, ҳақиқий ихлос ила тоат-ибодат қилувчилардан деб ёзилади¹».**

¹ Муслим, Насойй ривоятлари.

² Абу Яъло, Ҳоким ривоятлари. Етти узун сура – Бақара, Оли Имрон, Нисо, Моид, Анъом, Аъроф, Тавба сураларидир.

³ Абу Довуд, Насойй ривоятлари.

⁴ Муслим, Абу Довуд ривоятлари.

⁵ Бухорий, Муслим ривоятлари.

⁶ Насойй, Термизий ривоятлари.

⁷ Бухорий, Аҳмад ривояти.

⁸ Доримий, Саид ибн Мансур ривоятлари.

⁹ Аҳмад ривояти.

¹⁰ Доримий, Термизий ривоятлари.

¹¹ Аҳмад, Ибн Ҳиббон ривоятлари.

¹² Ибн Саъд ривояти.

Ҳар кеча «Бани исроил» ва «Зумар» сураларини қироат қилар эдилар².

وكان يقول: مَنْ صَلَّى فِي لَيْلَةٍ بِمِائَةِ آيَةٍ لَمْ يُكْتَبْ مِنَ الْغَافِلِينَ (الدارمي والحاكم وصححه ووافقه الذهبي)

Ва айтганлар: **«Ким бир кечада 100 оят билан намоз ўқиса гофиллардан деб ўзилмайди.»³**

Гоҳо ҳар бир ракъатда 50 оят ё ундан ошиқроқ миқдорда қироат қилар эдилар⁴. Баъзида эса «Я айюҳал-муззаммил» миқдорида қироат қилар эдилар⁵.

Камдан-кам ҳолларни истисно этганда «туннинг ҳаммасини намоз билан ўтказмас эдилар⁶». Хаббоб ибн ал-Арат розияллоҳу анҳу бир кеча Росулulloҳни тун бўйи кузатдилар, (бир лафзда: тун бўйи намоз ўқиб чиққан кечаларида,) хатто тонг отди. Намозларидан салом бергач, Хаббоб: «Ё Росулulloҳ, ота-онам сизга фидо бўлсин, бу кеча шундай намоз ўқидингизки, ундай намоз ўқиганингизни ҳеч кўрмаган эдим» деди. Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам:

«أَجَلُ إِنَّهَا صَلَاةُ رَغَبٍ وَرَهَبٍ سَأَلْتُ رَبِّي عَزَّ وَجَلَّ فِيهَا ثَلَاثَ خِصَالٍ فَأَعْطَانِي اثْنَتَيْنِ وَمَنْعَنِي وَاحِدَةً سَأَلْتُ رَبِّي عَزَّ وَجَلَّ أَنْ لَا يُهْلِكَنَا بِمَا أَهْلَكَ بِهِ الْأُمَمَ قَبْلَنَا فَأَعْطَانِيهَا وَسَأَلْتُ رَبِّي عَزَّ وَجَلَّ أَنْ لَا يُظْهَرَ عَلَيْنَا عَدُوٌّ مِنْ غَيْرِنَا فَأَعْطَانِيهَا وَسَأَلْتُ رَبِّي أَنْ لَا يَلْبِسَنَا شَيْعًا فَمَنْعَنِيهَا» (النسائي وأحمد والترمذي)

«Ҳа, бу рағбат ва раҳбат (қўрқув) намозидир, мен Раббим азза ва жалладан учта хислатни сўрадим, менга иккитасини ато этди ва биттасини ман қилди: Раббимдан бизни аввалги умматларни ҳалок қилган нарса билан ҳалок қилмаслигини сўраган эдим, сўровимни берди. Раббим азза ва жалладан бизга ташқаридан бирор душманни голиб қилмаслигини сўраган эдим, сўровимни берди. Раббимдан бизларни турли-туман фирқаларга бўлиб ташиламаслигини сўраган эдим, буни ман қилди (бермади)»⁷.

Бир кеча намозларида то тонг отгунча бир оятни такрорлаб чиқдилар, у:

﴿إِنْ تُعَذِّبُهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ وَإِنْ تَغْفِرَ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾

«Агар уларни азобласанг, улар сенинг бандаларинг. Агар уларни мағфират қилсанг, албатта Сен Ўзинг Азиз ва Ҳакимдирсан⁸» ояти эди, шу билан рукуъ қилар, шу билан сажда қилар, шу билан дуо қилар эдилар. Тонг отгач, Абу Зар розияллоҳу анҳу: «Ё Росулulloҳ, тонггача шу оятни тўхтовсиз ўқидингиз, шу билан рукуъ, сажда ва дуо қилиб чиқдингиз, ваҳоланки Аллоҳ сизга Қуръоннинг ҳаммасини билдирган эди» деди. Шунда Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам:

¹ Доримий, Ҳоким ривоятлари.

² Аҳмад, Ибн Наср ривоятлари.

³ Доримий, Ҳоким ривоятлари.

⁴ Бухорий, Абу Довуд ривоятлари.

⁵ Аҳмад, Абу Довуд ривоятлари.

⁶ Муслим, Абу Довуд ривоятлари. Шу каби ҳадислардан тунларни давомий равишда ёки кўпинча намоз билан бедор ўтказиш макруҳ экани маълум бўлади. Чунки, бу суннатга зиддир. Агар туннинг ҳаммасини бедор ўтказиш афзал бўлса эди, пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам буни асло қўлдан чиқармас эдилар. Абу Ҳанифа роҳимахуллоҳ 40 йил мобайнида хуфтоннинг таҳорати билан бамдодни ўқиган эканликлари ҳақидаги ривоятлар у зот ҳақларида асоссиз гаплардандир. Аллома Ферузободий «Ар-родду алал-муътариз» китобларида айтадилар: «Бу гап имомга нисбатланиши лойиқ бўлмаган очиқ ёлғонлар жумласидандир. Зеро бу ишда деярли фазилат йўқ, бу каби улуғ имомга афзалроқ ишни қилиш муносиб бўлган бўлар эди. Ҳар бир намозга таҳоратни янгилаш афзалроқ ва комилроқ иш эканида шубҳа йўқ. Бу у кишининг 40 йил мобайнида тунларни бедор ўтказганлари ҳақидаги хабар тўғри бўлган тақдирдаги гап. Аслида эса бу маҳол бир иш ва баъзи жоҳил ва мутаассиб кимсаларнинг Абу Ҳанифа ва бошқа улуғ зотлар шаънларида тўқиган хурофот ва ёлғон гапларидандир.»

⁷ Насоий, Аҳмад, Табароний, Термизий ривоятлари.

⁸ «Моида» сураси, 118-оят.

«إِنِّي سَأَلْتُ رَبِّي عَزَّ وَجَلَّ الشَّفَاعَةَ لَأُمَتِّي فَأَعْطَانِيهَا وَهِيَ نَائِلَةٌ إِنَّ شَاءَ اللَّهُ لَمَنْ لَا يُشْرِكُ بِاللَّهِ شَيْئًا» (النسائي وابن خزيمة وصححه الحاكم)

«Мен Раббим азза ва жалладан умматим учун шафоат тиладим, уни менга берди. У Аллоҳга ширк келтирмаган кишиларга, иншоаллоҳ, етгусидир» дедилар¹.

Бир киши: «Ё Росулulloҳ, менинг бир қўшним бор, тунги намозида фақат «Қул хуваллоҳу аҳад»ни такрор-такрор ўқийверади, унга ҳеч нарсани зиёда қилмайди» деб, қўшнисининг ишини оз санагандек гапирган эди, Набий соллаллоҳу алайҳи ва саллам:

«وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنَّهَا لَتَعْدِلُ ثُلُثَ الْقُرْآنِ» (أحمد والبخاري)

«Жоним қўлида бўлган Зотга қасамки, у Қуръоннинг учдан бирига тенгдир» дедилар².

7) ВИТР НАМОЗИ

Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам биринчи рақъатда «Саббиҳисма роббикал аъла»ни, иккинчи рақъатда «Қул я айюҳал кафирун»ни, учинчи рақъатда «Қул хуваллоҳу аҳад»ни ўқир эдилар³.

Баъзан унга «Қул аъувзу бироббил-фалақ» ва «Қул аъувзу бироббин-нас»ни қўшиб қўярдилар⁴.

Бир марта учинчи рақъатда «Нисо»дан 100 оят ўқиганлар⁵.

Витрдан кейинги икки рақъатда «Иза зулзилатил арзу» ва «Қул я айюҳал кафирун»ни ўқир эдилар⁶.

8) ЖУМЪА НАМОЗИ

Баъзан биринчи рақъатда «Жумъа» сурасини, иккинчи рақъатда «Иза жаъакал-мунафиқун»ни ўқир⁷, гоҳо унинг ўрнига «Хал атака ҳадисул-ғошия»ни ўқир эдилар⁸.

Баъзан биринчи рақъатда «Саббиҳисма роббикал-аъла»ни, иккинчи рақъатда «Хал атака»ни ўқир эдилар⁹.

9) ИЙД НАМОЗЛАРИ

Баъзан биринчи рақъатда «Саббиҳисма роббикал-аъла»ни, иккинчи рақъатда «Хал атака»ни ўқир эдилар¹⁰.

Баъзан уларда «Қоф» ва «Иқтаробатис-саъату»ни ўқир эдилар.¹¹

10) ЖАНОЗА НАМОЗИ

¹ Насоий, Ибн Хузайма, Аҳмад, Ибн Наср, Ҳоким ривоятлари.

² Аҳмад, Бухорий ривоятлари.

³ Насоий, Ҳоким ривоятлари.

⁴ Термизий, Абул Аббос ал-Асом, Ҳоким ривоятлари.

⁵ Насоий, Аҳмад ривоятлари.

⁶ Аҳмад, Ибн Наср ривоятлари.

⁷ Муслим, Абу Довуд ривоятлари.

⁸ Муслим, Абу Довуд ривоятлари.

⁹ Муслим, Абу Довуд ривоятлари.

¹⁰ Муслим, Абу Довуд ривоятлари.

¹¹ Муслим, Абу Довуд ривоятлари.

Бундаги суннат «Фотиҳа» [ва бир сура] ўқишдир¹.

Ушбу намозда биринчи такбирдан сўнг биров жим бўлиб қолардилар².

ДОНА-ДОНА ҚИЛИБ, ЧИРОЙЛИ ОВОЗ БИЛАН ҚИРОАТ ҚИЛИШ

Росулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам Қуръонни Аллоҳ таоло буюрганидек, шошилмасдан, дона-дона қилиб қироат қилар эдилар. У зотнинг қироатлари ҳарфма-ҳарф тушунарли эди³. Бирор сурани тиловат қилсалар ундан узунроқ сурадан кўра ҳам узунроқ бўлиб кетар эди⁴.

وَكَانَ يَقُولُ: «يُقَالُ لِصَاحِبِ الْقُرْآنِ اقْرَأْ وَارْتَقِ وَرَتِّلْ كَمَا كُنْتَ تُرْتِّلُ فِي الدُّنْيَا فَإِنَّ مَازَالَكَ عِنْدَ آخِرِ آيَةٍ تَقْرُؤُهَا» (أبو داود والترمذي وصححه).

Айтган эдилар: **«Қуръон соҳибига: Ўқи ва юксал, дунёда тиловат қилганинг каби тиловат қил, сенинг манзилатинг ўзинг ўқиган охирги оят олдидадир, дейилгай.»**⁵

Чўзиш ҳарфлари келганида қироатларини чўзар, «Бисмилла-а-ҳи»да чўзар, «Арроҳма-а-ни»да чўзар, «Арроҳи-и-ми»да чўзар⁶, «Нази-и-д»⁷ ва шу кабиларда чўзар эдилар.

Юқорида айтилганидек, оятларнинг охирларида тўхтар эдилар.

Қуръонни гўзал овоз билан ўқишга буюриб айтганлар:

«زَيِّنُوا الْقُرْآنَ بِأَصْوَاتِكُمْ [فَإِنَّ الصَّوْتَ الْحَسَنَ يَزِيدُ الْقُرْآنَ حُسْنًا]» (البخاري).

«Қуръонни овозларингиз билан зийнатлангиз! [Чунки чиройли овоз Қуръонни яна-да гўзал қилади.]»⁸

وَيَقُولُ: «إِنَّ مِنْ أَحْسَنِ النَّاسِ صَوْتًا بِالْقُرْآنِ الَّذِي إِذَا سَمِعْتُمُوهُ يَقْرَأُ حَسْبَتْكُمْ يَخْشَى اللَّهَ» (صحيح).

Яна айтганлар: **«Қуръонни чиройли овозда ўқийдиган киши шундай кишики, қироат қилаётганини эшитсаларингиз, уни Аллоҳдан қўрқади, деб ўйлайсизлар.»**⁹

Қуръонни майин ва ғамгин овоз билан қироат қилишга буюриб айтганлар:

تَعَلَّمُوا كِتَابَ اللَّهِ تَعَالَى وَتَعَاهَدُوهُ وَاقْتَنُوهُ وَتَعَنُّوْا بِهِ فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَهُوَ أَشَدُّ ثَقَلًا مِنْ الْمَخَاضِ فِي الْعُقُلِ (الدارمي وأحمد بسند صحيح)

«Аллоҳнинг Китобини (ёдлаб, фаҳмлаб) таълим олингиз ва бот-бот ўқингиз, уни майин ва ғамгин овоз билан тиловат қилингиз. Жоним қўлида бўлган Зотга қасамки, у арқонидан бўшалиб кетган ҳомиладор туядан кўра ҳам қочувчироқдир.»¹⁰

وَيَقُولُ: «لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَمْ يَتَعَنَّ بِالْقُرْآنِ» (أبو داود وصححه الحاكم)

Яна айтганлар: **«Қуръонни майин ва ғамгин овоз билан ўқимаган киши биздан эмас.»**¹

¹ Бухорий, Абу Довуд, Насой, Ибнул Жоруд ривоятлари.

² Насой, Таҳовий ривоятлари.

³ Ибн Муборак, Абу Довуд, Аҳмад ривоятлари.

⁴ Муслим, Молик ривоятлари.

⁵ Абу Довуд, Термизий ривоятлари.

⁶ Бухорий, Абу Довуд ривоятлари.

⁷ Бухорий «Афъалул-ибад»да ривоят қилган.

⁸ Бухорий, Абу Довуд, Ҳоким, Доримий, Розий ривоятлари.

⁹ Ибн Муборак «Зухд»да, Доримий, Ибн Наср, Табароний, Абу Нуъайм.

¹⁰ Доримий, Аҳмад ривоятлари.

«مَا أَذِنَ اللَّهُ لشيءٍ مَا أَذِنَ لِنَبِيِّ [حَسَنِ الصَّوْتِ] يَتَعَنَّى بِالْقُرْآنِ [يَجْهَرُ بِهِ]» (البخاري ومسلم).

«Аллоҳ таоло ҳеч бир нарсани ширали овоз билан, овозини чиқариб Қуръонни майин тиловат қилаётган пайғамбарни тинглаганидек тингламагандир.»²

Абу Мусо Ашъарий розияллоҳу анҳуга хитобан айтдилар:

«لَوْ رَأَيْتَنِي وَأَنَا أَسْتَمِعُ لِقِرَاءَتِكَ الْبَارِحَةَ لَقَدْ أُوتِيتَ مِزْمَارًا مِنْ مِزَامِيرِ آلِ دَاوُدَ» (البخاري ومسلم).

«Ўтган кеча сизнинг қироатингизга қулоқ солиб турганимдаги ҳолатимни кўрсангиз эди! Дарҳақиқат, сизга Довуд оиласининг гўзал овозларидан бир овоз берилган.» [Абу Мусо дедилар: «Сизнинг қулоқ солганингизни билганимда, яна-да чиройлироқ қилган бўлардим.³»]

ИМОМГА ЛУҚМА БЕРИШ

Имом кироатда адашиб қолса, унга луқма бериш суннатдир.

وَ صَلَّى صَلَاةً فَقَرَأَ فِيهَا فَلَبَسَ عَلَيْهِ فَلَمَّا انْصَرَفَ قَالَ لِأَبِي: أَصَلَّيْتَ مَعَنَا؟ قَالَ: نَعَمْ قَالَ: فَمَا مَنَعَكَ [أَنْ تَفْتَحَ عَلَيَّ]؟ (أبو داود وابن حبان والطبراني)

Росулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам бир намозларида кироат қила туриб, адашиб қолдилар. Намозларини тугатганларидан кейин, Убай розияллоҳу анҳуга: **«Биз билан намоз ўқидингизми?»** дедилар. «Ҳа» деган эди, **«Унда [менга луқма беришдан] сизни нима ман қилди?!»** дедилар⁴.

НАМОЗДА ВАСВАСАНИ ДАФ ҚИЛИШ УЧУН АЛЛОҲДАН ПАНОҲ ТИЛАШ ВА ТУФЛАШ

أَنَّ عُثْمَانَ بْنَ أَبِي الْعَاصِ أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ الشَّيْطَانَ قَدْ حَالَ بَيْنِي وَبَيْنَ صَلَاتِي وَقِرَاءَتِي يَلْبِسُهَا عَلَيَّ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «ذَاكَ شَيْطَانٌ يُقَالُ لَهُ خَنْزَبٌ فَإِذَا أَحْسَسْتَهُ فَتَعَوَّذْ بِاللَّهِ مِنْهُ وَانْفِلْ عَلَى يَسَارِكَ ثَلَاثًا» قَالَ فَفَعَلْتُ ذَلِكَ فَأَذْهَبَهُ اللَّهُ عَنِّي. (مسلم وأحمد)

Усмон ибн Абил-Ос розияллоҳу анҳу: «Ё Росулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам, шайтон мен билан намоз ва кироатим ўртасига ғов бўлиб, уни чалкаштириб юборяпти», деди. Росулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам дедилар: **«Бу «Ханзаб» исмли шайтондир. Агар уни сезиб қолсангиз, Аллоҳдан паноҳ тиланг ва чап тарафингизга уч маротаба туфланг!»**. Усмон айтади: «Шундай қилган эдим, Аллоҳ мендан уни кетказди»⁵.

РУКУЪ

Росулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам кироат қилиб бўлгач бир оз сукут қилар⁶, сўнг «Такбири таҳрима»да қилганларидек қўлларини кўтариб¹, такбир айтиб², рукуъга борар эдилар³.

¹ Абу Довуд, Ҳоким ривоятлари.

² Бухорий, Муслим, Таҳовий ривоятлари.

³ Абдураззоқ «Амолий»да, Бухорий, Муслим, Ҳоким ривоятлари.

⁴ Абу Довуд, Ибн Ҳиббон, Табароний, Ибн Асокир, Зиё ривоятлари.

⁵ Муслим, Аҳмад ривоятлари.

⁶ Абу Довуд, Ҳоким ривоятлари.

Намозини нуқсонли қилган кишини ҳам шунга буюриб, айтган эдилар:

إِنَّهَا لَمْ تَتِمَّ صَلَاةُ أَحَدِكُمْ حَتَّى يُسْبِغَ الوُضُوءَ كَمَا أَمَرَهُ اللَّهُ ... ثُمَّ يُكَبِّرُ اللَّهَ وَيَحْمَدُهُ وَيُجِدِّدُهُ وَيَقْرَأُ مَا تَبَيَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ مِمَّا عَلَّمَهُ اللَّهُ وَأَذِنَ لَهُ فِيهِ ثُمَّ يُكَبِّرُ وَيَرْكَعُ ...» (Абу Дауд и тасанни и صحيحه الحاكم).

«Ҳеч бир кишининг намози то у таҳоратини Аллоҳ буюрганидек мукаммал қилмагунича... сўнг такбир ва ҳамду-сано айтмагунича ва Аллоҳ унга билдирган Қуръондан ўзига муяссар бўлганича миқдорда қироат қилмагунича, сўнг такбир айтиб, рукуъ қилмагунича... мукаммал бўлмайди.»⁴

РУКУЪНИНГ КАЙФИЯТИ

Росулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам рукуъда кафтларини тиззаларига қўяр⁵ ва бошқаларни ҳам шунга буюрар эдилар⁶.

Қўлларини тиззаларига [худди чангаллагандек] жойлаштирар эдилар.⁷

Бармоқлари орасини очар эдилар⁸. Намозини нуқсонли қилган кишини ҳам шунга буюриб, айтган эдилар:

«إِذَا رَكَعْتَ فَضَعْ رَأْسَكَ عَلَى رُكْبَتَيْكَ ثُمَّ فَرِّجْ بَيْنَ أَصَابِعِكَ ثُمَّ امْكُثْ حَتَّى يَأْخُذَ كُلُّ عَظْمٍ مَأْخِذَهُ» (ابن خزيمة وابن حبان في صحيحيهما).

«Рукуъ қилсанг, кафтларингни тиззаларингга қўй, сўнг бармоқларинг орасини оч, сўнг ҳар бир аъзо ўз ўрнига келгунича шу ҳолда тур.»⁹

Тирсакларини икки ёнларидан узоқлаштириб турар эдилар¹⁰.

Рукуъ қилсалар, орқаларини бир текис ва баробар қилар эдилар. Ҳатто, орқаларига сув қуйилса эди, оқиб кетмасдан турган бўларди.¹¹

Бошларини қуйи солмас ва кўтариб ҳам юбормас¹², балки ўртача ҳолда тутар эдилар¹³.

РУКУЪДА ХОТИРЖАМЛИКНИНГ ВОЖИБЛИГИ

Росулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам рукуъда хотиржам турардилар, юқорида айтилганидек, намозини нуқсонли қилган кишини ҳам шунга буюрганлар.

¹ Бухорий, Муслим ривоятлари. Ушбу қўл кўтаришлари у зот соллаллоҳу алайҳи васаллам тарафларидан мутавотирдир. Рукуъдан турган пайтдагиси ҳам шундай. Бу уч имомнинг ва бошқа кўплаб фақиҳ ва муҳаддис уламоларнинг мазҳабларидир. Айрим ҳанафий уламолар, жумладан, Исом ибн Юсуф, Абу Исмаил ал-Балхий (Имом Абу Юсуф роҳимаҳуллоҳнинг шогирдлари) ҳам шуни ихтиёр этганлар.

² Бухорий, Муслим ривоятлари.

³ Бухорий, Муслим ривоятлари.

⁴ Абу Довуд, Насой, Ҳоким ривоятлари.

⁵ Бухорий, Абу Довуд ривоятлари.

⁶ Бухорий, Муслим ривоятлари.

⁷ Бухорий, Абу Довуд ривоятлари.

⁸ Ҳоким ривояти, саҳиҳ.

⁹ Ибн Хузайма, Ибн Ҳиббон ривоятлари.

¹⁰ Термизий, Ибн Хузайма ривоятлари.

¹¹ Табароний, Ибн Можа ривоятлари.

¹² Абу Довуд, Бухорий ривоятлари.

¹³ Муслим, Абу Авуна ривоятлари.

وَكَانَ يَقُولُ: «أَتَمُّوا الرُّكُوعَ وَالسُّجُودَ فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنِّي لَأَرَاكُمْ مِنْ بَعْدِ ظَهْرِي إِذَا مَا رَكَعْتُمْ وَإِذَا مَا سَجَدْتُمْ» (البخاري ومسلم).

Ва айтар эдилар: *«Рукуъ ва сужудни мукаммал қилингиз. Жоним Қўлида бўлган Зотга қасамки, мен сизларни рукуъ қилган пайтингизда ҳам, сажда қилган пайтингизда ҳам ортимдан аниқ кўриб тураман.»*¹

Бир кишини намозда рукуъни мукаммал қилмаётганини ва қуш чўқигани каби сажда қилаётганини кўриб, дедилар:

«لَوْ مَاتَ هَذَا عَلَى حَالِهِ هَذِهِ مَاتَ عَلَى غَيْرِ مِلَّةٍ مُحَمَّدٌ [يُنْقَرُ صَلَاتُهُ كَمَا يُنْقَرُ الْغُرَابُ الدَّم] مَثَلُ الَّذِي لَا يُتِمُّ رُكُوعَهُ وَيُنْقَرُ فِي سُجُودِهِ مَثَلُ الْجَائِعِ الَّذِي يَأْكُلُ الثَّمَرَةَ وَالْتَمَرَتَيْنِ لَا يُغْنِيَانِ عَنْهُ شَيْئًا» (أبو يعلى في مسنده والبيهقي والطبراني وصححه ابن خزيمة).

*«Бу одам шу ҳолида ўлиб кетса, Муҳаммаднинг динидан бошқа динда ўлади, [намозида қарга қон чўқиганидек чўқияпти,] рукусини тўла қилмайдиган ва саждасини қуш чўқиганидай қиладиган кишининг мисоли бир-икки дона хурмо еган, бироқ бу унинг очлигини кетказмаган қорни оч кишига ўхшайди.»*²

وَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: نَهَانِي خَلِيلِي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ أَتَقَرَّ فِي صَلَاتِي نَقَرَ الدِّيكِ وَأَنْ أَلْتَفِتَ الْتِفَاتَ الثَّغْلَبِ وَأَنْ أَقْعِيَ كِقَاعَاءِ الْقَرْدِ (حديث حسن).

Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳу айтадилар: *«Мени халилим (Росулуллоҳ) соллаллоҳу алайҳи ва саллам намозимда хўрознинг чўқишидек чўқишдан, тулкининг қарашидек қарашдан ва маймуннинг (бир ривоятда: итнинг) чўккаллаб ўтиришидек чўккаллаб ўтиришдан қайтардилар.»*³

وَكَانَ يَقُولُ: «أَسْوَأُ النَّاسِ سَرَقَةً الَّذِي يَسْرِقُ مِنْ صَلَاتِهِ.» قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَكَيْفَ يَسْرِقُ مِنْ صَلَاتِهِ؟ قَالَ: «لَا يُتِمُّ رُكُوعَهَا وَسُجُودَهَا» (ابن أبي شيبة والطبراني وصححه الحاكم)

Росулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: *«Энг ёмон ўғри намозидан ўғирлайдиган кишидир»* дедилар. У зотдан: *«Қандай қилиб намозидан ўғирлайди»*, деб сўрашганда: *«Рукуъ ва саждасини тўла қилмайди»* деб жавоб бердилар.⁴

Намоз ўқир эканлар, кўзларининг қири билан рукуъ ва саждада белини тўғриламаётган бир кишига назар ташладилар. Намозларидан бурилгач:

«يَا مَعْشَرَ الْمُسْلِمِينَ إِنَّهُ لَا صَلَاةَ لِمَنْ لَا يُقِيمُ صَلَاتَهُ فِي الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ» (ابن أبي شيبة وابن ماجه وأحمد بسند صحيح)

«Эй мусулмонлар жамоати, рукуъ ва саждада(н кейин) белини тўғриламайдиган одамнинг намози намоз эмас» дедилар.⁵

РУКУЪДАГИ ЗИКРЛАР

¹ Бухорий, Муслим ривоятлари.

² Абу Яъло, Ожирий, Байхақий, Зиё, Ибн Асокир, Ибн Хузайма, Табароний ривоятлари.

³ Таёлисий, Аҳмад, Ибн Абу Шайба ривоятлари.

⁴ Ибн Абу Шайба, Табароний, Ҳоким ривоятлари.

⁵ Ибн Абу Шайба, Аҳмад, Ибн Можа ривоятлари.

Ушбу рукнда турли-туман зикр ва дуоларни қилар, гоҳ унисини, гоҳ бунисини ўқир эдилар:

سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ (ثَلَاثَ مَرَّاتٍ)

«Субҳана роббиял ази-и-м» **«Улуғ Роббимни (айбу нуқсонлардан) поклайман!»** деб уч марта айтар¹, баъзида бундан кўпроқ ҳам такрорлар эдилар.

Бир бор тунги намозларида ушбу тасбеҳни жуда кўп такрорладилар, ҳатто рукуълари қиёмларига яқин бўлди. Қиёмда учта узун сурани - «Бақара», «Оли Имрон», «Нисо»ни ўқиган, ораларида дуо ва истиғфорлар ҳам ўтган эди. Бу ҳақда тунги намозлари бобида айтиб ўтилди.

سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ وَبِحَمْدِهِ (ثَلَاثًا)

«Ҳамд айтишлик билан Улуғ Роббимни (айбу нуқсонлардан) поклайман» деб уч марта айтар эдилар.²

سُبُّوحٌ قُدُّوسٌ رَبُّ الْمَلَائِكَةِ وَالرُّوحِ

«(Аллоҳ) ҳар қандай айбу нуқсондан Пок ва муқаддас Зотдир. Малоикалар ҳамда Рух-Жаброилнинг Парвардигоридир.»³

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا وَبِحَمْدِكَ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي

«Эй Аллоҳ! Сен (барча айбу нуқсондан) покдирсан. Эй Парвардигоримиз! Сенинг ҳамдинг билан тасбеҳ айтаман. Эй Аллоҳ! Мени мағфират этгин.» Қуръонда буюрилганларига мувофиқ, ушбу зикрни рукуъ ва саждаларида кўп айтар эдилар⁴.

اللَّهُمَّ لَكَ رَكَعْتُ، وَبِكَ آمَنْتُ، وَلَكَ أَسْلَمْتُ، خَشَعَ لَكَ سَمْعِي، وَبَصَرِي، وَمُخِّي، وَعَظْمِي، وَعَصَبِي، وَمَا اسْتَقَلْتُ بِهِ قَدَمِي

«Эй Аллоҳим, Сенга рукуъ қилдим, Сенга иймон келтирдим, Сенга бўйсундим. Қулогим, кўзим, миям, суягим, асабларим ҳамда оёғим устидаги (бутун жисмим) Сенга ҳуш қилди.»⁵

اللَّهُمَّ لَكَ رَكَعْتُ، وَبِكَ آمَنْتُ، وَلَكَ أَسْلَمْتُ، وَعَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ، أَنْتَ رَبِّي، خَشَعَ سَمْعِي، وَبَصَرِي، وَدَمِي، وَلَحْمِي، وَعَظْمِي، وَعَصَبِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

«Эй Аллоҳим, Сенга рукуъ қилдим, Сенга иймон келтирдим, Сенга бўйсундим ва Сенга таваккул қилдим. Сен менинг Роббимсан. Қулогим, кўзим, қоним, гўштим, суягим, асабларим бутун оламнинг Робби бўлган Аллоҳга ҳуш қилди.»⁶

سُبْحَانَ ذِي الْجَبَرُوتِ، وَالْمَلَكُوتِ، وَالْكِبْرِيَاءِ، وَالْعَظَمَةِ

«Куч-қудрат, салтанат, киборлик ва улуглик соҳиби (барча айбу нуқсондан) покдир.» Буни тунги намозларида айтганлар.⁷

¹ Аҳмад, Абу Довуд, Ибн Можа, Доракутний, Таҳовий, Баззор.

² Аҳмад, Абу Довуд, Доракутний, Табароний, Байҳақий.

³ Муслим ва Абу Авона ривоятлари.

⁴ Бухорий ва Муслим ривояти. Яъни, бу билан «Наср» сурасидаги: «Парвардигорингизга ҳамд айтиш билан (У зотни ҳар қандай “шерик”лардан) покланг ва Ундан мағфират сўранг!» оятига амал қилар эдилар.

⁵ Муслим, Абу Авона, Таҳовий, Доракутний ривоятлари.

⁶ Насоий ривояти.

⁷ Абу Довуд, Насоий ва Аҳмад ривоятлари.

РУКУЪНИ УЗОҚ ҚИЛИШ

Росулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам рукуъларини, рукуъдан кад ростлаб туришларини, саждаларини ва икки сажда ўртасидаги ўтиришларини қарийб бир-бирига тенг қилар эдилар.¹

РУКУЪДА ҚУРЪОН ЎҚИШДАН ҚАЙТАРГАНЛИКЛАРИ

Рукуъ ва саждада Қуръон ўқишдан қайтарар эдилар.²

وَكَانَ يَقُولُ: «أَلَا وَإِنِّي نَهَيْتُ أَنْ أَقْرَأَ الْقُرْآنَ رَاكِعًا أَوْ سَاجِدًا فَأَمَّا الرُّكُوعُ فَعَظُمُوا فِيهِ الرَّبُّ عَزَّ وَجَلَّ وَأَمَّا السُّجُودُ فَاَجْتَنَّهُدُوا فِي الدُّعَاءِ فَقَمِنْ أَنْ يُسْتَجَابَ لَكُمْ» (مسلم وأبو عوانة).

Ва айтган эдилар: *«Огоҳ бўлингиз, мен рукуъ ва сажда қилган ҳолда Қуръон ўқишдан қайтарилдим. Рукуъда Парвардигор азза ва жаллани улуғлангиз, саждада эса дуога жидди-жаҳд қилингиз, ижобат қилинишга лойиқ бўлурсиз.»*³

РУКУЪДАН ТУРИШЛАРИ ВА УНДА АЙТГАН ЗИКРЛАРИ

Сўнг: *«Самиъаллоҳу лиман ҳамидаҳ»* (Аллоҳ Ўзига ҳамд айтувчини ижобат қилди) деб, рукуъдан кўтарилар эдилар.⁴

Намозини нуқсонли қилган кишини ҳам шунга буюриб, айтганлар:

«لَا تَتِمُّ صَلَاةٌ لِأَحَدٍ مِنَ النَّاسِ حَتَّى ... يَرْكَعَ ... ثُمَّ يَقُولَ: سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ حَتَّى يَسْتَوِيَ قَائِمًا» (أبو داود والحاكم وصححه).

*«Ҳеч бир кишининг намози то у ... рукуъ қилмагунича... сўнг «Самиъаллоҳу лиман ҳамидаҳ» деб қаддини ростламагунича ... мукамал бўлмайди.»*⁵

Сўнг қад ростлаган ҳолларида: رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ *«Роббана [ва] лакал ҳамд»* (Эй Парвардигоримиз, Сенга ҳамду-сано бўлсин) дер эдилар.⁶

Ҳар бир намоз ўқувчини, - хоҳ иқтидо қилиб, хоҳ бошқа ҳолда ўқиётган бўлсин, - шунга буюрганлар:

«صَلُّوا كَمَا رَأَيْتُمُونِي أُصَلِّي»

*«Менинг намоз ўқиганимни кўргангиздек намоз ўқинглар.»*⁷

وَكَانَ يَقُولُ: «إِنَّمَا جُعِلَ الْإِمَامُ لِيُؤْتَمَّ بِهِ ... وَإِذَا قَالَ: سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ فَقُولُوا: (اللَّهُمَّ) رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ» يَسْمَعُ اللَّهُ لَكُمْ فَإِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى قَالَ عَلَى لِسَانِ نَبِيِّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ» (مسلم وأبو عوانة وأحمد وأبو داود)

¹ Бухорий ва Муслим ривоятлари.

² Муслим ва Абу Авона ривоятлари.

³ Муслим ва Абу Авона ривоятлари.

⁴ Бухорий, Муслим ривоятлари.

⁵ Абу Довуд, Ҳоким ривоятлари.

⁶ Бухорий, Аҳмад ривоятлари.

⁷ Бухорий ва Аҳмад ривояти.

Ва айтган эдилар: *«Имом унга эргашилиш учунгина имом қилингандир... Агар у: «Самиъаллоҳу лиман ҳамидаҳ» деса, «[Аллоҳумма] роббана ва лакал ҳамд» денглар, Аллоҳ сизларни эшитади. Зеро, Аллоҳ таборака ва таоло пайгамбарининг тили билан: «Самиъаллоҳу лиман ҳамидаҳ» (Аллоҳ Ўзига ҳамд айтувчидан ижобат қилди) деди.»*¹

Ушбу буйруқлари сабабини бошқа бир ҳадисда шундай изоҳлаганлар:

«فَإِنَّهُ مَنْ وَافَقَ قَوْلُهُ قَوْلَ الْمَلَائِكَةِ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ» (البخاري ومسلم وصححه الترمذي)

*«Зеро, кимнинг айтиши малоикаларнинг айтишларига тўғри келиб қолса, унинг ўтган гуноҳлари кечирилади.»*²

Рукуъдан турган пайтларида қўлларини кўтарар ва тик турган ҳолларида: «Роббана ва лакал ҳамд»³ дер, гоҳида: «Роббана лакал ҳамд»⁴, гоҳида эса булар олдида «Аллоҳумма»ни кўшиб⁵ айтар эдилар.

وكان يأمر بذلك فيقول: «إِذَا قَالَ الْإِمَامُ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ فَقُولُوا اللَّهُمَّ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ فَإِنَّهُ مَنْ وَافَقَ قَوْلُهُ قَوْلَ الْمَلَائِكَةِ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ» (البخاري ومسلم)

Шундай қилишга буюриб: *«Агар имом: «Самиъаллоҳу лиман ҳамидаҳ» деса, «Аллоҳумма роббана лакал ҳамд» денглар. Зеро, кимнинг сўзи малоикаларнинг сўзларига тўғри келиб қолса, унинг ўтган гуноҳлари кечирилади»,* деганлар.⁶

Баъзан юқоридагиларга шундай деб кўшиб кўяр эдилар:

«مَلَأَ السَّمَوَاتِ وَمَلَأَ الْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا، وَمِلْءَ مَا شِئْتَ مِنْ شَيْءٍ بَعْدُ، أَهْلَ الثَّنَاءِ وَالْمَجْدِ، أَحَقُّ مَا قَالَ الْعَبْدُ، وَكُلُّنَا لَكَ عَبْدٌ، اللَّهُمَّ لَا مَانِعَ لِمَا أَعْطَيْتَ، وَلَا مُعْطِيَ لِمَا مَنَعْتَ، وَلَا يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ»

*«Осмонлару ер ва улар ўртасидаги нарсалар миқдорича, яна Ўзинг хоҳлаган нарса миқдорича (ҳамд бўлсин). Мақтов ва улуглик аҳли-эгаси(сан). Қул айтишига энг лойиқ сўз: Барчамиз Сенга қулмиз. Эй Аллоҳ! Сен берган нарсани тўсувчи, Сен тўсган нарсани берувчи йўқдир! Улуглик-бойлик эгасига бойлиги-улуглиги Сенинг олдинда фойда бермас.»*⁷

Баъзан тунги намозларида: *«لِرَبِّي الْحَمْدُ لِرَبِّي الْحَمْدُ»* *«Лироббиял-ҳамд, лироббиял-ҳамд»* (Парвардигоримга ҳамду сано бўлсин, Парвардигоримга ҳамду сано бўлсин) деб такрор-такрор айтар, ҳатто (рукуъдан кейинги бу) қиёмлари рукуъларига тенг бўлар, рукуълари эса унда «Бақара» сурасини кироат қилган аввалги қиёмларига яқин бўлган эди.⁸

Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам рукуъдан бошларини кўтариб, «Самиъаллоҳу лиман ҳамидаҳ» деганларида ортларида намоз ўқиётган бир киши:

«رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ حَمْدًا كَثِيرًا طَيِّبًا مُبَارَكًا فِيهِ»

«Эй Парвардигоримиз! Сенга кўп, пок-риёсиз, муборак-хайрлиги мўл ҳамд(лар) бўлсин» деди. Намозларидан бурилгач: *«Ҳозирги сўзларни ким айтди?»* деб сўрадилар. Ҳалиги одам: «Мен, ё Росулаллоҳ» деди. Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: *«Ўттиздан*

¹ Муслим, Абу Авона, Аҳмад, Абу Довуд ривоятлари.

² Бухорий, Муслим, Термизий ривоятлари.

³ Бухорий, Муслим ривоятлари.

⁴ Бухорий, Муслим ривоятлари.

⁵ Бухорий, Аҳмад ривоятлари.

⁶ Бухорий, Муслим, Термизий ривоятлари.

⁷ Муслим ривояти.

⁸ Абу Довуд, Насой ривоятлари.

ошиқ фариштани ушбу сўзларни биринчи бўлиб ёзиш учун ошиққанларини кўрдим» дедилар.¹

РУКУЪДАН СЎНГ ХОТИРЖАМ ТУРИШЛАРИ

Росулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам ушбу туришларини қарийб рукуъларига яқин қилардилар, баъзан анча турардилар, узок туриб қолганларидан айримлар «(саждага бориш) эсларидан чиқиб қолди» деб ўйлаб қоларди.²

Унда хотиржам туришга буюрар, намозини нуқсонли қилган кишига айтган эдилар:

«ثُمَّ ارْفَعْ رَأْسَكَ حَتَّى تَعْتَدِلَ قَائِمًا [فَيَأْخُذَ كُلُّ عَظْمٍ مَأْخِذَهُ] (وفي رواية: وَإِذَا رَفَعْتَ فَاقْمِ صُلْبَكَ وَارْفَعْ رَأْسَكَ حَتَّى تَرْجِعَ الْعِظَامُ إِلَى مَفَاصِلِهَا) (رواه البخاري ومسلم)

«...Сўнг бошингни кўтар, қаддинг тик бўлсин, [ҳар бир суяк ўз ўрнига келсин.] (Бир ривоятда: кўтарилганингда белингни тик қил ва бошингни кўтар, ҳатто суяклар ўз бўғимларига қайтсин.)»³

وكان يقول: «لا يَنْظُرُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَى صَلَاةٍ عَبْدٍ لَا يُقِيمُ فِيهَا صُلْبُهُ بَيْنَ رُكُوعِهَا وَسُجُودِهَا» (أحمد والطبراني في الكبير بسند صحيح)

Айтар эдилар: *«Аллоҳ азза ва жалла рукуъси(дан кейин) ва саждалари ўртасида белини тик қилмайдиган банданинг намозига қараб ҳам қўймайди.»⁴*

САЖДА

Шундан сўнг Росулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам такбир айтиб, саждага йиқилар эдилар⁵. Намозини нуқсонли қилган кишига шундай буюрган эдилар:

«لَا تَتِمُّ صَلَاةُ لَاحِدٍ مِنَ النَّاسِ حَتَّى ... يَقُولَ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ حَتَّى يَسْتَوِيَ قَائِمًا ثُمَّ يَقُولَ اللَّهُ أَكْبَرُ ثُمَّ يَسْجُدَ حَتَّى تَطْمَئِنَّ مَفَاصِلُهُ» (أبو داود والحاكم وصححه ووافقه الذهبي)

«Ҳеч бир кишининг намози то у ... «Самиъаллоҳу лиман ҳамидаҳ» деб қаддини ростламагунича, сўнг такбир айтмагунича, сўнг саждага бормагунича ва (саждада) бўғимлар хотиржам бўлмагунича... мукамал бўлмайди.»⁶

Сажда қилмоқчи бўлсалар такбир айтар [ва қўлларини икки ёнларидан узоклатар,] сўнг сажда қилар эдилар⁷.

Баъзан сажда қилишдан аввал қўлларини кўтарар эдилар.⁸

Қўлларини тиззаларидан олдин ерга қўяр эдилар.⁹

Ва шундай қилишга буюриб, айтганлар:

¹ Бухорий ривояти.

² Бухорий, Муслим, Аҳмад ривоятлари.

³ Бухорий, Муслим, Доримий, Ҳоким, Шофеъий, Аҳмад ривоятлари.

⁴ Аҳмад, Табароний ривоятлари.

⁵ Бухорий, Муслим ривоятлари.

⁶ Абу Довуд, Ҳоким ривоятлари.

⁷ Абу Яъло, Ибн Хузайма ривоятлари.

⁸ Насоий, Дорақутний ривоятлари.

⁹ Ибн Хузайма, Дорақутний, Ҳоким ривоятлари.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِذَا سَجَدَ أَحَدُكُمْ فَلَا يَبْرُكْ كَمَا يَبْرُكُ الْبَعِيرُ وَلْيَضَعْ يَدَيْهِ قَبْلَ رُكْبَتَيْهِ» (أبو داود)

«Агар бировингиз сажда қилса туя чўкканидек чўкмасин, қўлларини тиззаларидан аввал қўйсин.»¹

وكان يقول: «إِنَّ الْيَدَيْنِ تَسْجُدَانِ كَمَا يَسْجُدُ الْوَجْهُ فَإِذَا وَضَعَ أَحَدُكُمْ وَجْهَهُ فَلْيَضَعْ يَدَيْهِ وَإِذَا رَفَعَ فَلْيَرْفَعْهُمَا» (ابن خزيمة وأحمد والسراج والحاكم)

Ва айтганлар: **«Қўллар ҳам худди юз сажда қилганидек сажда қилади. Бировингиз юзини (ерга) қўйса қўлларини ҳам қўйсин, (юзини ердан) қўтарса уларни ҳам қўтарсин.»²**

Кафтларига суянар [ва уларни очар,]³ бармоқларини йиғар⁴ ва уларни қибла тарафга қаратар эдилар⁵.

Кафтларини елкалари баробарига⁶, баъзан кулоқлари баробарига қўяр эдилар⁷.

Бурун ва пешоналарини ерга теккизар эдилар⁸.

وكان يقول: «لا صلاة لمن لا يصبب أنفه من الأرض ما يصبب الجبين» (الدارقطني والطبراني)

Ва айтар эдилар: **«Пешонасини ерга теккизиб, бурнини теккизмаган одамнинг намози намоз эмас.»⁹**

Тиззаларини ва оёқ учларини ерга теккизар эдилар¹⁰, оёқ учларини қиблага қаратар эдилар¹¹, товонларини бир текис қилар¹² ва оёқларини тик тутар эдилар¹³.

Ушбу етти аъзо устига – икки кафт, икки тизза, икки оёқ учлари, пешона билан бурунга сажда қилар эдилар.

Қуйидаги ҳадисларида сўнгги икки аъзони саждада бир аъзо сифатида эътибор қилганлар:

قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أُمِرْتُ أَنْ أَسْجُدَ (وَفِي رِوَايَةٍ: أُمِرْنَا أَنْ نَسْجُدَ) عَلَى سَبْعَةِ أَعْظُمٍ عَلَى الْجَبْهَةِ – وَأَشَارَ بِيَدِهِ عَلَى أَنْفِهِ – وَالْيَدَيْنِ وَالرُّكْبَتَيْنِ وَأَطْرَافِ الْقَدَمَيْنِ وَلَا تَكْفَتِ الثِّيَابَ وَالشَّعَرَ» (البخاري ومسلم)

«Етти суяк (аъзо) устига: пешонага, – ва бурунларига ҳам ишора қилдилар – икки кафтга, икки тиззага, икки оёқнинг учларига сажда қилишга ҳамда кийим ва сочларни йигиштирмасликка буюрилдим (бир лафзда: буюрилдик).»¹⁴

¹ Абу Довуд, Таммом «Фавоид»да, Насойй ривоятлари.

² Ибн Хузайма, Аҳмад, Сирож, Ҳоким ривоятлари.

³ Абу Довуд, Ҳоким ривоятлари.

⁴ Ибн Хузайма, Байҳақий, Ҳоким ривоятлари.

⁵ Байҳақий ривояти.

⁶ Абу Довуд, Термизий ривоятлари.

⁷ Абу Довуд, Насойй ривоятлари.

⁸ Абу Довуд, Термизий ривоятлари.

⁹ Дорақутний, Табароний, Абу Нуъайм ривоятлари.

¹⁰ Байҳақий ривояти.

¹¹ Бухорий, Абу Довуд ривоятлари.

¹² Таҳовий, Ибн Хузайма ривоятлари.

¹³ Байҳақий ривояти.

¹⁴ Бухорий, Муслим ривоятлари.

وَكَانَ يَقُولُ: «إِذَا سَجَدَ الْعَبْدُ سَجَدَ مَعَهُ سَبْعَةُ آرَابٍ وَجْهُهُ وَكَفَاهُ وَرُكْبَتَاهُ وَقَدَمَاهُ» (مسلم وأبو عوانة وابن حبان)

Айтар эдилар: **«Банда сажда қилса, у билан бирга етти аъзо сажда қилади: юзи, икки кафти, икки тиззаси ва икки қадами.»**¹

Сочи орқасига турмакланган ҳолда намоз ўқиган киши ҳақида айтдилар:

«إِنَّمَا مَثَلُ هَذَا مَثَلُ الَّذِي يُصَلِّي وَهُوَ مَكْتُوفٌ» (مسلم وأبو عوانة)

«Дарҳақиқат, бу одам бамисоли қўллари боғлиқ ҳолда намоз ўқиётган одам кабидир.»²

وقال أيضا: «ذَلِكَ كِفْلُ الشَّيْطَانِ يَعْنِي مَقْعَدَ الشَّيْطَانِ يَعْنِي مَعْرَزَ ضَفْرِهِ» (أبو داود والترمذي وحسنه)

Яна айтдилар: **«Бу – яъни унинг соч турмаги – шайтоннинг ўтирадиган жойидир.»**³

Билакларини ерга тўшамас⁴, балки уларни ердан кўтариб турар ва биқинларидан узоқлатар, ҳатто қўлтиқларининг оқлиги орқаларидан кўринар эди,⁵ ва ҳатто бирор кўзичок қўллари остидан ўтмоқчи бўлса ўта олар эди.⁶

Бунга қаттиқ эътибор бериб қилганларидан ҳатто саҳобалардан баъзилари: «Биз Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам сажда қилганларида қўллари биқинларидан узоқ қилишларидан (қийналишларини кўриб) у зотга раҳмимиз келар эди» деган эдилар.⁷

Шундай қилишга буюриб, айтган эдилар:

«إِذَا سَجَدْتَ فَضَعْ كَفْيَكَ وَارْفَعْ مِرْفَقَيْكَ» (مسلم وأبو عوانة)

«Сажда қилсанг кафтларингни (ерга) қўй ва тирсакларингни кўтар.»⁸

ويقول: «اعْتَدِلُوا فِي السُّجُودِ وَلَا يَبْسُطُ أَحَدُكُمْ ذِرَاعِيَهُ انْبِسَاطَ الْكَلْبِ» (البخاري ومسلم)

«Саждада мўътадил бўлинглар, бирортангиз билакларини итнинг ёзишидек ёзмасин.»⁹

وفي لفظ آخر وحديث آخر: «وَلَا يَفْتَرِشُ أَحَدُكُمْ ذِرَاعِيَهُ افْتِرَاشَ الْكَلْبِ» (أحمد والترمذي وصححه)

Бошқа бир ҳадисда ва бошқа лафзда: **«Бирортангиз билакларини итнинг тўшашидек тўшаб олмасин.»**¹⁰

وَكَانَ يَقُولُ: «لَا تَبْسُطُ ذِرَاعِيَكَ [بَسَطَ السَّبْعِ] وَادَّعِمَ عَلَى رَاحَتِيكَ وَتَجَافَ عَنْ ضَبْعِيكَ فَإِنَّكَ إِذَا فَعَلْتَ ذَلِكَ سَجَدَ كُلُّ عَضْوٍ مِنْكَ مَعَكَ» (ابن خزيمة والمقدسي والحاكم وصححه)

¹ Муслим, Абу Авона, Ибн Хиббон ривоятлари.

² Муслим, Абу Авона, Ибн Хиббон ривоятлари.

³ Абу Довуд, Термизий, Ибн Хузайма

⁴ Бухорий, Абу Довуд ривоятлари.

⁵ Бухорий, Муслим ривоятлари.

⁶ Муслим, Абу Авона, Ибн Хиббон ривоятлари.

⁷ Абу Довуд, Ибн Можа ривоятлари.

⁸ Муслим, Абу Авона ривоятлари.

⁹ Бухорий, Муслим, Абу Довуд, Аҳмад ривоятлари.

¹⁰ Аҳмад, Термизий ривоятлари.

«Билакларингни [йиртқич ҳайвонлар каби] тўшама, кафтларингга суян ва билакларингдан узоқлаш. Агар шундай қилсанг, ҳар бир аъзоинг сен билан бирга сажда қилади.»¹

САЖДАДА ХОТИРЖАМ ТУРИШ ВОЖИБЛИГИ

Росулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам рукуъ ва саждани мукаммал қилишга буюрганлар ва бундай қилмайдиган кишининг мисолини битта-иккита хурмо еган, бироқ бу унинг очлигини кетказмаган одамга ўхшатганлар, бундай киши ҳақида: «энг ёмон ўғри» деб таъриф берганлар.

Юқорида ўтганидек, рукуъ ва саждаларида белини ростламайдиган одамнинг намози дуруст бўлмаслигини айтганлар ва намозини нуқсонли қилган кишига саждада хотиржам туриш лозимлигини уқтирганлар.

САЖДАДАГИ ЗИКРЛАР

Росулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг ушбу рукнда ўқиган дуо ва зикрлари ҳар турли бўлиб, гоҳ унисини, гоҳ бунисини ўқир эдилар:

سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى (ثَلَاثَ مَرَّاتٍ)

1- «Субҳана роббиял аъла» *«Энг олий Зот бўлмиш Парвардигорим (барча айбу нуқсондан) покдир»* деб уч марта айтар², баъзида бундан кўпроқ ҳам (тоқ ҳолда) такрорлар эдилар.³

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا وَبِحَمْدِكَ، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي

2- «Эй Аллоҳ! Сен (барча айбу нуқсондан) покдирсан. Эй Парвардигоримиз! Сенинг ҳамдинг билан тасбеҳ айтаман. Эй Аллоҳ! Мени мағфират этгин.» Қуръонда буюрилганларига мувофиқ, ушбу зикрни рукуъ ва саждаларида кўп айтар эдилар⁴.

سُبُّوحٌ، قُدُّوسٌ، رَبُّ الْمَلَائِكَةِ وَالرُّوحِ

3- «(Аллоҳ ҳар қандай айбу нуқсондан) Пок ва муқаддас Зотдир. Малоикалар ва Рух (Жаброил)нинг Парвардигоридир.»⁵

اللَّهُمَّ لَكَ سَجَدْتُ، وَبِكَ آمَنْتُ، وَلَكَ أَسْلَمْتُ، سَجَدَ وَجْهِي لِلَّذِي خَلَقَهُ وَصَوَّرَهُ وَشَقَّ سَمْعَهُ وَبَصَرَهُ، تَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ

4- «Эй Аллоҳ! Сенга сажда этдим, иймон келтирдим, бўйсиндим. Юзим уни яратган, суврат ато этган ва кўз-қулогини очган-ёрган Зотга сажда этди. Энг яхши яратувчи Аллоҳ баракотли-буюкдир.»⁶

اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذَنْبِي كُلَّهُ، دَفَعَهُ وَجَلَّهُ، وَأَوَّلُهُ وَآخِرُهُ، وَعَاقِبَتُهُ وَسِرَّهُ

¹ Ибн Хузайма, Макдисий, Ҳоким ривоятлари.

² Аҳмад, Абу Довуд, Ибн Можа, Доракутний, Таҳовий, Баззор, Табароний ривоятлари.

³ Рукуъ бобига қаранг.

⁴ Бухорий ва Муслим ривояти. Яъни, бу билан «Наср» сурасидаги: «Парвардигорингизга ҳамд айтиш билан (У зотни ҳар қандай “шерик”лардан) покланг ва Ундан мағфират сўранг!» оятига амал қилар эдилар.

⁵ Муслим ва Абу Авона ривоятлари.

⁶ Муслим ривояти.

5- «Эй Аллоҳ! Менинг барча гуноҳларимни, каттаю кичик, аввалу охир ва сиру ошкорини мағфират этгин.»¹

Қуйидаги зикру тасбеҳларни асосан тунги намозларида айтар эдилар:

سُبْحَانَ ذِي الْجَبَرُوتِ، وَالْمَلَكُوتِ، وَالْكِبَرِيَاءِ، وَالْعَظَمَةِ

6- «Куч-қудрат, салтанат, киборлик ва улуглик соҳиби (Аллоҳ барча айбу нуқсондан покдир!»²

اللَّهُمَّ اجْعَلْ فِي قَلْبِي نُورًا، وَفِي لِسَانِي نُورًا، وَفِي سَمْعِي نُورًا، وَفِي بَصَرِي نُورًا، وَمِنْ فَوْقِي نُورًا، وَمِنْ تَحْتِي نُورًا، وَعَنْ يَمِينِي نُورًا، وَعَنْ شِمَالِي نُورًا، وَمِنْ أَمَامِي نُورًا، وَمِنْ خَلْفِي نُورًا، وَاجْعَلْ فِي نَفْسِي نُورًا، وَأَعْظِمْ لِي نُورًا.

7- «Эй Аллоҳ! Менинг қалбимда, тилимда, эшитишим-қулогимда, кўзимда, тепамдан, пастимдан, ўнгимдан, чапимдан, олдимдан ва ортимдан нур қилгин. Бутун жисимимда нур этгин. Менда нурни қўп қилгин.»³

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ

8- «Эй Аллоҳ! Сенга ҳамд айтиш билан Сени (ҳар қандай айбу-нуқсондан) поклайман, Сендан бошқа илоҳ йўқдир!»⁴

اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي مَا أَسْرَرْتُ وَمَا أَعْلَنْتُ

9- «Эй Аллоҳ! Менинг махфий ва ошкор қилган гуноҳларимни Ўзинг кечир!»⁵

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ، وَبِمُعَافَاتِكَ مِنْ عُقُوبَتِكَ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْكَ، لَا أُحْصِي نِعَاءً عَلَيْكَ، أَنْتَ كَمَا أَنْتَ عَلَى نَفْسِكَ

10- «Эй Аллоҳ! Мен ғазабингдан розилигинг билан, азоб-уқубатингдан авфу кечиришинг билан паноҳланаман. Менга Ўзингдан (ғазабингдан) паноҳ беришингни тилайман. Сенга бўлган ҳамду санонинг ҳисобига етолмайман. Сен Ўзингга сано айтганинг кабидирсан.»⁶

САЖДАДА ҚУРЪОН ЎҚИШДАН ҚАЙТАРГАНЛИКЛАРИ

Рукуъ ва сужудда Қуръон ўқишдан қайтарар эдилар.⁷

وَكَانَ يَقُولُ: أَلَا وَإِنِّي نُهَيْتُ أَنْ أَقْرَأَ الْقُرْآنَ رَاكِعًا أَوْ سَاجِدًا فَأَمَّا الرُّكُوعُ فَعَظُمُوا فِيهِ الرَّبُّ عَزَّ وَجَلَّ وَأَمَّا السُّجُودُ فَاَجْتَنِدُوا فِي الدُّعَاءِ فَقَمِنْ أَنْ يُسْتَجَابَ لَكُمْ (مسلم وأبو عوانة)

Айтган эдилар: «Огоҳ бўлингиз, мен рукуъ ва сажда қилган ҳолда Қуръон ўқишдан қайтарилдим. Рукуъда Парвардигор азза ва жаллани улуглангиз, саждада эса дуога жидди-жаҳд қилингиз, ижобат қилинишга лойиқ бўлурсиз.»⁸

¹ Муслим, Абу Авона ривояти.

² Абу Довуд, Насоий ривояти.

³ Муслим, Абу Авона ривояти.

⁴ Муслим, Абу Авона, Насоий, Ибн Назр ривояти.

⁵ Ибн Абу Шайба, Насоий, Ҳоким ривоятлари.

⁶ Муслим ривояти.

⁷ Муслим ва Абу Авона ривоятлари.

⁸ Муслим ва Абу Авона ривоятлари.

وكان يقول: أَقْرَبُ مَا يَكُونُ الْعَبْدُ مِنْ رَبِّهِ وَهُوَ سَاجِدٌ فَأَكْثَرُوا الدُّعَاءَ [فيه] (مسلم وأبو عوانة والبيهقي)

«Банданинг Раббига энг яқин бўлган ҳолати саждада бўлган ҳолатидир. Бас, саждада дуони кўпайтиринглар!»¹

САЖДАНИ УЗОҚРОҚ ҚИЛИШ

Росулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам саждаларини узунликда рукуъларига яқин қилар эдилар. Баъзан оризий (тасодифий) сабабларга кўра саждада узоқ туриб қолган пайтлари ҳам бўлган. Саҳобалардан бирлари шундай ҳикоя қилади:

«Росулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам пешин ё аср намозларидан бирида Ҳасан ёки Ҳусайнни кўтарган ҳолда олдимизга чиқиб келдилар-да, олдинга ўтиб, болани ерга қўйдилар ва такбир айтиб намозга киришдилар. Саждаларидан бирида узоқ туриб қолдилар. Мен одамлар орасидан секин бошимни кўтариб қараган эдим, бола Росулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг устларига чиқиб олган экан, яна саждага қайтдим. Росулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам намозларини тамомлагач, одамлар: «Ё Росулуллоҳ, намозингиз ичида бир саждани жуда узоқ қилдингиз, ҳатто биз бирор ҳодиса юз бердимикин ё сизга ваҳий тушаяптими, деб ўйлаб қолдик» дейишди. **«Бу айтганларингиздан ҳеч бири бўлгани йўқ, фақат ўғлим устимга миниб олган эди, ўзи тушмагунича уни шошилтиргим келмади»** дедилар.»²

Бошқа бир ҳадисда: «Росулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам намоз ўқиётган эдилар, сажда қилганларида Ҳасан ва Ҳусайн сакраб устларига чиқиб олишди. Уларни тўсмоқчи бўлишганда қўяверинглар, деб ишора қилдилар. Намозларидан сўнг уларни бағриларига босдилар ва:

«مَنْ أَحَبَّنِي فَلْيَحِبِّ هَذَيْنِ» (ابن خزيمة في صحيحه)

«Ким мени яхши кўрса, бу иккисини яхши кўрсин» дедилар.»³

САЖДАНИНГ ФАЗИЛАТИ

وكان صلى الله عليه وسلم يقول: «مَا مِنْ أُمَّتِي مِنْ أَحَدٍ إِلَّا وَأَنَا أَعْرِفُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، قَالُوا وَكَيْفَ تَعْرِفُهُمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ فِي كَثَرَةِ الْخَلَائِقِ؟ قَالَ: «أَرَأَيْتَ لَوْ دَخَلْتَ صَبْرَةً فِيهَا خَيْلٌ دُهِمُّ بُهُمْ وَفِيهَا فَرَسٌ أَعْرُ مُحَجَّلٌ أَمَا كُنْتَ تَعْرِفُهُ مِنْهَا؟» قَالَ: بَلَى، قَالَ: «فَإِنَّ أُمَّتِي يَوْمَئِذٍ غُرٌّ مِنَ السُّجُودِ مُحَجَّلُونَ مِنَ الْوُضُوءِ» (أحمد بسند صحيح)

Росулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: **«Умматим ичидан бирор одам йўқки, мен уни қиёмат кунни таниб олмасам»** дедилар. (Саҳобалардан бирлари:) «Кўп халойиклар ичидан уни қандай таниб оласиз, ё Росулаллоҳ?» деб сўради. Росулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: **«Айтингчи, агар қоп-қора отлар уюри ичига кирсангиз, улар орасида (пешонаси ва туюқлари оқ) қашқа бир от бўлса, уни бошқалари ичидан таний оласизми?»** дедилар. «Ҳа» деди. **«Менинг умматим ҳам у кунни сажда асаридан пешоналари нурли, таҳорат асаридан (юзлари ва қўл-оёқлари) оппоқ-мунаввар бўлурлар»** дедилар.⁴

¹ Муслим, Абу Авона, Байҳақий ривоятлари.

² Насоий, Ибн Асокир, Ҳоким ривоятлари.

³ Ибн Хузайма, Байҳақий ривоятлари.

⁴ Аҳмад ва қисман Термизий ривоятлари.

ويقول: «إِذَا أَرَادَ اللَّهُ رَحْمَةً مِّنْ أَرَادَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ أَمَرَ اللَّهُ الْمَلَائِكَةَ أَنْ يُخْرِجُوا مَنْ كَانَ يَعْبُدُ اللَّهَ فَيُخْرِجُونَهُمْ وَيَعْرِفُونَهُمْ بِآثَارِ السُّجُودِ، وَحَرَّمَ اللَّهُ عَلَى النَّارِ أَنْ تَأْكُلَ أَثَرَ السُّجُودِ فَيُخْرِجُونَ مَنْ النَّارِ فَكُلُّ ابْنِ آدَمَ تَأْكُلُهُ النَّارُ إِلَّا أَثَرَ السُّجُودِ.» (البخاري ومسلم)

Бошқа бир ҳадисда: *«Агар Аллоҳ дўзах аҳлидан бўлишини ирода қилган одамларга раҳмат қилишни истаса, фаришталарга Аллоҳга ибодат қилувчи бўлган кишиларни чиқаришни буюради, уларни чиқарадилар ва сажда изларидан таниб оладилар. Аллоҳ дўзах ўтига сажда асарини ейишни ҳаром қилгандир. Бас, улар ўтдан чиқадилар, ҳар бир одам боласининг сажда изидан бошқа жойларини ўт еган бўлади.»*¹

ЕРГА ВА БЎЙРАГА САЖДА ҚИЛИШ

Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам кўпинча ерга сажда қилар эдилар.²

Саҳобалар жазирама иссиқда у зот билан бирга намоз ўқишар, бирорталари (иссиқнинг зўридан) пешонасини ерга қўёлмаса, кийимини ёзиб, унга сажда қилар эди.³

وكان يقول: «وَجُعِلَتِ الْأَرْضُ كُلُّهَا لِي وَلَأُمَّتِي مَسْجِدًا وَطَهُورًا فَأَيْنَمَا أَدْرَكَتْ رَجُلًا مِنْ أُمَّتِي الصَّلَاةُ فَعِنْدَهُ مَسْجِدُهُ وَعِنْدَهُ طَهُورُهُ...» (أحمد والبيهقي)

Айтган эдилар: *«Ернинг ҳаммаси менга ва умматимга намозгоҳ ва (таяммум учун) тоза-пок қилинди. Умматимдан бирор кишига намоз қай ўринда етса, ўша жойда унинг намозгоҳи бор, ўша жойда унинг поклиги-тахоратлиги бор...»*⁴

Айрим пайтлар лой ва сувга ҳам сажда қилганлар. Рамазоннинг йигирма биринчи кечаси тонгида шундай бўлган, ёмғир ёғиб, масжид шифтидан оққан, шифт хурмо шохларидан қилинган эди, шунда сув ва лойга сажда қилган эдилар. Абу Саид ал-Худрий розияллоҳу анху айтадилар: «Кўзларим Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва салламни пешона ва бурунларида сув ва лой изи бўлган ҳолда кўрган.»⁵

Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам гоҳо хумра⁶да, гоҳо ҳасийр⁷да намоз ўқирдилар, бир марта кўп тўшалганидан қорайиб кетган бўйрада намоз ўқидилар.⁸

САЖДАДАН БОШ КЎТАРИШ

Сўнг такбир айтиб, бошларини саждадан кўтарар эдилар.⁹

Намозини нуқсонли қилган кишига буюрганлар:

«لَا يَتِمُّ صَلَاةٌ لِأَحَدٍ مِنَ النَّاسِ حَتَّى ... يَسْجُدَ حَتَّى تَطْمَئِنَّ مَفَاصِلُهُ ثُمَّ يَقُولَ: (اللَّهُ أَكْبَرُ) وَيَرْفَعَ رَأْسَهُ حَتَّى يَسْتَوِيَ قَاعِدًا» (أحمد وأبو داود)

¹ Бухорий, Муслим ривоятлари.

² Чунки, у зотнинг масжидларига бўйра ё палос тўшалган эмасди.

³ Муслим, Абу Авона ривоятлари.

⁴ Аҳмад, Сирож, Байҳакий ривоятлари.

⁵ Бухорий, Муслим ривоятлари.

⁶ Хумра – хурмонинг баргларида тўқилган, юз ва қўлларга етарли даражада кичик тўшама.

⁷ Ҳасийр – хурмонинг баргларида тўқилган катта тўшама, бўйра.

⁸ Бухорий, Муслим ривоятлари.

⁹ Бухорий, Муслим ривоятлари.

«Ҳеч бир одамнинг намози то у ... сажда қилиб, саждада бўғимлари хотиржам турмагунича, сўнг «Аллоҳу акбар» демагунича ва бошини кўтариб росмана ўтирмагунича... мукамал бўлмайди.»¹

Баъзан ушбу такбир билан қўлларини кўтарар эдилар.²

Сўнг чап оёқларини тўшаб, устига ўтирар эдилар.³ Намозини нуқсонли қилган кишини ҳам шунга буюриб, айтганлар:

«... فَإِذَا رَفَعْتَ فَاقْعُدْ عَلَىٰ فَخِذِكَ الْيُسْرَىٰ» (أحمد وأبو داود)

«Саждадан бош кўтарсанг, чап сонингга ўтир.»⁴

Ўнг оёқлари қадамини тиклар⁵ ва бармоқларини қиблага қаратар эдилар.⁶

ИККИ САЖДА ЎРТАСИДА ХОТИРЖАМЛИКНИНГ ЛОЗИМЛИГИ

Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам икки сажда ўртасида хотиржам ўтирар, ҳатто ҳар бир суяк ўз ўрнига қайтар эди.⁷

Намозини нуқсонли қилган кишини ҳам шунга буюргач:

«لَا تَتِمُّ صَلَاةُ أَحَدِكُمْ حَتَّىٰ يَفْعَلَ ذَلِكَ» (أبو داود والحاكم وصححه)

«Ҳеч бирингизнинг намозингиз то мана шундай қилмагунича мукамал бўлмайди»⁸ деганлар.

Гоҳо бу узоқроқ, ҳатто саждаларига яқин муддат бўлар⁹, гоҳида эса туриб кетар, (ўтиришни) унутдилар шекилли, деб қолинарди.¹⁰

ИККИ САЖДА ЎРТАСИДАГИ ЗИКРЛАР

Ушбу ўтиришларида қуйидаги зикрларни айтар эдилар:

«رَبِّ اغْفِرْ لِي، رَبِّ اغْفِرْ لِي»

1- **«Парвардигоро, мени мағфират қилгин. Парвардигоро, мени мағфират қилгин.»¹¹**

«اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي، وَارْحَمْنِي، وَاهْدِنِي، وَاجْبُرْنِي، وَعَافِنِي وَارْزُقْنِي، وَارْفَعْنِي»

2- **«Парвардигоро, мени мағфират қилгин. Менга раҳм этгин. Мени ҳидоят қилгин, ўнглагин ва офият (соғлиқ) ато этгин. Менга ризқ бергин ва мени юксалтиргин.»¹²**

Буларни тунги намозларида айтар эдилар.

Сўнг такбир айтар ва иккинчи саждага борар эдилар.¹³ Намозини нуқсонли қилган кишини ҳам шунга буюрганлар ва икки сажда ўртасида хотиржам туришга буюрганларидан

¹ Абу Довуд, Ҳоким ривоятлари.

² Аҳмад, Абу Довуд ривоятлари.

³ Бухорий, Муслим, Абу Довуд, Абу Авона ривоятлари.

⁴ Аҳмад, Абу Довуд ривоятлари.

⁵ Бухорий, Байҳақий ривоятлари.

⁶ Насоий ривояти.

⁷ Абу Довуд, Байҳақий ривоятлари.

⁸ Абу Довуд, Ҳоким ривоятлари.

⁹ Бухорий, Муслим ривоятлари.

¹⁰ Бухорий, Муслим ривоятлари.

¹¹ Абу Довуд ва Ибн Можа ривояти.

¹² Абу Довуд, Термизий ва Ибн Можа ривояти.

¹³ Бухорий, Муслим ривоятлари.

сўнг: «*Кейин «Аллоҳу акбар» дейсан, сўнг сажда қиласан ...сўнг шуни ҳар бир намозингда қиласан*» деганлар.¹

Баъзан ушбу такбир билан бирга қўлларини кўтарар эдилар.²

Ушбу саждаларини ҳам худди биринчи саждаларидек қилар, сўнг такбир айтиб бошларини кўтарар эдилар.³

Баъзан қўлларини ҳам кўтарар эдилар.⁴

Сўнг чап оёқлари устига ўтирар, хатто ҳар бир суяк-аъзо ўз ўрнига қайтар эди.⁵

Сўнг икки қўлларига суяниб, иккинчи рақъатга туриб кетар эдилар.⁶

Намозлари ичида туриб кетаётганда ҳамир қоргандек икки қўлларига суянар эдилар.⁷

Иккинчи рақъатга турсалар, «Алҳамду лиллаҳ» билан бошлар ва сукут қилиб турмасдилар.⁸

Ушбу рақъатда ҳам биринчи рақъатда қилганларидек қилар, бироқ буни аввалгидан кўра қисқароқ қилар эдилар.

ҲАР БИР РАҚЪАТДА «ФОТИҲА» ЎҚИШ ЛОЗИМЛИГИ

Намозини нуқсонли қилган кишига биринчи рақъатда «Фотиҳа» сурасини ўқишни буюргач:

«ثُمَّ أَفْعَلْ ذَلِكَ فِي صَلَاتِكَ كُلِّهَا» (وفي رواية: فِي كُلِّ رَكْعَةٍ) (أبو داود وأحمد)

«Сўнг ҳар бир рақъатда шундай қилгин» деганлар.⁹

وقال: «فِي كُلِّ رَكْعَةٍ قِرَاءَةٌ» (ابن ماجة وابن حبان في صحيحه)

Яна айтганлар: «*Ҳар бир рақъатда қироат (қилиш лозим.)*»¹⁰

БИРИНЧИ ТАШАҲХУД

Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам иккинчи рақъатдан сўнг ташаҳҳудга ўтирар эдилар. Бамдодга ўхшаган икки рақъатли намозда худди икки сажда ўртасида ўтирганларидек «чап оёқларини тўшаб, устига ўтирар эдилар.»¹¹

Уч ва тўрт рақъатли намозларнинг «биринчи ташаҳҳудида ҳам шундай ўтирар эдилар».¹²

Намозини нуқсонли қилган кишини ҳам шунга буюриб, айтганлар:

«فَإِذَا جَلَسْتَ فِي وَسْطِ الصَّلَاةِ فَاطْمَئِنَّ وَأَفْتَرِشْ فَحِذْكَ الْيُسْرَى ثُمَّ تَشَهَّدْ» (أبو داود والبيهقي بسند جيد)

¹ Абу Довуд, Ҳоким ривоятлари.

² Абу Авона, Абу Довуд ривоятлари.

³ Бухорий, Муслим ривоятлари.

⁴ Абу Авона, Абу Довуд ривоятлари.

⁵ Бухорий, Абу Довуд ривоятлари.

⁶ Бухорий, Шофеъий ривоятлари.

⁷ Абу Исҳоқ, Байҳақий ривоятлари. Ушбу хусусдаги: «Камон ўқидек туриб кетар, қўлларига суянамас эдилар» ҳадиси мавзудир ва шу маънодаги бошқа сўзлар ҳам саҳиҳ бўлмаган заиф сўзлардир. (Албоний.)

⁸ Муслим, Абу Авона ривоятлари.

⁹ Аҳмад ривояти.

¹⁰ Ибн Можа, Ибн Ҳиббон, Аҳмад ривоятлари.

¹¹ Насоий ривояти.

¹² Бухорий, Абу Довуд ривоятлари.

«Намоз ўртасида ўтирсанг хотиржам бўл-шошилма ва чап сонинг устига ўтир, сўнг ташаххуд ўқи.»¹

Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳу айтадилар: «Мени халилим (Росулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам намозимда) итнинг чўккаллаб ўтиришидек чўккаллаб ўтиришдан қайтардилар.»²

Бошқа бир ҳадисда: «Росулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам «уқбатуш-шайтон» (шайтонтовон – яъни болдир ва сонларни тиклаган ҳолда қўлларни ерга тираб ўтириш)дан қайтарар эдилар.»³

Ташаххудда ўтирсалар ўнг қўлларини ўнг сонлари (бир ривоятда: тиззалари) устига, чап қўлларини чап сонлари (бир ривоятда: тиззалари) устига қўяр эдилар.⁴

Ўнг тирсакларининг четини ўнг сонлари устига қўяр эдилар.⁵

وَنَهَى رَجُلًا وَهُوَ جَالِسٌ مُعْتَمِدٌ عَلَى يَدِهِ الْيُسْرَى فِي الصَّلَاةِ فَقَالَ: «إِنَّهَا صَلَاةُ الْيَهُودِ» (البیهقي والحاكم) وفي لفظ: «لا تَجْلِسْ هَكَذَا إِنَّمَا هَذِهِ جَلْسَةُ الَّذِينَ يُعَذِّبُونَ» (أحمد وأبو داود) وفي حديث آخر: «هِيَ قَعْدَةٌ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ» (عبد الرزاق وصححه عبد الحق في أحكامه)

Намозда чап қўлига суяниб ўтирган одамни бундай қилишдан қайтариб: **«Яҳудларнинг намози шундай бўлади»** деганлар,⁶ бир лафзда: **«Бундай ўтирмагин, зеро бу азобланаётган кимсаларнинг ўтиришидир»**,⁷ бошқа бир ҳадисда: **«бу ғазабга дучор бўлган кимсаларнинг ўтиришидир.»⁸**

ТАШАХХУДДА КЎРСАТКИЧ БАРМОҚ БИЛАН ИШОРА ҚИЛИШ

Росулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам чап кафтларини чап тиззаларига ёзиб қўяр, ўнг кафтларини йиғиб, кўрсаткич бармоқ билан қиблага ишора қилар ва кўзларини ундан узмас эдилар.⁹

Бармоқ билан ишора қилсалар, бош бармоқни ўрта бармоққа қўяр¹⁰, гоҳида эса бу икки бармоқни ҳалқа қилар эдилар.¹¹

Бармоқни кўтарганда дуо билан ҳаракатлантирар эдилар¹².

ويقول: «لَهِيَ أَشَدُّ عَلَى الشَّيْطَانِ مِنَ الْحَدِيدِ». يعني: السَّبَّابَةُ (أحمد والبخاري وأبو جعفر)

«У (яъни саббоба) шайтонга темирдан ҳам қаттиқдир» деган эдилар.¹³

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва салламнинг саҳобалари дуода бармоқ билан ишора қилиш хусусида бир-бирларига қаттиқ танбеҳ берардилар.¹⁴

¹ Абу Довуд, Байҳақий ривоятлари.

² Таёлисий, Аҳмад, Ибн Абу Шайба ривоятлари.

³ Муслим, Абу Авона ривоятлари.

⁴ Муслим, Абу Авона ривоятлари.

⁵ Абу Довуд, Насоий ривоятлари.

⁶ Байҳақий, Ҳоким ривоятлари.

⁷ Аҳмад, Абу Довуд ривоятлари.

⁸ Абдураззоқ ривояти.

⁹ Муслим, Абу Авона, Ибн Ҳузайма ривоятлари.

¹⁰ Муслим, Абу Авона ривоятлари.

¹¹ Абу Довуд, Насоий, Ибн Жоруд, Ибн Ҳузайма, Ибн Ҳиббон ривоятлари.

¹² Абу Довуд, Насоий, Ибн Жоруд, Ибн Ҳузайма, Ибн Ҳиббон ривоятлари.

¹³ Аҳмад, Баззор, Абу Жаъфар, Бухтурий, Абдулғаний ал-Мақдисий, Руёний, Байҳақий ривоятлари.

¹⁴ Ибн Абу Шайба ривояти.

Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳар икки ташахҳудда шундай қилар эдилар.¹

Бир кишини икки бармоғи билан дуо қилаётганини кўриб: **«Битта (бармоқ билан) қил, битта (бармоқ билан) қил»** деб кўрсаткич бармоққа ишора қилдилар.²

БИРИНЧИ ТАШАХХУДНИНГ ВОЖИБЛИГИ ВА УНДА ДУО ҚИЛИШНИНГ МАШРУЪЛИГИ

Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам ҳар икки ракъатда «Ат-тахийёт» ўқир эдилар.³

Қаъдада биринчи айтадиган сўзлари «Ат-тахийёту лиллаҳи» бўлар эди.⁴

Аввалги икки ракъатдан кейин уни ўқишни унутган бўлсалар, охирги ташахҳуд ортидан саҳв саждасини қилар эдилар.⁵

«إِذَا قَعَدْتُمْ فِي كُلِّ رَكْعَتَيْنِ فَقُولُوا: «التَّحِيَّاتُ إِلَهُ... وَلِيَتَخَيَّرَ أَحَدُكُمْ مِنَ الدُّعَاءِ أَعْجَبَهُ إِلَيْهِ فَلْيَدْعِ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ [بِهِ] (وفي لفظ: قُولُوا فِي كُلِّ جَلْسَةٍ: التَّحِيَّاتُ) (النسائي وأحمد والطبراني)

Унга буюриб, айтганлар: **«Ҳар икки ракъатда ўтирсаларингиз «Ат-тахийёт» ўқинглар... Ва ҳар бирингиз ўзи ёқтирган дуоларни танлаб, шу билан Аллоҳга дуо қилсин.»**⁶ Бир лафзда: **«Ҳар ўтиришда «Ат-тахийёт» ўқинглар.»**⁷

Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам саҳобаларга ташахҳудни Қуръондан сура ўргатганларидек ўргатар эдилар.⁸

Уни махфий ўқишлик суннатдир.⁹

ТАШАХХУД СИЙҒАЛАРИ (КЎРИНИШЛАРИ)

Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам ташахҳуднинг бир неча кўринишларини ўргатганлар:

1- Ибн Масъуд розияллоҳу анҳу ташахҳуди: «Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам менга ташахҳудни -қўлим у зотнинг икки кафтлари орасида бўлган ҳолда - худди Қуръон сурасини ўргатаётгандек ўргатдилар:

«التَّحِيَّاتُ لِلَّهِ، وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ، السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ، السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ»

Салом-таъзимлар, дуолар ва (ҳамду санода ишлатиладиган) тоййиб-покиза сўзу-амаллар Аллоҳ учундир. Эй Набий! Сизга Аллоҳнинг саломи, раҳмати ва баракотлари бўлсин. Бизга ҳамда Аллоҳнинг солиҳ бандаларига салом бўлсин. Гувоҳлик бераманки,

¹ Насоий, Байҳакий ривоятлари.

² Ибн Абу Шайба, Насоий, Ҳоким ривоятлари.

³ Муслим, Абу Авона ривояти.

⁴ Байҳакий ривояти.

⁵ Бухорий, Муслим ривоятлари.

⁶ Насоий, Аҳмад, Табароний ривоятлари. Мен айтаман (Албоний): Мазкур ҳадиснинг зоҳири ҳар бир ташахҳуд, гарчи ундан кейин салом бўлмаса ҳам унда дуо қилишнинг машруълигига далолат қилмоқда. Ибн Ҳазм шундай дер эди. (Лекин тўрт мазҳаб имомлари бунга хилоф ўлароқ ортида салом бора ташахҳуддан кейин дуо қилинади деганлар. ИНТ)

⁷ Насоий ривояти.

⁸ Бухорий, Муслим ривоятлари.

⁹ Абу Довуд, Ҳоким ривоятлари.

Аллоҳдан ўзга илоҳ йўқ ва яна гувоҳлик бераман Муҳаммад Унинг қули ҳамда расулидир.»¹

2- Ибн Аббос розияллоҳу анҳумо ташахҳуди: «Росулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам бизга ташахҳудни худди Қуръондан бирор сурани ўргатгандек ўргатар эдилар:

«التَّحِيَّاتُ الْمُبَارَكَاتُ الصَّلَوَاتُ الطَّيِّبَاتُ لِلَّهِ ، السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ، السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ» (وفي رواية: عبده ورسوله). رواه مسلم والنسائي.

«Муборак салом-таъзимлар, дуолар, тоййиб-покиза сўзу амаллар Аллоҳ учун хосдир. Эй Набий! Сизга Аллоҳнинг салом, раҳмати ва баракотлари бўлсин. Бизга ҳамда Аллоҳнинг солиҳ бандаларига салом бўлсин. Гувоҳлик бераманки, Аллоҳдан ўзга илоҳ йўқ ва гувоҳлик бераман Муҳаммад Унинг расулидир.»²

3- Ибн Умар розияллоҳу анҳумо ташахҳуди: Унинг ташахҳуди ҳам айна Ибн Масъуд ташахҳуди каби фақат "Ашҳаду ан ла илаҳа иллаллоҳ" дан кейин "вахдаҳу ла шарийка лаҳу" маъноси: шериксиз ёлғиздир, зиёдаси бор³.

4- Абу Мусо ал-Ашъарий розияллоҳу анҳу ташахҳуди: унинг аввали "Аттахийяту, аттоййибату, ассолавату лиллаҳ" деб бошланади ва охири Ибн Умарники каби зиёдаси билан тугалланади.⁴

5- Умар ибн ал-Хаттоб розияллоҳу анҳу ташахҳуди: Минбарда ўтирган ҳолларида одамларга ташахҳудни таълим бериб айтар эдилар: "Аттахийяту лиллаҳи, аzza-а-кияту лиллаҳи, аттоййибату лиллаҳи, ассолавату лиллаҳи...) қолгани айна Ибн Масъуд розияллоҳу анҳу ташахҳуди каби эди.⁵

НАБИЙ СОЛЛАЛЛОҲУ АЛАЙҲИ ВА САЛЛАМГА САЛОВОТ АЙТИШ, УНИНГ ЎРНИ ВА СИЙҒАЛАРИ

Росулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам биринчи ташахҳудда ва бошқасида ўзларига саловот айтар эдилар.⁶

Бунини умматга ҳам машруъ қилиб, уларни саловот айтишга буюрдилар ва саловотнинг бир неча кўринишларини уларга ўргатди:

«اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ، اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ.»

1- Эй Аллоҳ! Иброҳимга ва унинг оила аҳли-умматига раҳмат-магфират ёғдирганинг каби Муҳаммадга ва унинг оила аҳли-умматига ҳам раҳмат-магфират ёғдиргин. Албатта Сен мақтовли ва улуг Зотсан. Эй Аллоҳ! Иброҳимга ва унинг оила аҳли-умматига баракот-хайр ато этганингдек Муҳаммадга ва унинг оила аҳли-умматига ҳам баракот-хайр ато этгин. Албатта Сен мақтовли ва улуг Зотсан.⁷

«اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى أَزْوَاجِهِ وَذُرِّيَّتِهِ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، وَبَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى أَزْوَاجِهِ

¹ Бухорий ва Муслим ривояти.

² Муслим, Абу Авона ривоятлари.

³ Абу Довуд ва Дорақутний ривоятлари, саҳиҳ деган.

⁴ Аҳмад, Муслим, Ибн Можа, Насоий, Абу Довуд ривоятлари.

⁵ Молик ва Байҳақий ривоятлари.

⁶ Абу Авона, Насоий ривоятлари.

⁷ Бухорий ва Муслим ривояти.

وَذُرِّيَّتِهِ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ»

2- Эй Аллоҳ! Иброҳим оила аҳлини раҳмат-мағфират қилганинг каби Муҳаммад, унинг аёллари ва зурриётини ҳам раҳмат-мағфират қилгин. Иброҳим оила аҳлига хайр-баракот ато этганингдек Муҳаммадга, унинг аёллари ва зурриётига ҳам хайр-баракот ато этгин. Албатта Сен мақтовли ва улуг Зотсан.¹

УЧИНЧИ, СЎНГ ТЎРТИНЧИ РАҚЪАТГА ТУРИШ

Сўнг Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам такбир айтиб учинчи рақъатга турар эдилар.² Намозини нуқсонли қилган кишини ҳам шунга (яъни такбир айтишга) буюргач: «**Ҳар бир рукуъ ва саждада шундай қилгин**» деганлар.

Қаъдадан турсалар такбир айтиб, сўнг турар эдилар.³

Баъзан ушбу такбир билан қўлларини кўтарар эдилар.⁴

Тўртинчи рақъатга турмоқчи бўлсалар «Аллоҳу акбар» дер эдилар.⁵ Юқорида айтилганидек, намозини нуқсонли қилган кишини ҳам шунга буюрганлар.

Баъзан ушбу такбир билан қўлларини кўтарар эдилар.⁶

Сўнг чап оёқлари устига ўтирар, хатто ҳар бир суяк-аъзо ўз ўрнига қайтар эди. Сўнг туриб кетар, тураётганларида ҳамир қорғандек икки қўлларига суянар эдилар.⁷

Ушбу икки рақъатнинг ҳар бирида «Фотиҳа»ни ўқир, намозини нуқсонли қилган кишини ҳам шунга буюрганлар, баъзан пешин намозида бир неча оят қўшиб ҳам кўяр эдилар.

БАЛО-ОФАТ ПАЙТИДА БЕШ ВАҚТ НАМОЗДА ҚУНУТ ЎҚИШ

Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам бировни дуои бад қилмоқчи бўлсалар ё бировнинг ҳаққига дуо қилмоқчи бўлсалар охири рақъатда рукуъдан кейин, «самиъаллоҳу лиман ҳамидах, аллоҳумма роббана лакал ҳамд» дегач⁸ кунут дуосини ўқир эдилар. Ушбу дуони жаҳрий ўқир⁹, қўлларини кўтарар,¹⁰ орқадагилар «омин» деб туришарди.¹¹

Қунутни беш вақт намознинг ҳаммасида ўқир, фақат, қачонки бирор қавмнинг фойдасига ё зарарига дуо қилгандагина шундай қилар эдилар. Баъзан:

«اللَّهُمَّ أَنْجِ الْوَلِيدَ بْنَ الْوَلِيدِ وَسَلَمَةَ بْنَ هِشَامٍ وَعِيَّاشَ بْنَ أَبِي رَبِيعَةَ اللَّهُمَّ اشْدُدْ وَطْأَتَكَ عَلَى مُضَرَ وَاجْعَلْهَا سِنِينَ كَسَنِي يُوسُفُ» (أحمد والبخاري)

«Эй Аллоҳ, Валид ибн Валидга, Салама ибн Ҳишомга, Айёш ибн Аби Рабиъага Ўзинг нажот бер. Музор (қабиласи)га азобингни қаттиқ қил ва уни Юсуф (давридаги

¹ Бухорий ва Муслим ривояти.

² Бухорий ва Муслим ривояти.

³ Абу Яъло ривояти.

⁴ Бухорий, Абу Довуд ривоятлари.

⁵ Бухорий, Абу Довуд ривоятлари.

⁶ Абу Авона, Насоий ривоятлари.

⁷ Ҳарбий «Ғарибул ҳадис»да ривоят қилган. Ушбу маъно Бухорий ва Абу Довудда ҳам бор. Бироқ, «Киши намозда турганида қўлига суянишидан қайтардилар» ҳадиси саҳиҳ бўлмаган мункардир. (Албоний.)

⁸ Бухорий, Аҳмад ривояти.

⁹ Бухорий, Аҳмад ривояти.

¹⁰ Аҳмад, Табароний ривоятлари.

¹¹ Абу Довуд, Сирож, Ҳоким ривоятлари

қаҳатчилик) йилларидек кўп йиллар қил, (Эй Аллоҳ, Аллоҳ ва расулига осий бўлган Лихян, Рийл, Заквон ва Усайя қабилаларини лаънатла» деб дуо қилганлар.¹

Сўнг – қунутдан фориғ бўлгач – «Аллоҳу акбар» деб саждага борар эдилар.²

ВИТРДАГИ ҚУНУТ

Кўпинча витр ракъатида қунут ўқир ва буни рукуъдан илгари қилар эдилар.³

Ҳасан ибн Алий розияллоҳу анҳумога қуйидаги қунут дуосини ўқишни таълим берганлар:

«اللَّهُمَّ اهْدِنِي فِيمَنْ هَدَيْتَ، وَعَافِنِي فِيمَنْ عَافَيْتَ، وَتَوَلَّنِي فِيمَنْ تَوَلَّيْتَ، وَبَارِكْ لِي فِيمَا أَعْطَيْتَ، وَفَنِي شَرَّ مَا قَضَيْتَ، فَإِنَّكَ تَقْضِي وَلَا يُقْضَى عَلَيْكَ، وَإِنَّهُ لَا يَذِلُّ مَنْ وَالَيْتَ، [وَلَا يَعْزُّ مَنْ عَادَيْتَ]، تَبَارَكْتَ رَبَّنَا وَتَعَالَيْتَ.»

Эй Аллоҳ! Мени ҳидоят этган кишиларинг қатори ҳидоят этгин. Офият (соғлик) ато этганларинг қаторида офият бергин. Яқин тутганларинг қаторида мени ҳам ўзинга яқин этгин. Ато қилган нарсаларингни мен учун баракотли этгин. Қазо-ҳукм этган нарсаларинг ёмонлигидан мени асрагин. Албатта, Сен ҳукм этасан. Сенга (қарши) ҳукм этилмас. Сен дўст тутган киши хор бўлмас [ва Сен душман тутган киши азиз бўлмас]. Парвардигоро! Сен баракотли-буюк ва олий Зотдирсан.⁴

ОХИРГИ ТАШАХХУД ВА УНИНГ ФАРЗЛИГИ

Росулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам тўртинчи ракъатни тамомлагач, охирги ташаххуд учун ўтирар эдилар.

Бунда ҳам биринчи ташаххудда буюрган насага буюрар, ўзлари ҳам аввалгисида қилганларидек қилар эдилар, фақат ушбу ташаххудда «таваррук» қилган ҳолатда ўтирар эдилар⁵ - чап ёнлари (сондан юқориси)ни ерга қўяр ва икки оёқларини бир тарафдан чиқарар эдилар⁶. Баъзан чап оёқни сон ва болдирлари остига қўяр⁷, ўнг оёқни тиклар⁸, гоҳида эса ёткизар эдилар⁹. Чап қўллари тиззаларини тутиб, унинг устига оғирликларини ташлар эдилар.¹⁰

ПАЙҒАМБАРГА САЛОВОТ АЙТИШ ВОЖИБЛИГИ

عن فضالة بن عبيد قال: سمع رسول الله صلى الله عليه وسلم رجلاً يدعو في صلاته لم يمجد الله تعالى ولم يصل على النبي صلى الله عليه وسلم فقال: «عجل هذا» ثم دعا فقال له ولغيره: «إذا صلى أحدكم فليبدأ بتحميد ربه جل وعز والثناء عليه ثم يصلي على النبي صلى الله عليه وسلم ثم يدعو بعد بما شاء» (أحمد وأبو داود والحاكم)

¹ Бухорий, Муслим ва Аҳмад ривояти, икки қавс ичидаги зиёда Муслимники.

² Насоий, Аҳмад, Сирож, Абу Яъло ривоятлари.

³ Ибн Абу Шайба, Абу Довуд, Насоий, Аҳмад, Табароний, Байҳақий, Ибн Асокир ривоятлари.

⁴ Абу Довуд, Термизий, Насоий, Ибн Можа ва бошқалар ривояти.

⁵ Бухорий ривояти.

⁶ Абу Довуд, Байҳақий ривоятлари.

⁷ Муслим, Абу Авона ривоятлари.

⁸ Бухорий ривояти.

⁹ Муслим, Абу Авона ривоятлари.

¹⁰ Муслим, Абу Авона ривоятлари.

Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам бир одамни намозида Аллоҳга ҳамду-сано ва пайғамбарига саловот айтмасдан дуо қилаётганини эшитиб: **«Бу одам шошилди»** дедилар, сўнг уни чорлаб, унга ва бошқаларга хитобан: **«Бировингиз агар намоз ўқиса, аввал бошда Парвардигори азза ва жаллага ҳамду сано айтсин, сўнг пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва салламга саловот айтсин-да, кейин хоҳлаган дуосини қилаверсин»** дедилар.¹

وَسَمِعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلًا يُصَلِّيَ فَمَجَّدَ اللَّهُ وَحَمِدَهُ وَصَلَّى عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «ادْعُ تُحِبَّ وَسَلْ تُعْطَ» (النسائي بسند صحيح)

Бир киши намоз ўқиётганида Аллоҳни улуғлаб, У зотга ҳамду-сано ва пайғамбарга саловот айтганини эшитиб, Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам: **«Дуо қил, изжобат қилинади, сўра, берилади»** дедилар.²

ТҲҲРТ НАРСАДАН ПАНОҲ ТИЛАШ ВОЖИБЛИГИ

Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтганлар:

«Ҳар бирингиз охирги ташаххуддан фориғ бўлгач, Аллоҳдан тўрт нарсадан паноҳ тиласин:

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ جَهَنَّمَ، وَمِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ، وَمِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ، وَمِنْ شَرِّ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَالِ.»

«Парвардигоро! Мен Сендан жаҳаннам азобидан, қабр азобидан, тириклик ва ўлим фитнасида ҳамда масиҳи Дажжол фитнасининг ёмонлигидан паноҳ беришингни сўрайман» десин, [сўнг истаган нарсасини сўраб дуо қилсин.]»³

Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам ташаххудда шу билан дуо қилар эдилар.⁴

Буни саҳобаларига Қуръондан бирор сурани ўргатгандек ўргатар эдилар.⁵

САЛОМ БЕРИШДАН ОЛДИНГИ ДУОЛАР

Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам намозларида ҳар турли дуолар билан – гоҳ униси билан, гоҳ буниси билан – дуо қилар эдилар ва намоз ўқувчига ушбу дуолардан хоҳлаганини қилишга⁶ изн берганлар:

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَالِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْمَأْثَمِ وَالْمَغْرَمِ.

1- Эй Аллоҳ! Мен Сендан қабр азобидан, масиҳи Дажжол фитнасида ва тириклик ҳамда ўлим фитнасида паноҳ беришингни сўрайман! Парвардигоро! Мен Сендан гуноҳкорлик ва қарздорликдан паноҳ беришингни сўрайман!⁷

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا عَمِلْتُ وَمِنْ شَرِّ مَا لَمْ أَعْمَلْ [بَعْدُ]

¹ Аҳмад, Абу Довуд, Ибн Хузайма, Ҳоким ривоятлари.

² Насойй ривояти.

³ Муслим, Абу Авона, Насойй ривоятлари.

⁴ Абу Довуд, Аҳмад ривоятлари.

⁵ Муслим, Абу Авона ривоятлари.

⁶ Бухорий, Муслим ривоятлари.

⁷ Бухорий ва Муслим ривояти.

2- Эй Аллоҳ! Мен Сендан ўзим қилган ишларнинг ёмонлигидан ва ҳали қилмаган ишларимнинг ёмонлигидан паноҳ беришингни сўрайман!¹

اللَّهُمَّ حَاسِبِي حِسَابًا يَسِيرًا

3- Эй Аллоҳ! Мени осон-енгил ҳисоб билан ҳисоб қилгайсан.²

اللَّهُمَّ بِعِلْمِكَ الْغَيْبَ، وَقُدْرَتِكَ عَلَى الْخَلْقِ، أَحْيِنِي مَا عَلِمْتَ الْحَيَاةَ خَيْرًا لِي، وَتَوَفَّنِي إِذَا كَانَتْ الْوَفَاةَ خَيْرًا لِي، اللَّهُمَّ وَأَسْأَلُكَ خَشْيَتَكَ فِي الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ، وَأَسْأَلُكَ كَلِمَةَ الْحَقِّ وَالْعَدْلِ فِي الْعُصْبِ وَالرِّضَا، وَأَسْأَلُكَ الْقَصْدَ فِي الْفَقْرِ وَالْغِنَى، وَأَسْأَلُكَ نَعِيمًا لَا يَبِيدُ، وَأَسْأَلُكَ قُرَّةَ عَيْنٍ لَا تَنْقَطِعُ، وَأَسْأَلُكَ الرِّضَا بَعْدَ الْقَضَاءِ، وَأَسْأَلُكَ بَرْدَ الْعَيْشِ بَعْدَ الْمَوْتِ، وَأَسْأَلُكَ لَذَّةَ النَّظَرِ إِلَى وَجْهِكَ، وَالشَّوْقَ إِلَى لِقَائِكَ، فِي غَيْرِ ضَرَاءٍ مُضِرَّةٍ، وَلَا فِتْنَةٍ مُضِلَّةٍ، اللَّهُمَّ زَيِّنَا بِزِينَةِ الْإِيمَانِ، وَاجْعَلْنَا هُدًى مُهْتَدِينَ.

4- Эй Аллоҳ! Ғайбни билишинг ва яратишга қодирлигинг билан (сўрайман,) агар ҳаётни мен учун хайрли деб билсанг, яшатгин. Агар ўлим мен учун хайрли бўлса, ўлим бергин. Эй Аллоҳ! Мени ошқору гайб (ишлар, ҳолатлар)да Ўзингдан кўрқадиган этгин. Ғазаблигу розилик ҳолатимда Сендан ҳақ ва адолат сўзини (сўзлатишингни) сўрайман. Фақирликда ҳам, бойликда ҳам тежамкорлик (исроф этмаслик)ни беришингни сўрайман. Туганмас неъмат, узилмас-абадий севинч сўрайман. Қазо-ҳукмдан кейин розиликни, ўлимдан сўнг яхши ҳаётни сўрайман. Юзингга боқиб лаззатини ва зарарли қайгуларсиз, адаштиргувчи фитналарсиз висолинг шавқини сўрайман! Эй Аллоҳ! Бизни иймон зийнати ила зийнатлагин ва тўғри йўлга бошлагувчи, тўғри йўлда юрувчи(лардан) қилгин.³

Абу Бакр розияллоҳу анҳуга қуйидаги дуони таълим бердилар:

اللَّهُمَّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي ظُلْمًا كَثِيرًا، وَلَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ، فَاعْفِرْ لِي مَغْفِرَةً مِنْ عِنْدِكَ وَارْحَمْنِي، إِنَّكَ أَنْتَ الْعَفُورُ الرَّحِيمُ.

5- Парвардигоро! Албатта мен ўз нафсимга кўп зулмлар қилдим. Гуноҳларни ёлғиз Сенгина кечиргувчисан. Мени Ўз ҳузуригдан бўлган мағфират билан кечиргин, менга раҳм этгин! Албатта Сен Кечиргувчи ва Раҳмли Зотдирсан.⁴

Оиша розияллоҳу анҳога ушбу дуони қилишни буюрганлар:

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنَ الْخَيْرِ كُلِّهِ [عَاجِلِهِ وَآجِلِهِ] مَا عَلِمْتُ مِنْهُ وَمَا لَمْ أَعْلَمْ وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الشَّرِّ كُلِّهِ [عَاجِلِهِ وَآجِلِهِ] مَا عَلِمْتُ مِنْهُ وَمَا لَمْ أَعْلَمْ وَأَسْأَلُكَ (وَفِي رَوَايَةٍ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ) الْجَنَّةَ وَمَا قَرَّبَ إِلَيْهَا مِنْ قَوْلٍ أَوْ عَمَلٍ وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ النَّارِ وَمَا قَرَّبَ إِلَيْهَا مِنْ قَوْلٍ أَوْ عَمَلٍ وَأَسْأَلُكَ (وَفِي رَوَايَةٍ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ) مِنْ [الْ] خَيْرٍ مَا سَأَلْتُكَ وَرَسُولُكَ [مُحَمَّدٌ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا اسْتَعَاذَكَ مِنْهُ عَبْدُكَ وَرَسُولُكَ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ] [وَأَسْأَلُكَ] مَا قَضَيْتَ لِي مِنْ أَمْرٍ أَنْ تَجْعَلَ عَاقِبَتَهُ [لِي] رُشْدًا

6- Эй Аллоҳ! Мен Сендан ҳозир келажакда, ўзим билгану билмаган барча яхшиликларни сўрайман ва ҳозир келажакда, ўзим билгану билмаган барча ёмонликлардан паноҳ сўрайман. Сендан жаннатни ва унга яқинлаштирувчи сўзу

¹ Насоий, Ибн Абу Осим ривоятлари.

² Аҳмад, Ҳоким ривоятлари.

³ Насоий, Ҳоким ривоятлари.

⁴ Бухорий ва Муслим ривояти.

амаллар(га муваффақ этишинг)ни сўрайман, дўзахдан ва унга яқинлаштирувчи сўз ва амаллардан паноҳ беришингни сўрайман. Мен Сендан банданг ва пайгамбаринг Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва саллам сўраган яхшиликларни сўрайман, банданг ва пайгамбаринг Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи ва саллам паноҳ сўраган ёмонликлардан паноҳ сўрайман. Менга бирон ишни ҳукм қилсанг, унинг оқибатини мен учун рушд-тўғрилиқ қилишингни сўрайман.¹

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْجَنَّةَ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ النَّارِ.

7- Парвардигоро! Мен Сендан жаннатни сўрайман ва дўзахдан паноҳ тилайман.²

8- Росулulloҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам бир кишининг ташахҳудда:

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ يَا اللَّهُ، بِأَنَّكَ الْوَاحِدُ الْأَحَدُ الصَّمَدُ الَّذِي لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ، أَنْ تَغْفِرَ لِي ذُنُوبِي، إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ.

«Эй Аллоҳ! Мен Сенинг Яккаю Ягона, тугмаган ҳам, тугилмаган ҳам ва ҳеч бир тенги бўлмаган Самад-беҳожат Зот эканлигинг билан сўрайман: Менинг гуноҳларимни кечиргин! Албатта, Сен Кечиримли ва Раҳмли Зотдирсан» деб дуо қилаётганини эшитиб: «Бунинг гуноҳи кечирилди, бунинг гуноҳи кечирилди» дедилар.³

9- Бошқа бир кишининг ҳам ташахҳудда:

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِأَنَّ لَكَ الْحَمْدُ، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ وَحْدَكَ لَا شَرِيكَ لَكَ، الْمَنَّانُ، يَا بَدِيعَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ، يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ، يَا حَيُّ يَا قَيُّوْمُ، إِنِّي أَسْأَلُكَ الْجَنَّةَ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ النَّارِ

«Парвардигоро! Ҳамд (ёлғиз) Сенгалиги, Сендан ўзга илоҳ йўқлиги, Сенинг ёлғиз, шериксиз ва яхшиликни инъом қилувчи Зотлигинг билан сўрайман. Эй осмонлару ерни яратгувчиси, улуглик ва икром соҳиби, эй мангу тирик ва абадий тургувчи! Мен Сендан жаннатни сўрайман ва дўзахдан паноҳ тилайман» деб дуо қилганини эшитиб, саҳобаларига: «Нима билан дуо қилганини биласизларми?» деб сўрадилар. Улар: «Аллоҳу ва Расули билувчирокдир» деб жавоб беришди. «Жоним қўлида бўлган Зотга қасамки, Аллоҳга у билан дуо қилинса албатта ижобат қиладиган ва у билан сўралса албатта берадиган Буюк Исми билан дуо қилди» дедилар.»⁴

10- Ташахҳуд ва салом ўртасидаги охирги сўзларидан бири қуйидаги дуо эди:

اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ، وَمَا أَخَّرْتُ، وَمَا أَسْرَرْتُ، وَمَا أَعْلَنْتُ، وَمَا أَسْرَفْتُ، وَمَا أَعْلَمَ بِهِ مِنِّي، أَنْتَ الْمُقَدِّمُ، وَأَنْتَ الْمُؤَخِّرُ، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ.

Парвардигоро! Менинг аввал қилганларимни ҳам, (кейин) охир қилганларимни ҳам, яширин қилганларимни ҳам, ошкор қилганларимни ҳам, исрофларимни ҳам ва Ўзинг мендан кўра яхшироқ биладиган (ишларим-гуноҳларим)ни ҳам магфират этгин. Аввал этгувчи ҳам, охир этгувчи ҳам Сенсан. Сендан ўзга илоҳ йўқ!⁵

САЛОМ БЕРИШ

¹ Аҳмад, Таёлисий, Бухорий «Адабул-муфрад»да, Ибн Можа, Ҳоким ривоятлари.

² Абу Довуд ва Ибн Можа ривояти.

³ Абу Довуд, Насоий, Аҳмад, Ибн Хузайма ривоятлари.

⁴ Абу Довуд, Насоий, Термизий ва Ибн Можа ривояти.

⁵ Муслим, Абу Авона ривоятлари.

Кейин Росулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам ўнг томонларига: **«Ассалому алайкум ва роҳматуллоҳ»** деб салом берар, ҳатто ўнг юзларининг оқлиги (орқадагиларга) кўринар, чап томонларига: **«Ассалому алайкум ва роҳматуллоҳ»** деб салом берар, ҳатто чап юзларининг оқлиги (орқадагиларга) кўринар эди.¹

Баъзан ўнгга берилган биринчи саломга **«ва барокатуҳ»** деб кўшиб кўярдилар.²

Ўнг томонларига **«Ассалому алайкум ва роҳматуллоҳ»** деб салом берсалар, баъзан чап тарафларига **«Ассалому алайкум»** дейиш билан кифояланар³, баъзан олд тарафларига қараб, ўнг томонга сал мойил бўлган ҳолда бир бор **«Ассалому алайкум»** деб салом бериб кўярдилар.⁴

وَكَاثُوا يُشِيرُونَ بِأَيْدِيهِمْ إِذَا سَلَّمُوا عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ فَرَأَاهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: «مَا شَأْنُكُمْ تُشِيرُونَ بِأَيْدِيكُمْ كَأَنَّهَا أَذْنَابُ خَيْلٍ شُمُسُ؟ إِذَا سَلَّمَ أَحَدُكُمْ فَلْيَلْتَفِتْ إِلَى صَاحِبِهِ وَلَا يُؤْمِئْ يَدَهُ» (وفي رواية: «إِنَّمَا يَكْفِي أَحَدُكُمْ أَنْ يَضَعَ يَدَهُ عَلَى فَخْذِهِ ثُمَّ يُسَلِّمَ عَلَى أَخِيهِ مِنْ عَلَى يَمِينِهِ وَشِمَالِهِ» مسلم وأبو عوانة والسراج وابن خزيمة والطبراني

Саҳобалар ўнг ва чап тарафга салом беришганда кафтлари билан ишора қилишарди, Росулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам буни кўриб қолиб: **«Сизларга нима бўлди, қўлларингизни худди асов отларнинг думларидек (кўтариб) ишора қилаяпсизлар?! Қай бирингиз салом берса, ён шериғига ўгирилиб қарасин, лекин қўли билан ишора қилмасин»** дедилар. (Бир ривоятда: **«қўлини сонига қўйган ҳолда ўнг ва чап томонидаги биродарига салом бериши кифоя қилади.»**)⁵

САЛОМНИНГ ЛОЗИМЛИГИ

وكان يقول: «مِفْتَاحُ الصَّلَاةِ الطُّهُورُ وَتَحْرِيمُهَا التَّكْبِيرُ وَتَحْلِيلُهَا التَّسْلِيمُ» أبو داود والترمذي وصححه الحاكم ووافقه الذهبي

Росулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам айтганлар: **«Намознинг калити таҳоратдир, таҳрим⁶ такбир айтиш, таҳлили эса салом беришдир.»**⁷

ХОТИМА

Росулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи ва саллам намозларининг сифати ҳақида юқорида ўтган барча сўзлар эркак ва аёлларга баробар тегишли бўлиб, булардан баъзиларида аёлларни истисно этиш борасида бирор ҳадис келган эмас. Балки, у зотнинг: **«Менинг намоз ўқиганимни кўрганингиздек намоз ўқинглар»** ҳадислари аёлларни ҳам ўз ичига олади.

Иброҳим ан-Наҳай айтидилар: **«Намозда эркаклар қандай қилсалар аёллар ҳам шундай қиладилар.»**⁸

¹ Абу Довуд, Насоий, Термизий ривоятлари.

² Абу Довуд, Ибн Хузайма ривоятлари.

³ Насоий, Аҳмад, Сирож ривоятлари.

⁴ Ибн Хузайма, Байҳақий, Зиё, Аҳмад, Табароний, Ҳоким ривоятлари.

⁵ Муслим, Абу Авона, Сирож, Ибн Хузайма, Табароний ривоятлари.

⁶ Таҳрим – яъни, намоз ичида қилиш ҳаром қилинган ишлардан тийилишнинг бошланиши такбир айтилиши биландир, таҳлили – яъни, мазкур ишларнинг ҳалол қилиниши салом бериш биландир.

⁷ Абу Довуд, Термизий, Ҳоким ривоятлари.

⁸ Ибн Абу Шайба ривояти.

Имом Бухорий «Ат-тарихус-сағир»да Умму Дардо розияллоху анҳо ҳақида ривоят қилиб: «У намозида эркакларнинг ўтиришидек ўтирар эди, фақиҳа (фиқҳни биладиган) эди» дейдилар.

Аёл кишининг саждада йиғилиб туриши ва унинг бу хусусда эркаклар каби эмаслиги ҳақидаги ҳадис, саҳиҳ бўлмаган мурсал ҳадисдир. Буни Абу Довуд «Маросийл»да Язид ибн Аби Хубайбдан ривоят қилиб келтирган.

Имом Аҳмад ривоят қилган, Ибн Умар розияллоху анҳу аёлларини намозда тараббуъ (чордона қуриб ўтириш)га буюрганлари ҳақидаги сўзнинг исноди саҳиҳ эмас, чунки унда Абдуллоҳ ибн ал-Амрий бор, у эса заифдир.

* * *

Булар Набий соллаллоху алайҳи ва саллам намозларининг такбирдан саломгача бўлган кўринишлари ҳақида жамлашга муяссар бўлганларимиз эди.

Аллоҳ таолодан уни Ўзи учун холис бўлган ва меҳрибон пайғамбарининг суннатларига йўлловчи китоб қилишини сўрайман.

Эй Аллоҳим! Сен поксан ва Сенинг ҳамдинг билан тасбеҳ айтаман. Гувоҳлик бераманки, Сендан ўзга илоҳ йўқдир. Сендан истиғфор сўрайман ва Сенга тавба қиламан.

Эй Аллоҳим! Иброҳимга ва унинг оила аҳлига раҳмат ёғдирганинг ва баракот-хайр ато этганингдек Муҳаммадга ва унинг оила аҳлига ҳам раҳмат ёғдиргин ва баракот-хайр ато этгин. Албатта Сен мақтовли ва улуғ Зотсан.